

ДОНИШГОҲИ ИННОВАТСИОНӢ ВА ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМИИ ТОҶИКИСТОН

Ба ҳукми дастнавис

ВБД: 371+373;681. 3
ТКБ: 74. 200+74.2 :73
М-67

МИСРАЛИЗОДА ФИРӢЗА НАЗРИМАД

**ТЕХНОЛОГИЯҲОИ МУОСИРИ РУШДИ САЛОҲИЯТҲОИ
АСОСИИ ХОНАНДАҒОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ
ВОСИТАҲОИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогика
аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 - Педагогикаи умумӣ, таърихи
педагогика ва таҳсилот**

**Роҳбари илмӣ:
н.и.п., дотсент Аҳмадзода
Бунафша Саймузафар**

КӢЛОБ – 2025

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	3
БОБИ 1. ЧАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ	18
1.1. Мафҳум ва тавсифоти умумии салоҳиятҳои асосӣ	18
1.2. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	30
1.3. Асосноксозии амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет	47
Хулосаи боби 1	59
БОБИ 2. ШАРОИТИ ПЕДАГОГИИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ	65
2.1. Лоихакашии мухтаво, шаклҳо ва методҳои муносиби ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	65
2.2. Такмили ташҳис ва баҳодиҳии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	74
2.3. Ташкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	83
Хулосаи боби 2	92
БОБИ 3. КОРИ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ	97
3.1. Ташҳиси сатҳи аввалияи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	97
3.2. Ташкили кори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ	114
3.3. Натиҷаҳои кори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ.....	123
Хулосаи боби 3.....	136
ХУЛОСА	145
ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТ	154

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Салоҳиятҳои асосӣ маҷмуи заминавии салоҳиятҳои беназири шахс мебошанд, ки сатҳи фароғии онҳо самаранокии умумии амалисозии раванди таҳсилотро муайян мекунад. Дараҷаи камолот, ки бо расидан ба он шахс салоҳиятҳои калидиро фаро мегирад, бо мукамал ва ҳамаҷониба будани рушд таносуби мустақим дорад. Барои хонандагони синфҳои болоӣ аҳамияти амалии рушди салоҳиятҳои асосӣ дар он аст, ки дар ин марҳилаи ҳаёт на танҳо барои фаъолияти маишӣ минбаъда, балки барои фаъолияти касбӣ низ заминаи зарурӣ ташаккул меёбад. Бинобар ин, дар доираи амалисозии раванди таҳсилот кор бо салоҳиятҳои асосӣ барои омӯзгор яке аз вазифаҳои муҳимтарин ба шумор меравад.

Ҳангоми омода намудани таҳқиқоти диссертатсионии мазкур мо дар байни 120 нафар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Кӯлоб ва навоҳии атрофи он таҳқиқоти сотсиологӣ гузаронидем, ки ба вижагиҳои амалисозии вазифаи педагогӣ дар қаринаи рушди салоҳиятҳои асосӣ бахшида шуда буд. Ҳамин тавр, натиҷаҳои таҳқиқот нишон дод, ки аксарияти омӯзгорон (87%) ба кори салоҳиятҳои асосии хонандагон ниҳоят муносибати ҷиддӣ доранд ва 56% аз ин шумора сабӣ мекунанд, ки дар ҳар як машғулияти худ супоришҳои гуногуни рушди ин самтро ворид намуда, муназзам ва ҳамаатарафа амал кунанд. Илова бар ин, маълум гардид, ки 34% пурсидашудагон дар кори педагогии муосир оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагон, бахусус, дар синфҳои болоӣ проблемаҳо ва нуқсонҳои муайяно мебинанд. Дар ҳамин ҳол, 92 % пурсидашудагон бар ин назаранд, ки дар шароити кунунӣ минбаъд ташкили муассири ин кор бидуни истифода аз шабакаи Интернет ё дигар навъҳои технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ (ТИК) дар зимни чунин фаъолиятҳо ғайриимкон аст.

Ин эътиқод тағироти куллиро дар манзараи муосири меҳнат инъикос мекунад, ки дар он рақамисозӣ на танҳо як тамоюл, балки қисми ҷудонашавандаи қариб ҳама соҳаҳои фаъолият шудааст.

Аввалан, Интернет дастрасии бесобиқаро ба иттилоот таъмин мекунад. Барои иҷрои бисёр вазифаҳо, хоҳ омода кардани гузориш, таҳқиқи бозор ё муошират бо муштарӣён, дастрасии зуд ва қулай ба миқдори зиёди маълумоте, ки асосан дар шакли рақамӣ мавҷуданд, зарур аст. Ба ҷойи ҷустуҷӯи маълумот дар бойгонии қоғазӣ ва китобхонаҳо, кормандон пойгоҳи додаҳои маҷозӣ, китобхонаҳои электронӣ, системаҳои ҷустуҷӯиро истифода мебаранд, ки ҷараёни корро хеле суръат бахшида, содда мекунанд.

Дуюм, воситаҳои ТИК муоширати муассирро таъмин мекунанд. Почтаи электронӣ, паёмнависон, видеоконфронс - ҳамаи ин ба кормандон имкон медиҳад, ки новобаста аз ҷойгиршавии ҷуғрофии онҳо фавран мубодилаи иттилоот, ҳамоҳангсозӣ ва ҳалли вазифаҳоро дар вақти воқеӣ анҷом диҳанд.

Сеюм, автоматикунонии равандҳо тавассути ТИК имкон медиҳад, ки вазифаҳои муқаррарӣ муносиб гардонда, вақти кормандон барои иҷрои корҳои мураккаб ва эҷодӣ зиёд карда шавад. Низомҳои идоракунии лоиҳа ва автоматикунонидашудаи коркарди маълумот ба баланд бардоштани самаранокии меҳнат ва кам кардани хароҷоти вақт ва захираҳо оварда мерасонад.

Аммо, баъзе мушкилоти марбут ба истифодаи ТИК низ бояд қайд карда шаванд. Ба онҳо масъалаҳои киберамният, зарурати омӯзиши доимии кормандон барои кор бо технологияҳои нав, инчунин мушкилоти эҳтимолии марбут ба "бесаводии рақамӣ" ва дастрасӣ ба интернет дар баъзе минтақаҳо дохил мешаванд. Сарфи назар аз ин мушкилот, тамоюли ҳамгироии афзояндаи ТИК ба ҷараёнҳои корӣ аён аст ва дар оянда рушд карда, амсилаҳои нави ташкили меҳнатро ташаккул медиҳад ва мутобиқшавӣ аз ҳамаи иштирокчиёни бозори меҳнатро талаб мекунад.

Ҳамгирӣи усулҳои интерактивии таълим, технологияҳои бозӣ, фаъолияти лоиҳавӣ ва захираҳои интернетӣ ба раванди таълим уфуқҳои навро барои рушди салоҳиятҳои асосии хонандагон мекушояд. Ин равишҳо на танҳо таълимро шавқовартар мекунанд, балки ба азхудкунии амиқи мавод мусоидат мекунанд. Масалан, усулҳои интерактивӣ, ба монанди муҳокимаҳои гурӯҳӣ ва

бозиҳои нақшбозӣ, ба хонандагон имкон медиҳанд, ки дар раванди таълим фаъолона иштирок кунанд ва тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои ҳамкориро инкишоф диҳанд.

Истифодаи захираҳои интернетӣ дастрасиро ба иттилоот хеле васеъ мекунад ва ба хонандагон имкон медиҳад, ки мавзӯҳои мавриди тавачҷӯҳи худро мустақилона таҳқиқ кунанд, ки ин малакаҳои таҳқиқотӣ ва ташаббуси онҳоро инкишоф медиҳад. Ҳамин тариқ, омезиши ин усулҳо на танҳо иҷрои вазифаҳои таълимиро осон мекунад, балки дар донишҷӯён чандирии тафаккур, мутобиқшавӣ ба тағирот ва омодагӣ ба омӯзиши доимиро, ки дар ҷаҳони муосир хеле муҳим аст, ташаккул медиҳад.

Ҳамин тавр, мубрами мавзуи интихобшудаи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо нишондиҳандаҳои оморӣ, хулосаҳои ҷомеаи коршиносон, мавҷудияти шумораи зиёди пажуҳишҳои гуногуни илмӣ омӯзгорон, психологҳо, омӯзгорон-ташкілотчиёни ватанӣ ва дигар мутахассисони соҳаҳои мучовир тасдиқ карда мешавад, ки фаъолияти якҷояи муассири онҳо барои ба даст овардани натиҷаҳои воқеии амалии ҳалли проблемаи муайяншуда зарур аст.

Хулоса, метавон таъкид кард, ки сарфи назар аз дараҷаи баланди иштироки омӯзгорон дар кор бо салоҳиятҳои асосӣ, неруи такмил додани амалия тавассути пешниҳоди дастгирии иловагии методӣ, низомҳои арзёбӣ ва истифодаи фаъолонаи усулҳои инноватсионии таълим вучуд дорад. Аз ин хотир, барои низоми таҳсилоти муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ, аз ҷумла, мавзуи таҳқиқоти илмӣ мазкур аз ҷиҳати назариявӣ амалӣ фақулода мубрам ва муҳим мебошад.

Дараҷаи коркарди илмӣ проблемаи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар сатҳи хеле назаррас қарор дорад, ки дар ин мавзӯ мавҷуд будани шумораи зиёди мақолаҳои гуногуни илмӣ, интишорот, монография ва дигар нашрияҳо шаҳодат медиҳад. Аз ҷумла, инҳо самтҳои зерин мебошанд:

– нуктаҳои умумӣ оид ба моҳияти педагогикаи мактабӣ, ташаккул ва рушди тафаккури эҷодӣ, қобилияти эҷодӣ, вижагиҳои амалисозии абзорҳои амалии рушди онҳо, аз ҷумла таълифоти муаллифон: Б.Р. Мандел [73], А.В.

Кузнетсова [66], М. Лутфуллозода [69-70], М.Б. Каримзода [47-48], А.Байзоев [16] ва дигарон;

– чанбаҳои психологию педагогии рушди салоҳиятҳои асосии хонандагон дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки дар чаҳорчӯбаи онҳо мавқеи олимони зерин пешниҳод карда мешаванд: С.М. Абаева [1], С.Ю. Аверянова [4], М.К. Горшков [30], В.В. Горностаева [29], И.И. Корягина [57], М.Б. Каримзода [46], Ш. Шаропов [158], А. Байзоев [16], Г. Абдурахмонов [2] ва дигарон;

– чанбаҳои психологию педагогии мақом ва кор бо хонандагони синфҳои болоӣ, вижагиро ва хосиятҳои онҳо, ки мавзӯи пажӯҳиши муҳаққиқони зерин мебошад: А.В. Милехин [76], А.М. Алибулатова [7], Е. Е. Андреева [8], Н.О. Ким [50], А.А. Каленов [43], Ю.Н. Галаузова [26] ва дигарон;

– технология ва абзорҳои педагогие, ки дар ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ истифода мешаванд, аз ҷумла бо истифода аз шабакаи Интернет, ки мавриди таҳқиқоти муҳаққиқон О.Г. Красношликова [59], З.Л. Бакушева [15], Л.П. Абулхонова [3], О.Г. Глухарева [27], Е.В. Голубовская [28], Ш.С. Муродова [84] инчунин, як қатор муаллифони дигар қарор гирифтаанд;

- ба вижагии нақши омӯзгор дар раванди кор бо хонандагони синфҳои болоӣ, тавсифоти шахсӣ ва касбии ӯ асарҳои илмӣ муаллифони зерин: Н.Е. Коршунова [56], А.В. Кирякова [51], В.Л. Бенин [18], М.С. Дименштейн [34], М.Н. Демидко [32-33], М. Лутфуллозода [70], М. Нугмонов [89], М.Б. Каримзода [48] ва дигарон бахшида шудаанд;

- ҷузъиёти назариявӣ амалии ташкил ва амалисозии дастгирии махсуси методӣ дар таълифоти олимоне аз қабили Воровишков С.Г. [22], М. Лутфуллозода [69-70], Ф. Шарифзода [157], Ҷ. Булбулов [20], М.Б. Каримзода [49], О. Исломов [42], Ш. Шаропов [159], А. Байзоев [16], З.Р. Воҳидова [24], Ф.Ҳ. Қосимова [62], З.О. Мақсудов [72] ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Илова бар ин, мо барои таҳияи таҳқиқоти диссертатсионии мазкур ба сифати пойгоҳи иттилоотӣ дигар сарчашмаҳои илмӣ: монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, маҷмуаҳои методӣ ва ғайраро истифода намудаем.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи корҳои илмию таҳқиқотии кафедраҳои фанҳои гуманирани ва муносибатҳои байналмилали, технологияҳои барномасозии ва зеҳни сунъӣ умумидонишгоҳи Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб дар мавзӯи “Ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони муассисаҳои таълимӣ дар чараёни чорабиниҳои таълимиву тарбиявӣ” ва мусоидат ба муқаррароти асосии Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва Концепсияи гузариш ба таҳсилоти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2042 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Таҳлили технологияҳои муосири ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба ҳадафи мазкур ҳалли як қатор вазифаҳои зерин дар назар аст:

- таҳқиқи мафҳум ва тавсифоти умумии салоҳиятҳои асосӣ;
- таҳлили истифодаи захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;
- асоснок кардани амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет;
- баррасии вижагиҳои лоиҳакашии муносиби муҳтаво, шакл ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;
- таҳлили мукамалсозии таҳхис ва баҳодихии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;
- омӯзиши вижагиҳои ташкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;

- ташхиси сатҳи аввалияи ташаккулёбии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;

- ташкили марҳилавии кори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;

- баҳодиҳии ҳамаҷонибаи натиҷаоварии кори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ.

Объекти таҳқиқот - раванди ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи интернет.

Мавзӯи таҳқиқот - амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути истифодаи шабакаи Интернет мебошад.

Фарзияи таҳқиқот - корбурди технологияҳои муосири таълим дар раванди таҳсилот ба ташаккул ва рушди муассири салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи интернет мусоидат мекунад, агар:

- мафҳум ва тавсифоти умумии салоҳиятҳои асосӣ таҳқиқ қада шавад;

- истифодаи захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ таҳлил карда шавад;

- амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет асоснок карда шавад;

- вижагиҳои лоиҳакашии муносиби муҳтаво, шакл ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ баррасӣ қада шавад;

- мукамалсозии ташҳис ва баҳодиҳии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ таҳлил карда шавад;

- вижагиҳои ташкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ омӯхта шавад;

- сатҳи аввалияи ташаккулёбии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ ташҳис карда шавад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқоти озмоишӣ солҳои 2023-2024 гузаронида шуда, аз якҷанд марҳила иборат буд:

Мархилаи якум (солҳои 2021-2022) ба омӯзиши асарҳои муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба баррасии ҷанбаҳои методологӣ, амалӣ ва назариявӣ амалисозии фаъолияти педагогӣ дар қаринаи рушди салоҳиятҳои асосии хонандагон ва унсурҳои таркибии онҳо машғул гардидаанд, бахшида шудааст. Диссертатсияҳо оид ба мавзӯи мавриди баррасӣ низ ба таври муфассал омӯхта шуданд; таҷрибаи тавассути омӯзгорони муосир қорбаст шудани абзорҳо барои ташаккули салоҳиятҳо дар раванди таълими муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон бодикқат таҳлил карда шуда, ғояи кори таҳқиқотӣ, ки аз ташаккули абзорҳои муосири педагогии ҳамачониба ва ба таври мунтазам истифодашаванда барои ноил шудан ба ҳадафи пешбинишудаи таҳқиқот иборат мебошад, тасвир гардидааст.

Дар доираи мархилаи дуюм (солҳои 2022-2023) гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ ташкил карда шуданд; барномаи озмоишии ҷорабиниҳо дар доираи таҷрибаи педагогӣ оид ба ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути шабакаи Интернет дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ таҳия ва тасвир гардид; дар ҳақиқат минбаъд озмоиши мазкур воқеан, бо ҳатман тасдиқ гардидани натиҷаҳои назариявӣ дар ҷараёни татбиқ ба даст овардашуда, бо маълумоти амалӣ ва оморӣ пурра ба амал бароварда шуд.

Мархилаи хотимаӣ, сеюм (соли 2024) тасхеҳи нуктаҳои асосии концептуалии таҳқиқотро дар бар гирифта, технологияи ба амал баровардани таҷриба тадқиқ карда шуд; натиҷаҳои кори озмоишӣ ҷамъбаст гардида, хулосаҳои асосии таҳқиқот тасвир ва маҷмуи тавсияҳои амалӣ тартиб дода шуда, инчунин нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда муайян карда шуданд.

Асоси назариявӣ таҳқиқот. Асоси назариявӣ таҳқиқоти диссертатсиониро таълифоти илмӣ муаллифони зерини ватанӣ ва хориҷӣ дар самтҳои мубрам ташкил медиҳанд:

– вижагии нақши омӯзгор дар раванди қор бо хонандагони синфҳои болоӣ, тасвироти шахсӣ ва касбии ӯ, ки мавзӯи осори илмӣ муаллифони зерин мебошанд: Н.Е. Коршунова [56], А.В. Кирякова [51], В.Л. Бенин [18], М.С.

Дименштейн [34], М.Н. Демидко [32-33], М. Лутфуллозода [69-70], М.Б. Каримзода [46] ва дигарон;

– чузъиёти назариявӣ ва амалии ташкил ва амалисозии таъминоти тахассусии методӣ, ки дар асарҳои илмии муҳаққиқон С.Г. Воровишков [22], М. Лутфуллозода [69], М. Аҳмадбекова [13], В.В. Демидко [33], М.Б. Каримзода [46], Е.Е. Андреева ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои методологии таҳқиқотро санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи маориф, назарияи муносибати системавӣ ва муносибати босалоҳият ба таълим (М.Лутфуллоев [70], Ф. Шарифзода [157], К.Ф. Афанасева [11], Е.А. Саавчик [113], А.А. Вербитский [21], А.В.Хуторский [154], М.Б. Каримзода [46]), Л.С. Синева [119] ва дигарон, назарияи муносибати амалӣ-функционалӣ ба таълим (А.А. Вербитский [21], О.П. Околелов [91], Ш.А. Шаропов [159], В.А. Бейзеров [16], М. Муллоджонов [82] ва дигарон) ташкил медиҳанд.

Дар кори илмӣ инчунин принсипу усулҳои умумии илмӣ истифода шудаанд: принсипҳои мунтазам, маҷмӯӣ, таърихӣ, принсипҳои илова ва муттасилӣ, муносибати субъективӣ фаъолиятӣ, инчунин усулҳои илмӣ, ба мисли таҳлил, синтез, муқоиса, индуксия, тарҳ ва ғайра.

Сарчашмаи маълумот. Осори илмӣ ва психологию педагогӣ, санадҳои меъёрии танзимкунандаи фаъолияти касбии педагогӣ дар соҳаи маориф; санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то солҳои 2030, Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷжатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйирот дар амалияи таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорони ватанию хориҷӣ.

Заминаҳои эмперикӣ таҳқиқот. Барои омода намудани таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои зерини эмпирикӣ, аз ҷумла, маҷмӯи методҳо дар сатҳҳои назариявӣ ва амалии донишҳои илмӣ, аз ҷумла, методи таҳлил, ки барои омӯзиши моҳият ва вижагиҳои салоҳиятҳои асосии хонандагони

синфҳои болоӣ дар шароити муассисаи таҳсилоти умумӣ истифода мешавад, методи муқоисавӣ низ барои таҳқиқи моҳият ва вижагиҳои ҳар яке аз унсурҳои салоҳиятҳо ва қобилиятҳои асосӣ ба кор бурда мешавад, мавриди истифода қарор дода шуд. Минбаъд ҳангоми тасвир ва таҳияи натиҷаҳои бевоситаи ин таҳқиқоти диссертатсионӣ методи таркиб (синтез) низ истифода карда шудааст, ки он аз таҳияи нуктаҳои сифатан нав оид ба вижагиҳои таҳияи амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ бо истифода аз шабакаи Интернет иборат аст. Ҳамчунин, аз методи озмоиш низ ба таври муассир истифода шудааст, ки моҳияти қисми амалии таҳқиқоти диссертатсиониро ташкил медиҳад ва аз таҳия ва амалисозии амсилаи педагогии муаллифӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ бо истифода аз шабакаи Интернет иборат мебошад.

Барои санҷидани фарзияи таҳқиқотии бамиёнгузошташуда, инчунин ҳаллу фасли масъалаҳои дар назди таҳқиқот гузошташуда, методҳои таҳлили назариявӣ, омӯзиши пажӯҳишҳо дар соҳаи психология ва педагогика, инчунин маводи методӣ ва адабиёти таълимӣ истифода мешуданд; бевосита дар амалисозии технологияи педагогии муаллиф таҳлили муфассал гузаронида шуда, минбаъд дар амалия аз тарафи омӯзгор татбиқ карда шуд, ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти педагогӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, методҳои пурсиш ва амиласозӣ истифода шуданд; озмоиши педагогӣ роҳандозӣ гардида, методи таҳлили маълумоти оморӣ ба кор бурда шуд.

Пойгоҳи таҳқиқот: Корҳои таҳқиқотӣ дар пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот - муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №1, №6 ва №5-и шаҳри Кӯлоб ва №2-и ноҳияи Темурмалик ҷамоати деҳоти Темурмалик, муассисаи таҳсилоти миёнаи №1-и ноҳияи Муъминобод гузаронида шуданд.

Дар раванди таҳқиқот беш аз 182 нафар хонанда ва 36 нафар омӯзгор фаро гирифта шудаанд.

Кор дар замина ва ҳамкориҳои наздик бо ташкилоти ҷамъиятии “Наҷоти кудакон” ва кафедраи технологияҳои барномасозӣ ва техникаи компютери Донишқадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ иҷро гардидааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ аз нуқтаҳои зерин иборат аст:

- *муқаррар карда шудааст*, ки салоҳиятҳои асосӣ барои ҷомеаи касбии педагогӣ ҳамчун объекти муҳим ва ҷолиби фаъолияти таҳқиқотӣ боқӣ мемонанд, зеро онҳо дорои аҳамияти баланди амалӣ ва ҳамзамон сатҳи нокифояи мулоҳизаронии назариявӣ мебошанд;

- *ошкор карда шудааст*, ки раванди таҳсилоти муосир дар ҳар гуна кишвари ҷаҳон бидуни истифодаи густардаи абзорҳои ТИК ғайриимкон мегардад. Имрӯз талаботи рақамсозӣ ҳаётан муҳим аст: ҳар гуна соҳаи ҳаёти инсонӣ муосир бо инноватсия ва ТИК чунон иртиботи наздик дорад, ки раванди мазкурро сарфи назар кардан ва аз он дар канор мондан ғайриимкон аст. Ин махсусан ба раванди таълиму тарбия дахл дорад;

- *муайян карда шудааст*, ки дар синфҳои болоии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ аҳамияти истифодаи абзорҳои ТИК меафзояд, зеро ҳар як хонанда ба марҳилаи гузариш аз муассисаи таҳсилоти умумӣ ба таҳсилоти сатҳи болотар наздик шуда, азхуд намудани маҷмуи ин ё он салоҳиятҳо аз тарафи ӯ сурат мегирад;

- *аниқ карда шудааст*, ки абзорҳои педагогӣ, ки барои рушди ин ё он салоҳияти калидӣ истифода мешаванд, метавонанд универсалӣ ё, баръакс, махсус ё маҷмуи тавсифоти гуногунро дар худ муттаҳид созанд. Дар ҳар сурат, кадом абзор мушаххасан истифода мешавад, бевосита аз хосиятҳои худ салоҳияти асосӣ, дар маҷмуъ, вобаста аст. Тарҳрезии муҳтаво, шаклҳо ва методҳои муносиби ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагонӣ синфҳои болоӣ раванди мураккаби дарозмуддатест, ки аз маҷмуи унсурҳои ба ҳам алоқаманд иборат аст. Дар ин раванд нақши асосӣ ба омӯзгор тааллуқ дошта, натиҷаи ниҳонӣ фаъолият бештар ба дараҷаи таҳассус ва маҳорати касбии ӯ вобаста мебошад;

- *муайян карда шудааст*, ки зарурати дарназардошти тавсифи ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ ва унсурҳои алоҳидаи он муҳим аст, зеро бидуни онҳо ба самараи дилхоҳи кори ташхис ё баҳодихӣ ва сифати баланди он ноил шудан мумкин нест. Аз ин рӯ, маълум аст, ки ташхис ва баҳодихӣ раванди дарозмуддат ва мураккаб буда, аз ҷиҳати муҳтавои худ бисёрҷузъӣ, вале дар қаринаи аҳамияти тамоми раванди таҳсилот, дар маҷмӯъ, ниҳоят муҳим аст. Ин унсурҳоро ба ҳеҷ вачҳ нодида гирифтани мумкин нест;

- *ошкор карда шудааст*, ки қорбурди абзорҳои ТИК дар ҷаҳорҷӯбаи ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар шароити муосир зарур аст, агар омӯзгор ба натиҷаҳои баланди раванди таҳсилот самтгирӣ дошта бошад, аз он қанорагирӣ қардан мумкин нест. Расидан ба мақсади ба миён гузоштани танҳо дар ҳолати ба амал баровардани фаъолияти методӣ, ташкилӣ ва дигар тадбирҳои психологию педагогӣ, дар маҷмӯъ, имконпазир аст;

- *мушаххас карда шудааст*, ки дастгирии методӣ ҷузъи муҳими ҳама гуна раванди таҳсилот аст, махсусан вақте ки суҳан дар бораи вазъиятҳои беназири педагогӣ меравад. Он далел равшан аст, ки ба дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда бояд бо таваҷҷуҳи махсус муносибат карда, сабӣ гардад, ки ҳамаи омӯзгорони муассиса, сарфи назар аз мансубияти фаннӣ, ба ҷумлаи иштирокдорони доимии он дохил карда шаванд;

- *исбот карда шудааст*, ки истифодаи абзорҳои ТИК дар дохили гурӯҳ барои фаъолиятҳои муштарак муҳити муайяни беназирро фароҳам овард, ки дар он ҳар як иштироккунанда, дар сатҳи тақрибан яқсонӣ таҷҳизоти технологияҳои иттилоотӣ қарор дорад ва ин ба иштироккунандагони гурӯҳ имкон медиҳад, ки ҳамдигарро хубтар дарк кунанд, муоширати муассиртар дошта бошанд ва вазифаи гузоштани ҳаллу фасл намоянд;

- *собит шудааст*, ки самаранокии баланди раванди таҳсилотро танҳо дар сурати интихоби босифати шароити мувофиқи педагогӣ ва татбиқи мусбати онҳо бевосита дар раванди таҳсилот ба даст овардан мумкин аст. Дар воқеъ то ҷи андоза ин ба даст меояд, ба омӯзгори мушаххас вобаста мебошад.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

– истифодаи абзорҳои ТИК ва шабакаи Интернет дар раванди ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ ба тақмили босуръаттар ва самараноки ҳамаи салоҳиятҳои мунтазам ва ҳамачониба амалишаванда мусоидат мекунад;

– омили муайянкунанда дар ташаккул ва амалисозии амсилаи педагогӣ нақши омӯзгор, дараҷаи маҳорати ӯ дар иҷрои вазифаҳои идоракунӣ, ташкилӣ, методӣ ва ғайра мебошад;

– коркард ва амалисозии бевоситаи раванди таҳсилот дар сурати ба роҳ монда шудан бо ҷалби мутахассисони дигар – психологҳо, омӯзгор-ташкilotчиён ва ғайра сифатноктар ва самараноктар хоҳад буд, ки ба рушди бештари коркарди муфассали абзорҳои амалӣ мусоидат мекунад;

– дастгирии методии истифодаи абзорҳои ТИК ва шабакаи Интернет дар раванди ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ, инчунин дар маҷмӯъ, дастгирии методии азхудкунии салоҳиятҳои калидии хонандагон бо усули универсалӣ, касбият, мубрамаӣ, маҷмӯӣ ва муназзамӣ амалӣ карда мешавад;

– салоҳияти иттилоотию технологӣ дар байни дигар салоҳиятҳои асосии хонандагони муосир бештар возеҳу аён аст, ки бешубҳа бо раванди густардаи рақамисозӣ шарҳ дода мешавад, ки на танҳо ба раванди таҳсилот, балки ба фаъолияти ҳаётии муқаррарии кӯдак низ таъсиррасон аст

Аҳамияти назариявии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз таҳияи хулосаҳои сифатан нави муаллиф дар ташкили корҳои озмоишӣ оид ба таҳияи амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ бо истифода аз шабакаи Интернет иборат мебошад. Нуктаҳои дар ин таҳқиқот овардашуда метавонанд дар амалисозии таҳқиқоти минбаъдаи назариявӣ ва амалӣ оид ба мавзӯи баррасишаванда, дар раванди таҳсилот барои таълимгирандагони самтҳои педагогӣ ва психологӣ истифода шаванд. Инчунин, натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро метавон

дар фаъолияти амалӣ дар чаҳорчӯбаи дастгирии психологию педагогии хонандагони синну соли гуногун самаранок истифода намуд.

Аҳамияти амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ инҳоянд:

– амсилаи педагогии муаллиф барои мусоидат ба ташаккул ва рушди босифат ва самараноки салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути истифодаи шабакаи Интернет тарроҳӣ ва тасвиб шудааст. Самаранокии ин амсилаи педагогиро натиҷаҳои фаъолияти озмоишӣ ба таври иловагӣ тасдиқ мекунанд;

– дастгирии ҳаматарафаи методии пешниҳодшуда барои амалисозии ин амсилаи беназири педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ бо истифода аз шабакаи Интернет метавонад ҳам дар амалияи таҳқиқотӣ ва ҳам дар раванди педагогии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, бевосита, барои муайян кардани вусъати гуногуни натиҷаҳои кори таълиму тарбия бо хонандагон истифода шавад;

– маҷмуи шароити педагогии мубрам, ки барои ташаккули амсилаи педагогии дар ин қисми озмоишӣ таҳияшудаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар муҳити муассисаи таҳсилоти умумӣ бо истифода аз шабакаи Интернет мувофиқанд, мурағаб карда шудааст, ки аз нуқтаи назари амалӣ, методӣ, илмию таҳқиқотӣ аз ҷиҳати стратегӣ муҳим ба назар мерасад.

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро минбаъд дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва марказҳои банақшаگیرӣ ва ташкили истироҳати кӯдакон, инчунин ҳангоми тадриси фанҳои таълимӣ вобаста ба таълиму тарбияи кӯдакони синни мактабӣ дар низоми таҳсилоти олӣ истифода бурдан мумкин аст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ тавассути таҳлили ҳамачонибаи проблема бо таъя ба нуқтаҳои таҳқиқоти бунёдии психологию педагогӣ ва методологӣ; истифодаи маҷмуи методҳои иловагии такмилдиҳандаи яқдигар, ки ба мақсаду вазифаҳои таҳқиқот мувофиқанд, методҳои арзёбии сифатӣ, миқдорӣ ва шарҳу тафсири маълумот;

бомуваффакият чорӣ намудани натиҷаҳо дар фаъолияти амалии муассисаҳои таҳсилотӣ таъмин карда мешавад.

Навгони илмӣ хулосаҳои пешниҳодшуда дар он аст, ки онҳо дар заминаи таҳия ва татбиқи минбаъдаи гуногуни сифатан нави беназири озмоиши фаъолияти педагогӣ, дар тасвияти хулосаҳои мубрам ва мувофиқати онҳо ба шароити воқеии таълим ба даст омадаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқат мекунад: *банди 1* – «Методологияи таҳқиқотҳои педагогӣ» (равишҳои таҳқиқотӣ дар рушди илми педагогика, ҳамбастагӣ ва ҳудудҳои татбиқпазирии онҳо; усулҳои таҳқиқотҳои педагогӣ), *банди 6* – «Консепсияи таҳсилот» (сифати таҳсилот ва технологияҳои арзёбии он; равандҳои инноватсионӣ дар таҳсилот), *банди 7* – «Педагогикаи амалӣ» (чамбасткунии таҷрибаи пешқадами педагогӣ; ҳаракати инноватсионӣ дар таҳсилот; фаъолияти озмоишию таҷрибавии муассисаҳои таълимӣ).

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии довталаб дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаҳои вобаста ба таҳқиқот; дар пажӯҳиши дурусти таҳқиқотҳои назариявӣ ва амалӣ, гирдоварӣ ва таҳлили маводҳо; дар истифодаи силсилаи усул ва методҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот; дар заминаи кори озмоиш ва тасдиқи амалии муқаррароти кори илмӣ дар давоми озмоиш, таҳлили натиҷаҳои коркарди маводҳои озмоишӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, конференсияҳо, ҳамоишҳои илмию амалӣ, чамбастии натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи диссертатсия инъикос меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муаллифи диссертатсия ба ҳайси омӯзгори фанни технологияи иттилоотӣ фаъолият намуда, усулҳо ва амсилаи пешниҳодшударо дар чараёни дарсҳо ва машғулиятҳои беруназсинфӣ чихати ташаккули салоҳияҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои интернетӣ татбиқ

намуда, натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро дар конференсияҳои илмӣ, семинарҳои илмиву методӣ, ҷаласаҳои кафедраҳо педагогика ва методикаи таълим, иттилоотонӣ ва таҳсилоти фосилавӣ, иттиҳодияҳои методии фанҳои гуногуни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ пешниҳод ва мавриди баррасӣ қарор додааст, ки тасвиб ва тасдиқи худро ёфтаанд.

Илова ба ин, натиҷаҳои асосии диссертатсия дар нашрияҳои илмии тақризшаванда ва маҷмуаи маводи конференсияҳо дар шакли мақола ва фишурдаҳои илмӣ ба таъб расида, дар конференсияҳои илмию амалии дар Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ ва Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ баргузоршуда ироа шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ мазмуни асосии таҳқиқотро ифода карда, дар 10 номгӯй мақолаҳои илмӣ, ки 3 номгӯй аз онҳо дар нашрияҳои илмии тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 4 номгӯй дар маҷмуаи маводи конференсияҳо ва 3 номгӯй дар нашрияҳои конференсияҳои байналмилали дигар ба таъб расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми таҳқиқоти диссертатсионӣ. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи манбаъҳо ва адабиёти истифодашуда, ки фарогири 166 номгӯй аст, иборат аст. Ҳаҷми диссертатсия 174 саҳифаи чопи компютериро ташкил медиҳад.

БОБИ 1. ЧАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ

1.1. Мафҳум ва тавсифи умумии салоҳиятҳои асосӣ

Салоҳиятҳои асосӣ ҳамчун яке аз тавсифоти муҳими таҳсилоти муосир амалан дар Аврупо тақрибан 25 сол пеш арзи вуҷуд намудааст. Дар ибтидои солҳои 2000-ум, Шурои ҳамкорҳои фарҳангӣ мубрамтарин тамоюлоти таҳсилоти миллӣ ва ҷаҳониро мавриди баррасӣ қарор дода, тавачҷуҳро ба зарурати таҳия ва ба таври меъёрӣ муқаррарсозии маҷмуи салоҳиятҳои калидӣ равона намуд, ки ҳар як ҷавони аврупоӣ бояд онро аз худ кунад, то ки рақобатпазир ва устои касби худ бошад. Равиши салоҳиятноки ба таҳсилот, ки дар ин замина ташаккул ёфтааст, инчунин дар қаринаи раванди Болония баррасӣ мешавад. Чунон ки Н. А. Селезнева, қайд менамояд: “истифодаи чунин равиш метавонад барои бартарарф намудани самтгириҳои анъанавии маърифатии таҳсилоти олии мусоидат намуда, ба дидгоҳи нави худи муҳтавои таҳсилот, методҳо ва технологияҳои он ҳидоят менамояд” [6], [25]. Ин равиш метавонад арзишҳои фарҳангии таърихӣ, этноичтимоиро ҳифз кунад, агар салоҳиятнокии дар асоси он ҷойдошта ҳамчун ташкилаҳои мураккаби шахсии дорой ҷузъҳои зеҳнӣ, отиқавӣ ва ахлоқӣ баррасӣ шаванд.

Ҳамин тавр, масъала оид ба зарурати ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосӣ ҳамчун як масъалаи мубрам на танҳо барои кадом як давлати мушаххаси ҷаҳон, балки проблемаи муҳими тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад, ки ҳаллу фасли он риояи принципҳои касбият, таҳассус ва мураккабиро тақозо менамояд. Салоҳиятҳои асосӣ ҷузъи муҳими амсилаи мансабию касбӣ, унсури муҳими таҳассуси хатмкунанда, шоистагӣ ва матлубияти касбии ӯ мебошанд.

Масъалаи мазкур аксар вақт аз нуқтаи назари илмӣ дар таҳқиқоти муаллифони муосир баррасӣ мегардад. Аз ҷумла, И.А. Зимняя дар монографияи худ салоҳиятҳои асосиро ҳамчун асоси натиҷаовару мақсадноки равиши

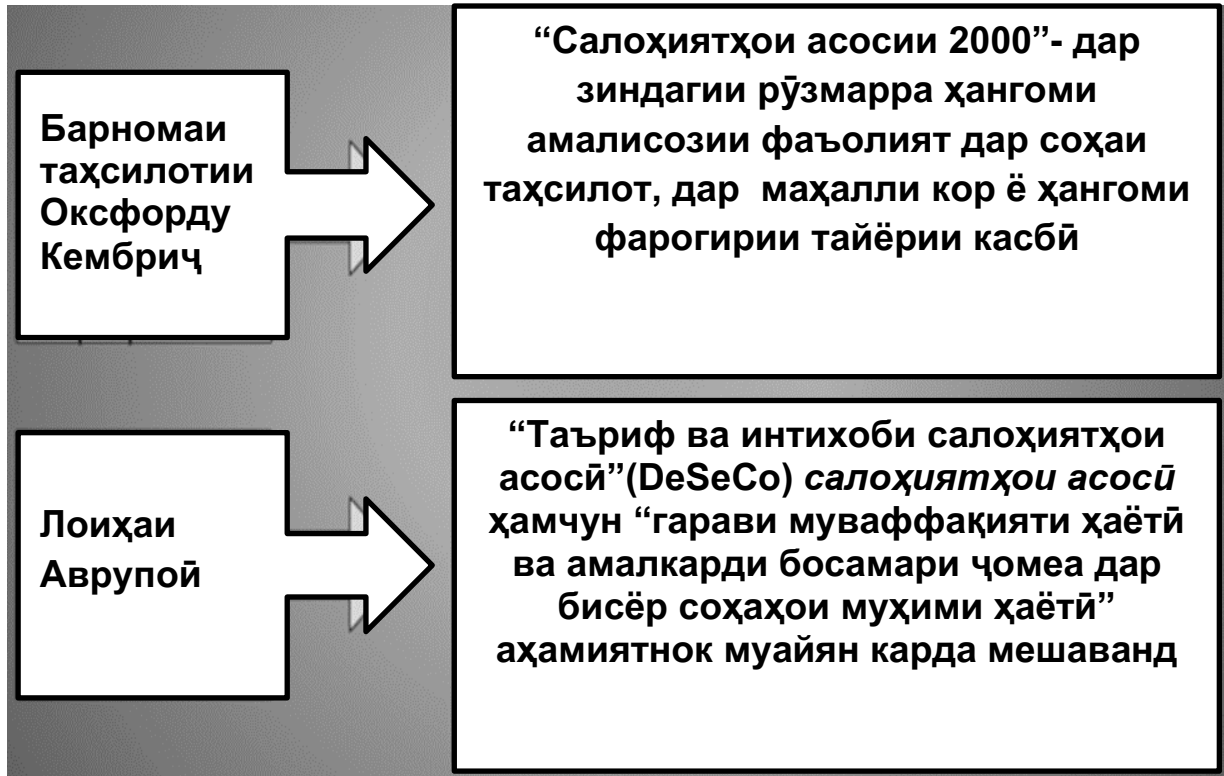
салоҳиятноқӣ дар таҳсилот, ҳамчун яке аз проблемаҳои кунунии мубрами байналмилалӣ, ки вазъи салоҳиятҳои асосӣ ва муқаррарсозии тавсифоти ҳуқуқии онҳоро танзим менамоянд, истинод намуда, менависад, ки “ҳуди мафҳуми салоҳият, ки ба як қатори мафҳумҳои, аз қабилӣ маҳорат, салоҳиятноқӣ ва қобилият шомил аст, то ҳол аз ҷиҳати муҳтаво муайян карда нашудааст.” Дар ниҳоят, муаллиф ба хулосае меояд, ки «равиши пешниҳодшуда барои муайян кардани салоҳиятҳои асосӣ ба таҷрибаи он кишварҳои мувофиқат мекунад, ки дар даҳсолаҳои охир дар он ҷо ивазшавии самти муҳтавои таҳсилот ҷиҳати азҳудкунии салоҳиятноқиҳои асосӣ сурат гирифтааст (ва инҳо амалан, ҳама кишварҳои мутараққӣ мебошанд)» [18].

Муаллиф инчунин дар таълифоти худ саволи асосиро дар қаринаи баррасишаванда мубрам матраҳ месозад: маҳз кадом салоҳиятҳо калидӣ мебошанд? Ва ӯ дар ин ҷо боз моро ба тафсириҳои ҳуқуқӣ таҳсилоти аврупоӣ мутаваҷҷеҳ менамояд.

Чунончи, В.Хутмаҳер дар таҳқиқоти худ, салоҳиятҳои асосиро дар маҷмуи зерин мавриди таҳлил қарор медиҳад:

- сиёсӣ ва иҷтимоӣ;
- салоҳиятҳои, ки бевосита ё бавосита ба ҳаёт дар ҷомеаи бисёрфарҳангӣ алоқаманданд;
- иртибототӣ;
- иттилоотӣ;
- қобилияти амалисозии таҳсилоти бефосила [61].

Дар ниҳоят, муҳаққиқи номбурда 5 салоҳияти асосиро муайян мекунад, ки тавре аз феҳристи пешниҳодшуда дида мешавад, асосан ҷавони муосирро ҳамчун қисми қобили мулоҳизаи ҷомеа ва узви фаъоли он муаррифӣ мекунанд (ангораи 1).



Анграи 1. Идроки салоҳиятҳои асосӣ дар педагогикаи муосири хориҷӣ

Тафсири андаке дигаргунаи салоҳиятҳои калидӣ аз ҷониби муаллифи дигар, яке аз иштирокдорони лоиҳаи “ДЕЛФИ” Б.Оскарссон дода шудааст, ӯ менависад, ки баъзе малакаҳо ва маҳоратҳои асосӣ, ҳарчанд онҳо расман ҳамчун салоҳиятҳо тасниф карда нашудаанд, бо вучуди ин, дар амал метавонанд ба он сифат тафсир карда шаванд. Аз ҷумла, ӯ инҳоро мансуб медонад:

- қобилияти кор кардан дар даст;
- сифатҳои роҳбарӣ;
- қобилияти эҷодӣ ва тафаккури эҷодкорӣ;
- банақшагирӣ;
- тафаккури интиқодӣ ва маҳорати ҳалли проблемаҳои пайдошаванда;
- малакаҳои соҳибкорӣ ва ғайра [15], [50].

Донишманди мазкур дар тавсифи феҳристи пешниҳодшуда инчунин менависад, ки ин салоҳиятҳо аз ҷиҳати муҳтавои худ хеле калонҳаҷм буда, дар тақмили салоҳиятҳои мушаххаси касбӣ низ пешниҳод шудаанд.

Дар навбати худ, С. Шо ҳанӯз соли 1998 тафсири зерини моҳияти салоҳиятҳои асосиро пешниҳод карда буд, ки онҳоро дар ҳамбастагӣ бо малакаҳои асосӣ, ҳаётӣ, соҳибкорӣ, иҷтимоӣ ва шахрвандӣ баррасӣ намудааст, аз ҷумла малакаҳои:

- иртибототӣ;
- малакаи ҳалли проблемаҳо;
- ташкилӣ;
- ғайра.

С. Шо дар таълифоти илмии худ боз як масъалаи дигари мубрам: оид ба таносуби истилоҳоти “малакаҳои пойгоҳӣ”, “салоҳиятҳои асосӣ” ва “тахассуси калидӣ”-ро ба миён гузошта, зарурати дар педагогикаи муосир тасвият намудани сарҳади истилоҳотии возеҳтарро қайд мекунад. Дар айни замон ин се мафҳум ба таври меъёрӣ ҳанӯз муқаррар карда нашудаанд, бинобар ин, дар муҳити касбӣ ҳанӯз баҳсбарангез мебошанд [26].

Акнун мавқеъ ва дидгоҳҳои дигарро низ дар бораи мавзӯи бевоситаи таҳқиқот таҳлил мекунем. Чунончи. А.В. Хуторской дар пажӯҳишҳои худ феҳристи зерини салоҳиятҳои гуногунро баррасӣ мекунад, ки онҳоро ҳамчун калидӣ тасниф мекунад:

- арзишию маъноӣ;
- умумифарҳангӣ;
- таълимию маърифатӣ;
- иттилоотӣ;
- иртибототӣ;
- иҷтимоию меҳнатӣ;
- шахсиятӣ, ё салоҳияти такмили шахсӣ [109].

Муаллиф менависад, ки ҳар яке аз салоҳиятҳои калидӣ, ки дар ин феҳрист оварда шудаанд, бо вучуди ин, дар дохили худ ба намудҳои муайяне тақсим мешаванд, ки бо соҳаҳои мушаххаси фаъолияти касбӣ алоқамандӣ доранд. Масалан, ин салоҳиятноки дар соҳаи фаъолияти мустақили маърифатӣ ё дар соҳаи амалҳои шахрвандию иҷтимоӣ ва ғайра мебошад [118].

Л.Н. Боголюбов, дар навбати худ, зарурати таҳқиқи асосҳои гуногуни гурӯҳбандии салоҳиятҳои асосиро барои муайян кардани феҳристи расмии онҳо ва минбаъд муфассалтар таҳлил намудани ҷузъҳои таркибии онҳо қайд мекунад. Ҳамин тавр, асоси назариявии муайян кардани гурӯҳҳо, чунон ки дар монографияи худ И.А. Зимняя қайд мекунад, метавонад маҷмуи аҳкоми психологӣ гардад, ки тибқи онҳо инсон як мавҷуди биологӣ иҷтимоӣ, яъне субъекти биологӣ мебошад, ки дар ҷомеа ғайриҷаҳид вучуд дорад ва амал мекунад. Дар ин ҷо мафҳуми касбият ва салоҳиятнокиро ҳамчун абзори рушди акмеологӣ ворид кардан зарур аст.

К.С. Тенитилова ва ҳаммуаллифон дар қорҳои илмӣ маҷмуии худ фаҳмиши андаке дигаргунаи салоҳиятҳои асосиро пешниҳод намуда, онҳоро ҳамчун салоҳиятҳои асосии таҳсилоти муаррифӣ мекунанд [18], [76]. Муҳаққиқон силсиламаротиби муайяни чунин салоҳиятҳоро, ки асоси як навъ «секунҷа»-и салоҳиятҳои бисёрвазифавӣ ва фарофаннии ба маънои васеъ тафсиршавандаи аз рӯйи ҷанба ва имконият универсалии қорбурди амалидоштаро баррасӣ мекунанд. Минбаъд, муаллифон дар бораи салоҳиятҳои умумифаннии менависанд, ки дар навбати худ, ба доираи мушаххас ва маҳдудтари фанҳои мактабӣ мансуб мебошанд. Мутаносибан, дар қуллаи андоми мазкур салоҳиятҳои бевоситаи фанӣ ҷойгир шудаанд, ки онҳо беназир ва махсус буда, наметавонанд дар ҷойи дигаре ба ғайр аз як соҳаи мушаххаси донишҳои илмӣ татбиқ карда шаванд.

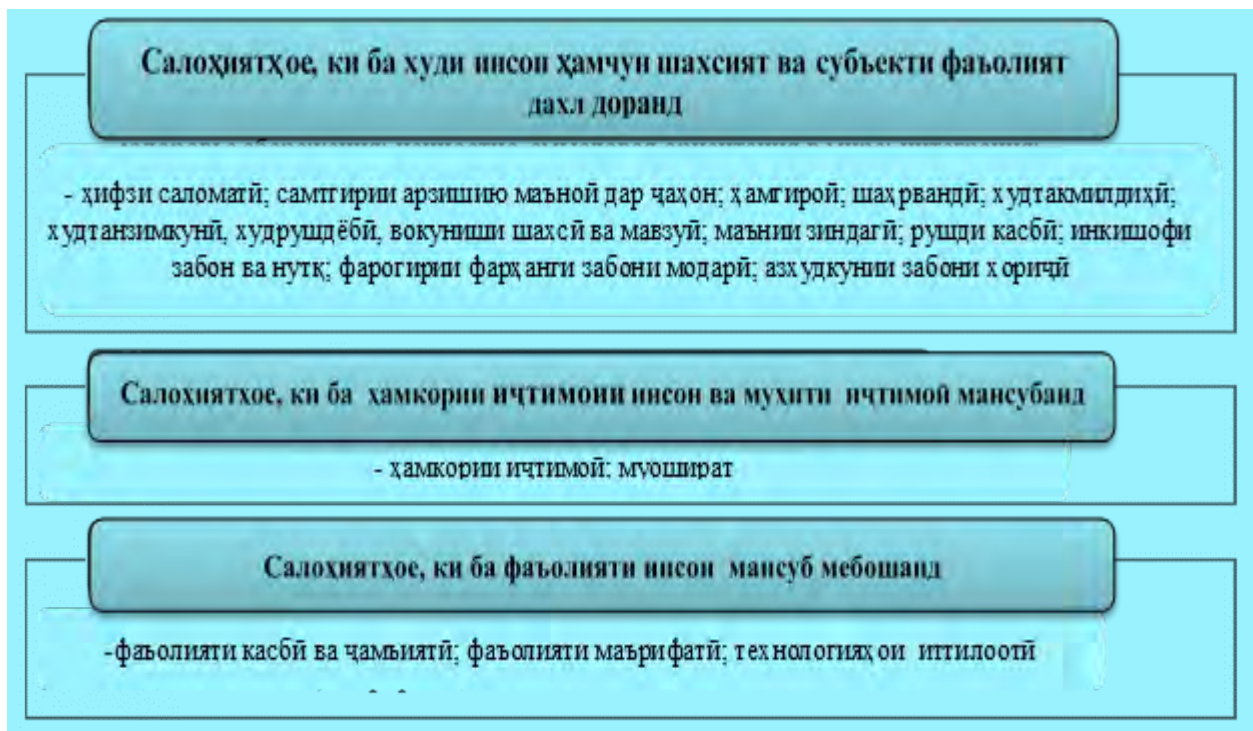
Муаллифон дар таълифоти худ, инчунин қайд мекунанд, ки имрӯз дар мулоҳизаи назариявии соҳаи мазкур проблемаҳои назаррас вучуд доранд, аз ин рӯ фаҳмидани он нуқта, ки маҳз кадом салоҳиятҳо дар нақши салоҳиятҳои асосӣ амал мекунанд, душвор аст, чунон ки таснифоти ягонаи аз ҷониби ҳамагон қабулшудаи ин гуна салоҳиятҳо вучуд надорад. Аз ин рӯ, муҳаққиқон дар бораи сохтори салоҳиятҳои асосӣ идроки худро пешниҳод мекунанд:

- вобаста ба ғайриҷаҳид (масалан, маърифатӣ, иҷтимоӣ муҳаббатӣ ва ғайра);
- марбут ба иртиботот (иттилоотӣ, байнишахсӣ, ҳамдарадӣ ва ғайра);

– вобаста ба ташаккули ҳолати дохилӣ (арзишию маъноӣ, ангезавӣ, таҳлилий ва ғайра) [63].

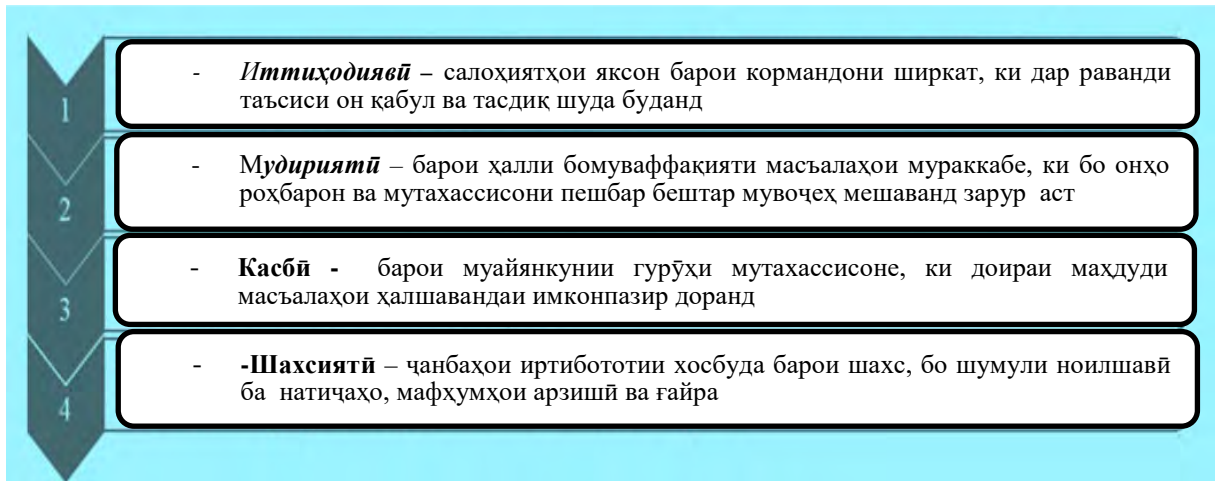
Ҳамин тавр, олимон қайд мекунанд, ки маҷмуи салоҳиятҳои асосии таҳсилоти пешниҳодшуда қодир аст, хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумиро то ҳадди имкон ба ҳаёти иҷтимоӣ ва касбӣ омода созад ва барои рушди минбаъдаи ӯ заминаи зарурӣ гузорад.

Н.В. Болдирева дар мақолаи худ чунин фаҳмиш ва таснифоти салоҳиятҳои асосиро пешниҳод намуда, қайд мекунад, ки муаллиф мавқеи И.А.Земняро, ки борҳо дар боло зикр шуда буд, ҳамчун асос барои тафсир пазируфтааст (ангори 2) [104].



Ангори 2. Таснифи салоҳиятҳои асосӣ, тибқи равији Н.В. Болдирева

Минбаъд муҳаққиқи номбурда таснифоти пешниҳодшударо тақмил дода, ба сифати мисол таснифи салоҳиятҳоеро меорад, ки ҳоси фаъолияти бевоситаи касбӣ буда, асоси он маҳз салоҳиятҳои калидии ҳар як хатмкунанда мебошад (ангори 3).



**Ангораи 3. Таснифи салоҳиятҳо дар муҳити касбӣ,
тибқи равияи Н.В. Болдирева**

Ҳамин тавр, муаллиф бо пешниҳоди андешаи мазкур ба он тавачҷух менамояд, ки салоҳиятҳои асосӣ барои рушди минбаъдаи маҷмуи салоҳиятҳои аллакай касбӣ заминаи зарурӣ ва муҳимро ташкил медиҳанд. Гузашта аз ин, муҳим нест, ки суҳан дар бораи кадом соҳаи мушаххаси фаъолияти касбӣ меравад – инкишофи салоҳиятҳои калидӣ имкон медиҳанд, ки рушди кофии салоҳиятҳои касбӣ дар ҳама гуна соҳаи фаъолияти инсон таъмин карда шаванд [45], [104]. Муаллиф ақидаҳои худро, аз ҷумла, бо мисолҳои мушаххаси амалии дар таҳқиқот овардашуда тасдиқ мекунад.

Дар хотимаи баррасии мавзӯ боз якчанд дидгоҳҳои мубрами олимону омӯзгоронро вобаста ба масъалаи мавриди назар мухтасар номбар мекунем.

Чунончи, масалан, М.В. Стрюков салоҳиятҳои асосиро тавсиф намуда, универсалӣ будани онҳоро дар қаринаи он қайд мекунад, ки ҳар як узви муосири ҷомеа бояд дорой ин маҷмуи малака ва маҳоратҳо бошад. Муҳим он аст, ки салоҳиятҳои асосӣ ба ҷузъи касбӣ «пайванд» набошанд, балки бо шахсияти инсон робитаи мустақим ва бевосита дошта бошанд. Маҳз, аз ҳамин рӯ, салоҳиятҳои калидӣ, ба андешаи муҳаққиқ, универсалӣ буда, метавонанд ба шахс дар ҳалли ҳама гуна вазъияти зиндагӣ кумак расонанд. Илова бар ин, агар

дар бораи худи муҳити касбӣ бевосита сухан равад, пас бояд қайд кард, ки муаллиф салоҳиятҳои асосиро ҳамчун фарофанӣ, яъне берун аз чаҳорҷубаи маъмулии касбӣ медонад.

Ҳамин тавр, М.Б. Стрюков ба сифати салоҳиятҳои асосӣ инҳоро баррасӣ менамояд: иҷтимоӣ шахсиятӣ, иқтисодӣ, ташкилию мудириятӣ, умумиилмӣ, умумитехникӣ (яъне, бунёдӣ) [101].

Мутаносибан, Ф.Бендер ҳангоми омӯзиши ин масъала дар бобати таснифи салоҳиятҳои асосӣ мавқеи бештар интихобиро ишғол кардааст. Аз ҷумла, муаллифи номбурда танҳо ба се чунин унсурҳо тавачҷуҳ кардааст, ки инҳо иҷтимоӣ, касбӣ ва махсус мебошанд. Ӯ салоҳиятҳои пешниҳодшударо муфассалтар тавсиф намуда, дар бораи ҷанбаи асосӣ, бунёдии онҳо менависад ва ҳамзамон қайд мекунад, ки чунин салоҳиятҳо воқеан дар ҳама соҳаҳои ҳаёти инсон татбиқ мешаванд.

Ба таври мисол, олими барҷаста академики Академияи таҳсилоти Россия А.М. Новиков, аз ҷумла салоҳиятҳои асосиро бо таҳассусҳои заминавӣ ҳаммонанд мекунад, ки дар байни онҳо: салоҳияти иттилоотӣ, саводнокии ҳуқуқӣ ва молиявӣ, маърифати экологӣ, таҳкурсии технологӣ ва инчунин як қатор салоҳиятҳои дигари шабеҳро таъриф мекунад [26]. Дар маҷмуъ, феҳристи мазкур, ба андешаи олими мазкур, доираи хеле васеи тавсифоти гуногуни психологӣ, физиологӣ ва ҷанбаҳои дигарро дар бар мегирад. Умуман, ба ақидаи А.М. Новиков, салоҳиятҳои калидӣ малака ва маҳоратҳои “мучовир” буда, барои соҳаҳои гуногуни фаъолият ва вазифаҳои касбӣ мубрам мебошанд.

Масалан, П.К. Иванов таснифоти зерини салоҳиятҳои асосиро қайд мекунад, ки дар он ҳамчунин се унсурро ба сифати ҷузъҳои асосӣ муайян мекунад. Мавқеъ ва дидгоҳҳои як қатор олимони дигар низ мавҷуданд, ки ба моҳият ва унсурҳои дохилии салоҳиятҳои асосӣ ба таври муфассал такя мекунанд (ангори 4).



Ангораи 4. Салоҳиятҳои асосӣ, тасниф тибқи равиҳои П.К. Иванов

Ҳамин тавр, дар ҷамъбасти гуфтаҳои боло, бояд қайд намуд, ки дар адабиёти муосири педагогӣ ду гурӯҳи асосии нуқтаи назарро вобаста ба моҳият ва нақши салоҳиятҳои асосӣ ҷудо кардан бамаврид мебуд. Тибқи дидгоҳи яқум, ин падида дар робитаи наздик бо шахсияти инсон, тавсифоти инфиродии ӯ, яъне хусусиятҳо ва сифатҳои шахсияти мушаххас баррасӣ мешавад. Чунончи, ин мавқеъро В.И. Байденко, Э.Ф. Зеер, А.Шелтон, Б.Оскарссон ва як қатор муаллифони дигар намоёндагӣ мекунанд [38], [96]. Намоёндаи намоёни дидгоҳи муқобил А.М. Новикови дар боло зикргардида, ки салоҳиятҳои калидиро танҳо дар заминаи дониш ва маҳоратҳои дар амал хосияти интиқоли васеъдошта таҳқиқ менамояд, ба ҳисоб меравад [51]. Дар айни замон, чунон ки борҳо дар ин зербоб қайд карда шуд, масъалаи сифатҳо ва моҳияти салоҳиятҳои асосӣ ҳамчунон баҳснок боқӣ монда, дар адабиёт мавқеи

ягона таҳия нашудааст ва ҷомеаи касбӣ таҳияи концепсияҳои нави педагогиро идома медиҳад, ки ҳар яке аз онҳо ба ҳар сурат арзиши муайяне дорад.

Дар ниҳоят, дар ҷамъбасти муқоисаи боло бояд гуфт, ки ба андешаи мо, сохтори зерини салоҳиятҳои асосӣ, инчунин муҳтавои дохилии онҳо дар ин ҷиҳат муҳраму мувофиқ ба назар мерасад (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. Салоҳиятҳои асосӣ ва ҷузъҳои онҳо, тафсири муаллифи таҳқиқот

№ п/п	Салоҳияти асосӣ / Меъёрҳои ҷудокунӣ ҷузъҳои дохилӣ	Омодагӣ ба муҳраму салоҳиятҳои	Донишҳо (асосӣ маърифатӣ салоҳиятҳои)	Таҷрибаи истифодаи донишҳо (маҳорат)	Муносибат ба рағанд, муҳтаво ва натиҷаи салоҳиятҳои	Ҳудтанзимкунӣ отифавию иродагӣ
1	Ҳифзи саломатӣ					
2	Арзишию маъноӣ					
3	Шаҳрвандӣ					
4	Худрушдӯбӣ, худтакмилдиҳӣ					
5	Ҳамгироии донишҳо					
6	Ҳамкорӣ иҷтимоӣ					
7	Муошират					
8	Ҳалли масъалаҳои маърифатӣ					
9	Мавзӯи-фаъолияти					
10	Иттилоотӣ технология					

Дар зимн, тавре ки таҳқиқоти дар боло овардашуда нишон медиҳад, сарфи назар аз он ки олимони моҳият ва таркиби дохилии салоҳиятҳои асосиро ба таври гуногун шарҳ медиҳанд, ҳама яқдилона ба он ақида мувофиқат доранд, ки салоҳиятҳои асосӣ барои як ҷавони муосир заруранд, чунки онҳо, асосан, фаъолияти муътадили ҳаётии ӯро дар ҷомеа таъмин мекунанд, яъне аз ҷиҳати муҳтаво иҷтимоӣ буда, ва маҳз дар ҷаҳорҷӯбаи ҷомеа зуҳур мекунанд. Муҳим он аст, ки салоҳиятҳои асосиро бо салоҳиятҳои бевоситаи иҷтимоӣ набояд

айният дод, зеро ин мафҳуми маҳдудтаре мебошад, ки феҳристи муайяни салоҳиятҳоеро дар бар мегирад, ки он бо иштироки инсон дар ҳама гуна робитаҳо ва муносибатҳои мутақобила, дар амалисозии вазифаи иртибототӣ ва ғайра алоқаманд аст. Чунончи, И.А. Зимняя дар таҳқиқоти худ ба ин нукта тавачҷуҳ мекунад, инчунин ба як қатор муаллифони дигар истинод менамояд [67], [121].

Аз ин рӯ, имрӯз мо бояд дар бораи дараҷаи баланди мубрамии мавзуи баррасишаванда, оид ба аҳамияти он дар муҳити касбӣ гуфтугӯ намоем. Ва ин нукта, чунон ки аз таҳлили пешниҳодшуда дида мешавад, бо дидгоҳҳои олимону омӯзгорон ва психологҳои гуногун, ки ин масъаларо муфассалтар пажӯҳиш мекунанд, тасдиқ мешавад.

Ба ҳамин тариқ, минбаъд чамъбасти маводи дар таҳқиқоти боло зикршударо баён мекунем.

Қабл аз ҳама, бояд гуфт, ки барои педагогикаи ватанӣ истилоҳи “салоҳиятҳои асосӣ” нисбатан нав ба назар мерасад, зеро он камтар аз ним аср пеш васеъ маъмул гардида, мавриди таҳқиқ қарор гирифта буд. Имрӯз аҳамияти амалии салоҳиятҳои асосӣ ва таъсири назарраси онҳо ба ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти ҳаётии инсон аллакай аён аст ва ин бори дигар аҳамияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсиониро тасдиқ менамояд [163].

Салоҳиятҳои асосӣ барои ҷомеаи касбии педагогӣ ҳамчун объекти муҳим ва ҷолиби фаъолияти таҳқиқотӣ боқӣ мемонанд, зеро онҳо дорои аҳамияти баланди амалӣ ва ҳамзамон сатҳи нокифояи мулоҳизаронии назариявӣ мебошанд. Инро аз нуқтаи назарҳои олимон, омӯзгорон ва психологҳои муосир, ки дар ин сарлавҳо оварда шуда буданд, мушоҳида кардан мумкин аст. Таҳлили ин концепсияҳо ба мо имкон медиҳад, ки хулосаҳои зеринро барорем.

Аввалан, бояд гуфт, ки дар педагогикаи муосир дар бораи чи будани салоҳиятҳои асосӣ ва маҷмуи воқеии онҳо фаҳмиши ягона вучуд надорад. Бо вучуди ин, ҳама муаллифон иттифоқи назар доранд, ки маҳз рушди салоҳиятҳои асосӣ ба хонанда имкон медиҳад, ки ба ҷомеа беамониат ворид

шавад, ба \bar{y} имкон медиҳад, ки иштирокдори фаъол дар намудҳои гуногуни ҳамкориҳо гардад, проблемаҳои иҷтимоиро ҳал намояд, яъне узви фаъоли ҷомеа ва ҳама гуна унсуре таркибии он бошад [19], [110].

Сониян, ба андешаи мо, фаҳмиши зерини моҳияти салоҳиятҳои калидӣ мубрам ба назар мерасад: инҳо универсалҳои зарурии метафаннии бо муваффақияти бештар ташаккулёбанда дар раванди таҳсилоти рушдкунанда дар асоси азхудкунии донишҳои байнифаннии пурмахсул ва эҷодӣ, маҳоратҳо, малакаҳо, таҷриба мебошанд, ки омили бунёдии азхудкунии муҳтавои таҳсилот буда, дар қобилият ва омодагии шахсият ба таҳсилоти бефосила ифода меёбад.

Дар ниҳоят, муаллиф маҷмуи салоҳиятҳои асосии зеринро ҳамчун асос барои ин таҳқиқот пазируфтааст, ки пойгоҳи онҳо аз тарафи И.А. Зимняя таҳия шудааст:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шахрвандӣ;
- худрушдёрӣ, худтакмилдиҳӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзуию фаъолияти;
- иттилоотию технологӣ [100], [103].

Бинобар ин, дар оянда мо ҳангоми коркард ва амалисозии қисми озмоишии таҳқиқоти диссертатсионӣ маҳз ба ҳамин гуна сохтор таъя намуда, дар вақти таҳияи амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ онро ба асос мегирем.

1.2. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Раванди муосири таҳсилот дар ҳар гуна кишвари ҷаҳон бидуни истифодаи васеи абзорҳои ТИК ғайриимкон мегардад. Имрӯз талаботи рақамисозӣ на он қадар ҷонибдори давлат аст, балки ҳамон қадар равшан ва ҳаётан муҳим аст: ҳар гуна соҳаи ҳаёти инсонӣ муосир бо инноватсия ва ТИК чунон иртиботи наздик дорад, ки раванди мазкурро сарфи назар кардан ва аз он барканор будан ғайриимкон аст. Ин махсусан, ба раванди таълиму тарбия дахл дорад [114].

Амалан ҳар гуна хонандаи муосир сатҳи баланди азхудкунии гачетҳо ва дигар абзорҳои ТИК-ро дорад, аксар вақт сатҳи азхудкунии ӯ ҳатто аз одами калонсол - масалан, омӯзгор ё волидон баландтар аст. Дар салоҳиятҳои рақамии худ кӯдак хеле чандирӣ ва ҳаракатнок аст - ӯ қодир аст ба осонӣ мутобиқ шавад, аз ҳамон як гачет барои иҷрои вазифаҳои маишӣ ва барои омӯзиш, барои ҳадафҳои фарҳангӣ фароғатӣ ва ҳам барои муошират истифода намояд. Ба ӯ лозим нест, ки бисёрфунксиягӣ ё аҳамияти васеи амалии ин гуна абзорҳоро тавзеҳ диҳад, барои таълими кӯдак набояд саъй намуд, ки ин ё он имкониятҳо истифода шаванд [80]. Аз ин лиҳоз, хулосаи возеҳ ин аст, ки истифодаи абзорҳои ТИК дар раванди таълим на танҳо ба қадри кофӣ муассир ва самаранок, балки осон ва дастрас буда, метавонад амалисозии раванди таълимро аз ҷониби омӯзгор ба таври қобили мулоҳиза осонтар гардонад.

Дар синфҳои болоӣ аҳамияти истифодаи абзорҳои ТИК меафзояд, зеро ҳар як хонанда ба марҳилаи гузариш аз муассисаи таҳсилоти умумӣ ба таҳсилоти сатҳи боло наздик шуда, имтиҳонҳои хатмкуниро месупорад, ки дар ин ҳолат тасдиқи воқеии аз худ намудани маҷмуи ин ё он салоҳиятҳои ӯ сурат мегирад. Ҳамин тавр, дар мактаби миёна истифодаи абзорҳои ТИК ва захираҳои шабакаи Интернет мураккабтар ва муҳимтар, баъзан ҳатто ҷанбаи ҳалкунанда ба худ мегирад [45], [61].

Дар бораи таъсири истифодаи захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ суҳан ронда, бояд дарк кард, ки ҳама гуна салоҳиятҳо дорои сохтори мураккаби дохилӣ мебошанд. Одатан, муҳтавои он ҳамчун маҷмуи унсурҳои берунӣ ва дохилӣ муайян карда мешавад, ки дар он ҳар як унсур, аввалан, аҳамияти алоҳидаи худро дорад. Сониян, дар баробари ин, танҳо маҷмуи онҳо аз бештарин аҳамияти сифатӣ бархӯрдор аст.

Ба таври ангоравӣ сохтори муҳтавои салоҳиятро минбаъд дар ангораи 5 дидан мумкин аст.



Ангораи 5. Сохтори салоҳиятҳо (аз ҷумла салоҳияти асосӣ)

Дар чаҳорчӯбаи ҳамин таҳқиқот, таҳти мафҳуми сохтори салоҳияти калидӣ мо маҷмуи маҳз дар ҳамин ангора нишондодашударо дарк хоҳем намуд.

Минбаъд дар ангораи 6 метавон якчанд мисоли абзорҳои педагогиро, ки дар раванди таҳсилот истифода мешаванд, мушоҳида кардан мумкин аст, онҳо барои инкишофи ин ё он салоҳиятҳои калидӣ мувофиқанд.



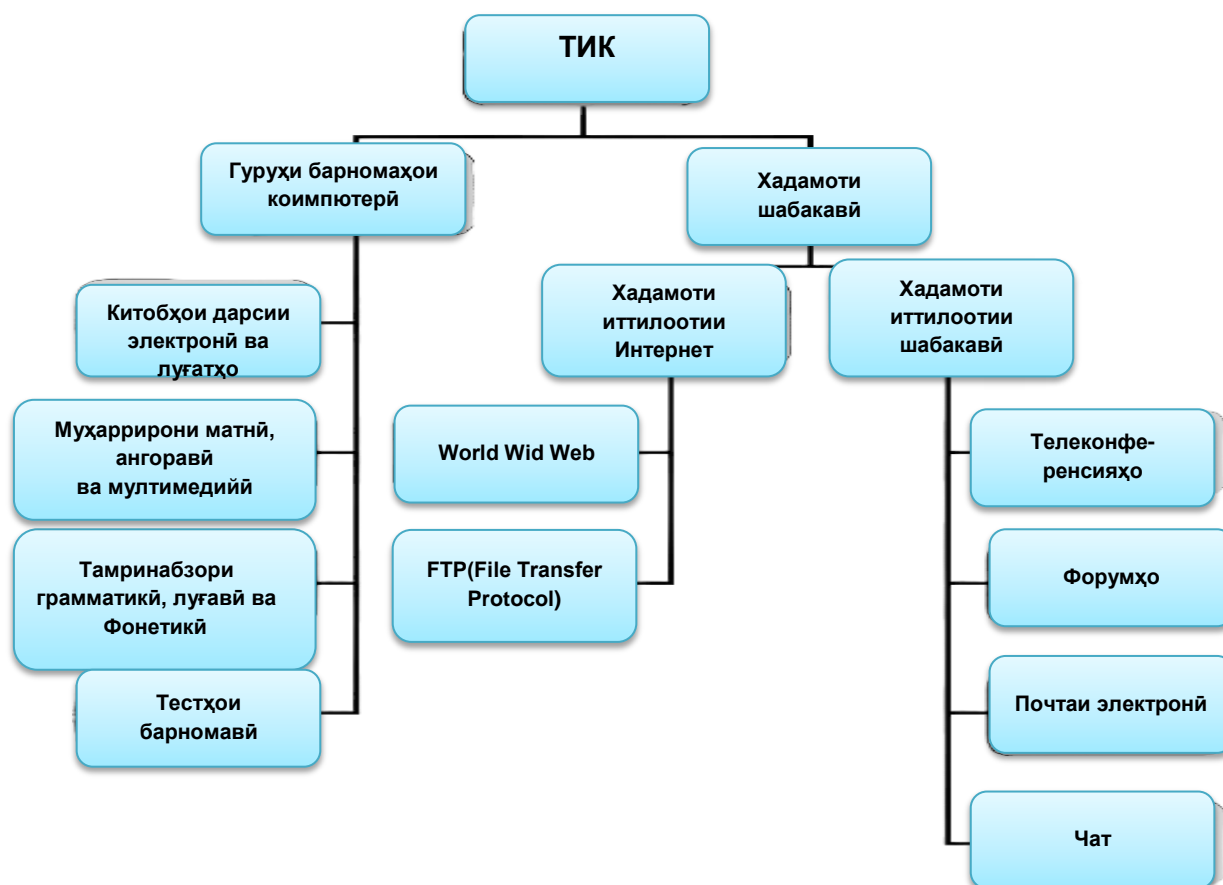
Ангораи 6. Намунаҳои абзорҳои педагогии истифодашаванда барои рушди салоҳиятҳои асосӣ

Акнун аз таҳлили ҳама абзорҳо ба маънои умумитар бевосита ба ҳуди ТИК мегузарем. Мутобиқи Стандарти давлатии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таҳсилоти миёнаи умумӣ яке аз талабот ба омӯзгор донишдони технологияҳои иттилоотӣ иртибототӣ ва маҳорати истифодаи онҳо дар раванди таҳсилот мебошад [64].

Технологияҳои компютерӣ ба омӯзгор имкон медиҳад, ки тавачҷуҳи хонандагонро ба мавзӯи дарс ҷалб кунад, ангежа ва фаъолияти таълимии онҳоро баланд бардорад, фаъолияти таҳсилотиро дар сатҳи муассиртар амалӣ созад, фарҳанги иттилоотии хонандагонро ташаккул диҳад, шавқу рағбати маърифатии онҳоро ба фанни худ фаъолтар созад, равишҳои ба шахсият нигаронидашуда ва тафриқавии таълимро татбиқ намояд [10], [76].

Ҳамин тавр, истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар таҳсилот имкон медиҳад, ки раванди таҳсилот дар мактаб сифатан бозсозӣ карда шавад ва самаранокии он баланд бардошта шавад.

Ба таври ангоравӣ, гунаҳои мубрами истифодаи абзорҳои ТИК дар раванди таълимии муассисаи таҳсилоти умумии муосирро ба таври зерин тасвир кардан мумкин аст (ангораи 7).



Ангории 7. Гунаҳои истифодаи абзорҳои ТИК дар раванди таҳсилот

Акнун дар амал баррасӣ менамоем, ки кадом абзорҳоро барои тақмил додани салоҳиятҳои асосии дар ҷадвали 1 ҳамин таҳқиқот нишондодашуда метавон, истифода намуд, мисолҳои мушаххасро мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Салоҳияти ҳифзи саломатӣ. Ин яке аз камтарин салоҳиятҳои мебошад, ки метавонад танҳо ба таври ғайрифавол ё бо ҳадди ақали амалҳои фаъол татбиқ карда шавад (масалан, агар нишондиҳандаҳои зидди тиббӣ барои ин вучуд дошта бошанд). Азбаски моҳияти салоҳияти мазкур, аз як тараф, дар иҷрои амалҳои ҳифзкунандаи саломатӣ бошад, аз сӯйи дигар, дар иҷро накардани амалҳои харобкунандаи он аст, вазифаи пешгирикунанда, инчунин вазифаи маърифатие мебошад, ки дар радифи онҳо ба амал меояд ва аҳамияти калон пайдо мекунад. Ба ибораи дигар, ба иттилои хонанда он нуктаро тавр аз бад шудани он пешгирӣ карда шавад, чи гуна бемориҳо, осебҳо ва аворизи дигар пешгирӣ карда шавад [18], [139]. Аксар вақт ин тавассути гузаронидани

як силсила лексияҳо оид ба ин мавзӯ барои хонандагон ифода карда мешавад, ки дар қаринаи баррасишаванда амалӣ намудани онҳо бо истифода аз абзорҳои мултимедиявӣ мантиқӣ ва муассиртар хоҳад буд. Масалан, инҳо имконоти зерин мебошанд:

- намоиш додани наворҳои видеоӣ ё филмҳо бахшида ба тарзи ҳаёти солим;
- нишон додани рӯнамоиҳо бо тавсияҳо оид ба ҳифзи саломатӣ;
- гузаронидани санчиши электронӣ ҳамчун абзори мустаҳкамкунии мавод;
- ғайра.

Ҳамин тавр, ТИК, тавре ки қаблан зикр гардид, дараҷаи хеле баланди универсалӣ дорад. Дар мисолҳои баррасшуда онҳоро метавон ҳам дар корҳои синфӣ ва ҳам дар корҳои беруназсинфӣ, ҳамчун манбаъ барои кори ҳонагӣ ва инчунин ҳамчун абзоре, ки барои мустаҳкам намудани маводи омӯхташуда истифода мешавад, ба кор бурдан мумкин аст. Агар маҳз дар бораи қисми фаъоли кори ҳифзи саломатӣ сухан равад, дар ин ҷо метавон истифода бурдани мошинҳои гуногуни ҳозиразамони тамринӣ ва дигар таҷҳизоти электрониро (масалан, мониторҳои набзсанҷ) мисол овард, ки барои нигоҳ доштани саломатӣ сифатан кумак карда метавонанд.

Салоҳияти арзишию маъноӣ. Ин салоҳият онро дар назар дорад, ки хонандагон дар бораи низоми арзишҳо, унсурҳои алоҳидаи он, мавҷудияти дастурҳои муайяни ахлоқӣ, дарки аҳамияти худ ва мавқеи худ дар ҷаҳон тасаввуроти муайяни ташаккулёфта доранд. Мисоли равшани унсури чунин салоҳиятро метавон худмуайянкунӣ ё самтгирии касбӣ номид. Имрӯз ин механизм дар амалия хеле маъмул буда, он барои истифода ҳам аз ҷониби мутахассисони махсус ва ҳам бо иштироки мустақилонаи кӯдак имкониятҳои васеъ фароҳам меоварад, аз ин рӯ, барои қаринаи арзишию маъноӣ роҳнамоии касбӣ муҳим ва мубрам аст [57]. Маҳз дар ин ҷо хонанда мефаҳмад, ки чи гуна

ояндаро ба нақша гирифта метавонад, барои кадом соҳаҳои фаъолияти касбӣ ӯ саъй карда метавонад, дар кучо барои ноил шудан ба муваффақият заминаи муайяне вучуд дорад ва баръакс, дар кучо барои амалисозии мақсадҳои кӯшишҳои зиёд ба харҷ додан лозим меояд.

Аксар вақт, касбинтиҳобкунӣ тавассути супоридани намудҳои гуногуни санҷишҳои компютерӣ амалӣ карда мешавад. Масалан, инҳо метавонанд санҷиши Айзенк, харитаи рағбатҳои Голомшток, саволномаи тамоюлҳои касбии Йовайши, муайян кардани навъи шахсияти касбӣ бо истифода аз методикаи Ҳолланд ва ғайра бошанд. Муҳаррирони графикӣ, тестҳои онлайн, инчунин имконияти мустақилона таҳия кардани вазифаҳо, масалан, дар заминаҳои Google ва Moodle - ин танҳо як феҳристи ҳадди ақали абзорҳои ТИК барои амалисозии вазифаҳои касбинтиҳобкунӣ ва худмуайянкунӣ мебошад, ки дар ниҳояти қор, ба ташаккули унсурҳои салоҳияти калидии арзишию маъноӣ дар хонандагон таъсири мусбат мерасонад [105].

Илова бар ин, метавон сарчашмаҳои бештар анъанавиро мисол овард - масалан, омӯзиши китобҳои дарсии электронӣ ё торнамоҳои (сайт) махсуси интернетӣ ва ғайра.

Салоҳияти шахрвандӣ маҷмуи сифатҳо ва хосиятҳои гуногуни хонандаро дар бар мегирад, онҳо ба ӯ имкон медиҳанд, ки дар ҷомеаи шахрвандӣ бомуваффақият ҳаёт ба сар бурда, вазифаҳои муайянро иҷро намуда, вазифаҳои худро ҳамчун ҷузъи ҷомеаи демократӣ, иштирокдор ва унсури фаъоли он амалӣ намояд. Бо дарназардошти он, ки салоҳияти шахрвандӣ бештар ба фаъолияти ниҳодҳои гуногун - давлатӣ, ҷамъиятӣ, шахрвандӣ ва ғайра асос ёфтааст, пас дар ин вазъият абзорҳои тақмили салоҳияти мавриди назар ба мисолҳои қаблӣ хеле васеътар ва ба амалия нигаронида мешаванд [37]. Салоҳияти шахрвандӣ сатҳи баланди фаъолнокӣ, ифодаи маъно ва аҳамияти шахрвандии шахсро тавассути амалҳои муайян дар

назар дорад. Чи тавр ТИК дар ин чо истифода мешавад? Дар зер чанд мисол меоварем:

- иштироки хонандагон дар чорабиниҳои илмӣ, таҳсилоти ва дигар тадбирҳои онлайнӣ бахшида ба амалисозии вазифаҳои шаҳрвандӣ (масалан, мизи мудаввари илмию амалӣ бахшида ба иштирок дар интиҳобот);

- иштирок дар овоздиҳӣ тавассути воситаҳои фосилавӣ (масалан, ДЭГ);

- омӯзиши сарчашмаҳои онлайнӣ дорои тамоюли ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ;

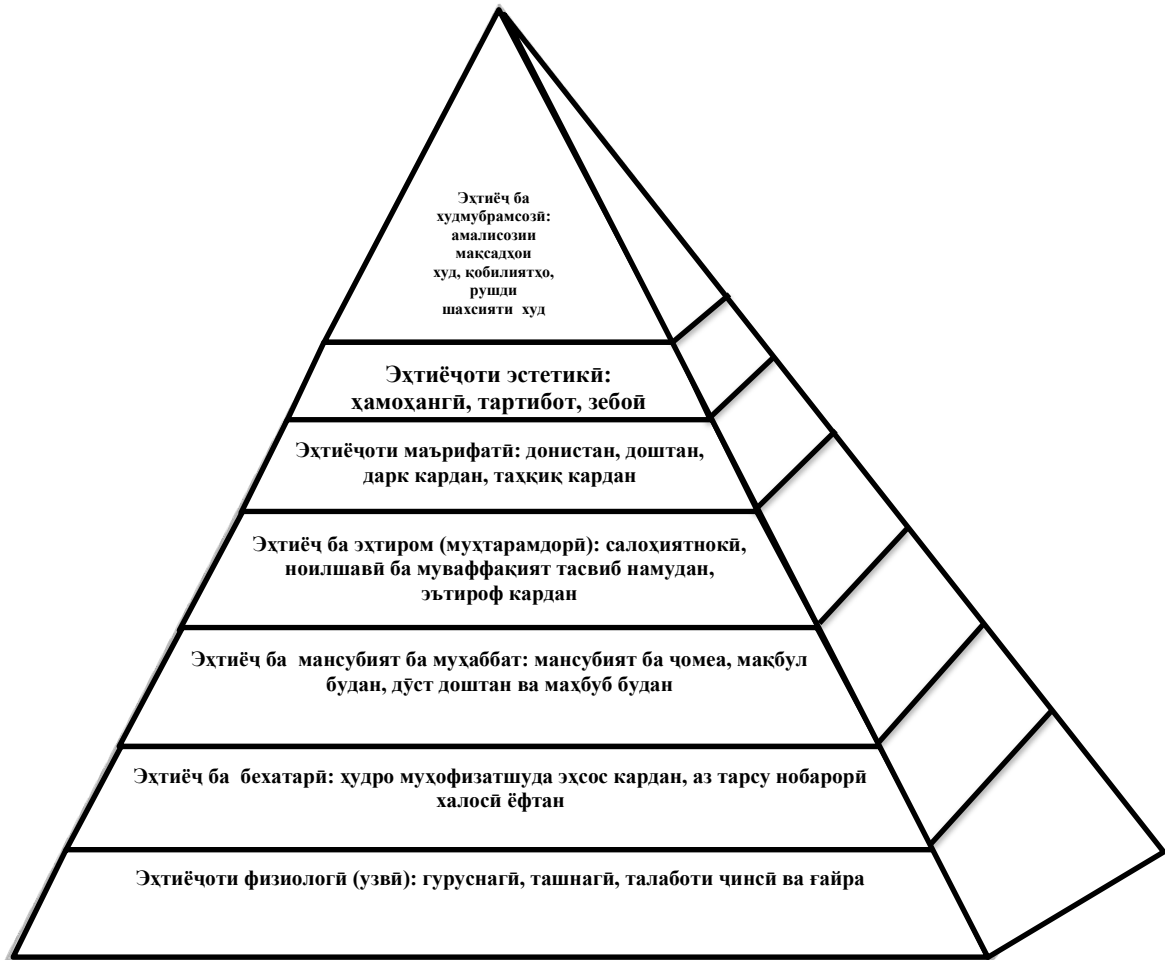
- омода намудани видео, аудио ва дигар маводи васоити ахбори омма барои иштирок дар озмунҳо ва лоиҳаҳои дорои самти ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ;

- ғайра [18].

Илова бар ин, мо метавонем дар бораи корбурди назаррасии замимаҳои гуногуни мобилии дахлдошта, масалан, барои иштирок дар интиҳобот, амалисозии ҳуқуқҳои худ ҳамчун шаҳрванд, узви ҷомеа ва ғайра сухан гуфт. Имрӯз як қатор чунин абзорҳои ҳам ба давлат ва ҳам ба иттиҳодияҳои гуногуни ҷамъиятӣ тааллуқдошта, хеле зиёданд ва чунин методика дар амалия васеъ паҳн шудааст.

Худрушдӯбӣ, худтакмилдиҳӣ. Салоҳияти бениҳоят муҳим дар қаринаи ташаккули шахсияти ҷамаҷониба инкишофёфта, комилҳуқуқ ва ҷаматарафа дар рушди худ мебошад. Барои хонандагон ин салоҳият боз ҳам мубрамтар аст, зеро дар ин категорияи синну сол кӯдак як қатор дастуроти арзишӣ ва идеологиро ба даст меорад, шуури ӯ пурратар ташаккул меёбад ва тамоми заминаи зарурӣ барои рушди минбаъдаи шахсият гузошта мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ дар ташаккули салоҳияти мазкур ҳам дар дохили раванди таҳсилот ва ҳам берун аз он нақши назаррасро иҷро мекунад [103].

Чун анъана, салоҳияти худрушдӯбӣ аз ҷониби мутахассисон яке аз муҳимтарин, назаррастарин ва агар аҳроми маъруфи эҳтиёҷоти А.Маслоуро таҳлил намоем, аз ҷумлаи мураккабтарин салоҳиятҳо баррасӣ мегардад (ангораи 7).



Ангори 7. Аҳроми эҳтиёҷоти А.Маслоу

Мутаносибан, агар салоҳиятҳои асосии боқимонда, ҳарчанд ки аҳамияти калон доранд, аммо аз ҷиҳати муҳтаво ва дастрасии худ хеле соддатар мебошанд, пас салоҳиятҳои худрушдӣ чандон ба осонӣ муяссар намешавад. Пеш аз ҳама, хонанда бояд чунин эҳтиёҷро дошта бошад - ҳудро шиносӣ, ҳудро амалӣ созад, такмил ва рушд ёбад. Баъдан, рушди минбаъдаи салоҳияти худрушдӣ ба идроки ҳамин ақида асос ёфтааст. Чи тавр маҳз ин салоҳият дар амал татбиқ карда мешавад, аз он вобаста аст, ки муҳтавои он чиро дар бар мегирад.

Масалан, мусикинавози оянда тавассути тамошои концертҳои онлайн, иштирок дар озмунҳои гуногуни онлайн ва офлайн, азхуд кардани соҳҳои рақамии мусиқӣ ва ғайра малакаҳо ва маҳорати иҷрокунандагии ҳудро такмил

медихад. Муаллифи оянда таҳрирҳои гуногуни матнӣ, инчунин дигар абзорҳои рақамии кор бо матнро азхуд мекунад, истифодаи функсияҳои зехни сунъиро барои ноил шудан ба ҳадаф меомӯзад, аз курсҳои онлайн таҳсилоти мегузарад ва маводи гуногуни электрони таълимиро оид ба мавзӯ меомӯзад. Ба ибораи дигар, интихоби васеъ ва дараҷаи баланди универсалии абзорҳои истифодашавандаи ТИК имкон медиҳад, ки онҳо барои ноилшавӣ ба вазифаҳои гуногуни худрушдӣ ва худтакмилдиҳӣ фаъолона истифода шаванд [34; 98].

Ҳамгириши донишҳо ё салоҳияти ҳамгирӣ низ яке аз салоҳиятҳои бештар муосири хонандагон аст, ки қаблан вучуд надошт. Ҳамгириро ҳамчун асли рушди чома, илм, истеҳсолот, таҳсилот, ки маҷмуияти байнисоҳавӣ, чамбасткунӣ, наздиксозии донишҳо методҳо ва воситаҳои маърифат, инчунин ташкилаҳои навро дар сохторҳои таҳсилоти таъмин менамояд, баррасӣ намуда, салоҳияти ҳамгирии омӯзгорро ҷудо мекунем. Мафҳуми «ҳамгирӣ» дар таҳсилот васеъ истифода мешавад ва аксар вақт ҳамчун чамбасткунии донишҳо аз фанҳои гуногун идрок мешавад. Масалан, дарсҳои ҳамгирошуда ё курсҳои интихобӣ, вақте ки як мавзӯ бо истифода аз илмҳои гуногун фаро гирифта мешавад. Дар чунин ҳолатҳо ҳамгирӣ бо робитаҳои байнифанӣ айният дода мешавад, ки вазифаи онҳо офаридани манзараи сеченакаи падидаи омӯхташаванда ва амиқтар фарогирии донишҳо дар бораи ин ё он назарияҳо мебошад. Ин тафсири ҳамгирӣ вижагии онро инъикос намекунад. Ҳамгирӣ, ба андешаи А.П. Беляева, на муттаҳидсозии оддӣ (замимаи) унсурҳои таълим (донишҳо, методҳо ва ғ), балки ҳалли тазодҳоеро дарбар мегирад, ки бо воситаҳои як фан ҳал карда намешавад.

В.С. Безрукова дар бораи ҳамгирӣ ҳамчун мақулаи илмӣ дар педагогика андешаронӣ намуда, ду самтро муайян мекунад: ҳамгирии педагогӣ ҳамчун асли инкишофи назария ва амалияи педагогӣ; ҳамгирии педагогӣ ҳамчун раванди муқаррарсозии робитаи байни объектҳо ва ба вучуд овардани низоми нави ягона.

Ҳамин тавр, салоҳияти ҳамгирой маҳорати дар ташкилаҳои гуногуни ҳамгирой амал кардани хонанда, амалисозии функсияи мухтавои ҳамгирой ва инчунин ҷузъи ҳамгирой будани худ хонандаро дар назар дорад.

Такмилдиҳии салоҳияти мазкур бо истифода аз абзорҳои ТИК бо роҳҳои гуногун имконпазир аст:

- истифодаи платформаҳои таълимӣ ва маводи таълимии электронӣ;
- ташкили ҳамкорӣ тавассути платформаҳои онлайн ва низомҳои видеоконфронс;
- гузаронидани вебинарҳо ва конфронсҳои онлайн оид ба ин ё он мавзӯ;
- таҳқиқоти сарчашмаҳои гуногун дар Интернет бо мақсади рушди тафаккури интиқодӣ;
- ғайра [144].

Дар ниҳоят, як салоҳияти мушаххас ҳар қадар амалӣ бошад, ҳамон қадар ҳаҷми абзорҳои ТИК, ки дар раванди тақмили он истифода мешаванд, бештар хоҳад буд. Хушбахтона, технологияҳои муосири инноватсионӣ дар қаринаи баррасишаванда функсияҳои бениҳоят васеъ ва баъзан ҳатто имконоти беназирро таъмин мекунанд.

Салоҳияти ҳамкории иҷтимоӣ. Бояд қайд кард, ки ин салоҳиятро аз ҷузъи маҳдуди он - салоҳияти бевоситаи иртибототӣ, ки баъдан баррасӣ хоҳад шуд, фарқ кардан лозим аст.

Инак, моҳияти салоҳияти ҳамкории иҷтимоӣ аз идроки хонанда оид ба тавсифот ва вижагиҳои ин ё он вазъияти мушаххаси иҷтимоӣ, ки ӯ иштирокдори он мебошад, иборат буда, мавҷудияти малака ва маҳоратҳои рафтор дар он, инчунин масъулияти қабули қарорҳои асоснокро дар бар мегирад. Чун анъана, муҳаққиқон ин салоҳиятро тавассути 3 унсури таркибӣ баррасӣ мекунанд:

- зеҳнӣ;
- ангежавию шахсиятӣ;
- рафторӣ.

Ба ибораи дигар, салоҳияти мазкур барои ҳалли масъалаҳои гуногуни иҷтимоӣ аз тарафи инсон пешбинӣ шудааст. Акнун мисолҳои истифодаи абзорҳои гуногуни ТИК-ро дар қаринаи баррасишаванда номбар мекунем. Ҳамин тариқ, имрӯз абзорҳои гуногуни амсиласозии онлайн (ба истилоҳ симуляторҳо) хеле маъмуланд, ки бо ёрии онҳо хонанда метавонад худро дар нақшҳои гуногуни иҷтимоӣ санҷад. Барои ин бозиҳои гуногуни онлайн ё барномаҳои мобилӣ мувофиқанд - масалан, симулятори машҳури "TheSims", ки иштироккунанда дар шакли бозӣ метавонад худро дар нақшҳои гуногуни иҷтимоӣ имтиҳон намояд. Имрӯз, чунин симуляторҳои бозӣ инчунин имкон медиҳанд, ки шахс худро дар касбҳои гуногун - масалан, навозанда, рӯзноманигор, рассом, ронанда ва ғайра имтиҳон намояд. Ин ба амалисозии вазифаҳои худмуайянкунӣ ва роҳнамоии касбӣ мусоидат намуда, имкон медиҳад, ки шахс худ ва қобилиятҳои худро хубтар дарк намояд ва ҳамзамон салоҳиятҳои дигарро инкишоф диҳад [7], [30].

Дар амал, салоҳияти мазкур барои рушд ниҳоят муҳим аст, зеро дар ҷаҳони муосир мавҷудияти инсон берун аз ҷомеа имконнопазир аст (ба истиснои истисноҳои нодир) ва ин зарурати дар чунин коллектив будан, самаранок фаъолият кардан, ҳамкорӣ карданро дар назар дорад, инчунин дар он қарорҳо қабул карда, барои онҳо масъулиятро бар уҳда мегирад.

Салоҳияти муошират ё салоҳияти иртибототӣ. Дар ин маврид, бар хилофи мисоли қаблӣ, сухан дар бораи мазмуни маҳдудтари мухтавоӣ меравад, ки он амалисозии вазифаи бевоситаи мушаххаси иртибототиро дар муоширати байнишахсӣ дар назар дорад. Масалан, муҳокимаи ин ё он мавзӯ, ба даст овардани тавофуқ аз рӯйи ин ё он масъала, ё ҷустуҷӯи созиш дар ҳаллу фасли ин ё он проблемаи мубрам. Истилоҳи калидӣ дар қаринаи баррасишаванда "муошират" мебошад. Дар амал, дар шароити кунунӣ, салоҳияти иртибототӣ шояд бештар ба таъсири абзорҳои гуногуни ТИК осебпазир бошад, зеро қариб ҳама намуди ҳамкорӣ ба тақмили он дар амал мусоидат мекунад:

- мессенҷерҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун абзори рушди нутқи (аксаран) ҳаттӣ ;
- барномаҳо, замимаҳо барои видеоконфронс ҳамчун абзори рушди нутқи шифохӣ;
- ҳама намуди замимаҳои таҳсилотӣ ва таълимӣ: луғатҳо, муҳаррирони матнӣ, ёварони овозӣ ва ғайра;
- почтаи электронӣ ҳамчун воситаи асосии рушди муоширати корӣ;
- ғайра [65].

Дар ниҳоят, ҳар гуна абзори кунунии ТИК ба рушди салоҳияти иртибототӣ то ин ё он дараҷа амалан мусоидат мекунад, ҳатто агар он мустақиман барои ин кор пешбинӣ нашуда бошад. Аз ин рӯ, мо метавонем бо итминон бигӯем, ки имрӯз самаранокии корбурди ТИК дар ин самт ниҳоят баланд буда, омӯзгор метавонад ба осонӣ барои худ абзори мувофиқтаринро интихоб кунад ва аксар вақт онро дар баробари дигар воситаҳои шабех истифода намояд.

Салоҳияти ҳалли намудҳои гуногуни масъалаҳои маърифатӣ маҷмӯи малакаҳо ва маҳоратҳоро барои ноил шудан ба вазифаҳои дорои ҷанбаи маърифатӣ дар бар мегирад. Аз ҷумла, инҳо дар назар дошта мешавад: таҳлил, мониторинг, мақсадгузорӣ, воқуниш, худбаҳодиҳӣ ва ғайра. Дар ниҳояти кор, доштани ҷунин салоҳиятҳо ва дараҷаи баланди азхудкунии онҳо барои ҳалли хеле муассир ва самараноки масъалаҳои гуногуни эвристикӣ, қодир будан ба амалкунии далерона дар ҳолатҳои ғайристандартӣ, қарор қабул кардан ва доштани масъулияти барои ин кор пешбинӣ шудааст.

Салоҳияти мазкур ба сатҳи дохилӣ, ки тавассути ангезаҳо, дастуроти арзишҳо, сифатҳои иродавии шахс ва ғайра ифода меёбад, инчунин ба сатҳи берунӣ, ки мутаносибан, бевосита маҷмуи малакаю маҳоратҳои муайян ва ин ё он таҷрибаи маърифатиро дар бар мегирад, тақсим карда мешавад. Яке аз вазифаҳои асосии раванди таҳсилоти кунунӣ, дарвоқеъ, ташаккули худӣ ҳамон

салоҳияти таълимию маърифатӣ, сатҳи устувор ва кофии он дар рушди худ мебошад, ки аз ҷумла, тавассути абзорҳои гуногуни ТИК ба даст оварда мешавад. Аз ҷумла, мисолҳои зеринро баррасӣ намудан мумкин аст:

- истифода аз манбаъҳои гуногуни иттилоотии ҷойгиршуда дар шабакаи Интернет, барои ҷустуҷӯи иттилоот ва мавод;

- кор дар онлайн-платформаҳои гуногуни омӯзишӣ;

- боздид аз экскурсияҳои маҷозӣ, осорхонаҳо ва озмоишгоҳҳо;

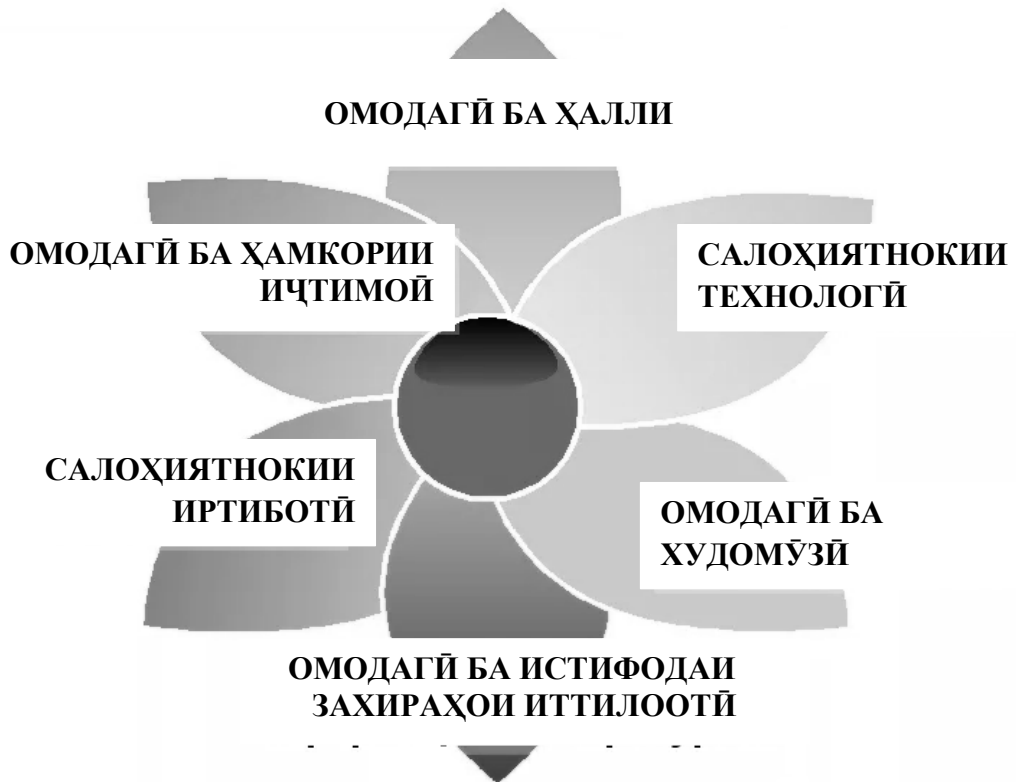
- истифодаи барномаҳо барои коркарди нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва оморӣ;

- корбурд дар ҷаҳорҷӯбаи фаъолияти муштарак;

- ғайра [34], [106].

Ҳамин тавр, чунон ки аз феҳристи пешниҳодшуда дида мешавад, абзорҳои ТИК имкон медиҳанд, ки дар ҷаҳорҷӯбаи ташаккули салоҳияти мазкур на танҳо барои шахсан худи муҳаққиқ, балки дар ҳамкориҳои бо иштирокдорони дигар доираи васеи вазифаҳо иҷро намояд. Аз ҷумла, маҳз бо ёрии абзорҳои ТИК омӯзгор метавонад муҳити зарурии таҳсилоти онлайн ва офлайнро ба вуҷуд оварад, ки ба фарогирии муассир ва фаъолияти иштироккунандагони он мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, дар амал чунин методикаҳо хеле маъмуланд ва дар байни намоёндагони ҷомеаи омӯзгорон талабот доранд.

Салоҳияти мавзую фаъолиятӣ. Ин салоҳият аз дигар салоҳиятҳо ба таври назаррас фарқ мекунад, зеро он самтгирии маҳдудтар дорад ва зарурати ҳалли мушкилотро дар ин ё он соҳаи мушаххас пешбинӣ мекунад, на ба маънои универсалӣ, чунон ки дар ҳама намудҳои салоҳиятҳои асосии дар боло номбаршуда рух медиҳад (ангори 8).



Ангори 8. Сохтори салоҳияти мавзую фаъолиятии хонанда

Воқеан, равиши мавзую фаъолиятӣ бар маънои тақсимои барномаи таълимии мактаб барои фанҳои гуногун, фанҳои таълимӣ, машғулиятҳои синфӣ ва беруназсинфӣ, барномаи асосӣ ва фанҳои интихобӣ қарор дорад. Дар ҳар як ҳолати мушаххас маҷмуи мушаххаси ҳадафҳо ва вазифаҳои ҳаллу фасл карда мешаванд, ки маҳз барои ҳамин мавзӯ, барои ҳамин намуди фаъолият муҷрам мебошанд. Ба ҳар ҳол, агар равиши мавзую фаъолиятиро ба маънои васеътар ба назар гирем, пас аҳамияти он маҷмуӣ буда, барои инкишофи маҷмуи тамоми салоҳиятҳои гуногуни хонандагон бо дарачаи баланди самаранокӣ имконият медиҳад [163]. Инро метавон, аз ҷумла, бо истифода аз абзорҳои ТИК анҷом дод, масалан:

- истифодаи платформаҳои онлайн ва захираҳои гуногуни таҳсилотӣ;
- сохтан ва амалисозии бозиҳои онлайн таҳсилотӣ;
- истифодаи абзорҳои воқеияти маҷозӣ ва пурқунанда;
- ташкили лоиҳаҳои дастаҷамъии онлайн, муҳоҷисаҳо, иҷрои супоришҳо ва ғайра;

– истифодаи барномаҳои махсуси маҳдуд ва замимаҳои мобилӣ – масалан, барои ҳалли масъалаҳо аз математика, барои расмкашӣ ё рушди маҳорати иҷрокунандагӣ дар мусиқӣ.

Салоҳияти иттилоотию технологӣ яке аз мубрамтарин самтҳо дар замони ҳозира мебошад, инчунин наватарин аз ҳама салоҳиятҳои номбаршуда ва вобаста аз ҳама гуна тағйироти технологӣ мебошад. Воқеан, муддати хеле тулонӣ ин салоҳиятро ҳамчун асосӣ ва калидӣ ҳисоб кардан мумкин набуд, зеро аҳамияти ТИК ҳанӯз ба ин дараҷа рейтингӣ баланд нашошт. Аммо, дар айни замон, салоҳияти иттилоотию технологӣ, дар байни салоҳиятҳои пешрав дар ҷойи аввал қарор дорад ва ҳатто дар маҷмуи салоҳиятҳои асосӣ бартарӣ дорад. Ин хеле ҷашмдоштӣ аст ва дар ояндаи наздик низ идома хоҳад ёфт, ки ин ҳам комилаи мантиқист [18], [76].

Аз нуқтаи назари техникӣ, ин салоҳият абзорҳои васеътарин ва муҳимтаринро дар назар дорад ва дар тафовут аз салоҳиятҳои қаблии феҳрист, салоҳияти иттилоотию технологӣ вобаста ба талаботи ҷаҳони беруна ва раванди таҳсилот пайваستا навсозӣ ва мубрамсозиро тақозо мекунад.

Мутобиқан, агар таҳлил шавад, ки бо кадом абзорҳои мушаххаси ТИК салоҳияти мазкур бештар самаранок инкишоф меёбад, пас дар ин ҷо феҳристи ҳадди аксар қалонтарин мавҷуд аст, ки дар он ҳама гуна усулҳо ва методикаҳо мувофиқ хоҳанд буд. Мо дар поён танҳо чанде аз онҳоро мисол меорем:

- замимаҳои мобилӣ;
- платформаҳои онлайн ва захираҳои таҳсилотӣ;
- низомҳои робитаҳои видеоконфронсӣ, мессенҷерҳо;
- маҳзани электронии додаҳо, низомҳои маълумотномавӣ, маводи таълимӣ ва ғайра;
- муҳаррирҳои матнӣ, графикӣ, мусиқӣ ва ғайра барои кор бо иттилооти таҳассуси мувофиқ;
- ғайра [50].

Дар ниҳоят, то ин ё он дараҷа, имрӯз маҳз салоҳияти иттилоотию технологӣ ба рушд ва такмили ин ё он салоҳияти калидӣ таъсири назаррас

мерасонад. Маълум аст, ки дар шароити кунунӣ раванди таълим бидуни истифодаи абзорҳои ТИК наметавонад ба самараи ҳадди аксар ноил шавад. Аз ин рӯ, дар қаринаи баррасишаванда ин салоҳият на танҳо барои хонандагон, балки барои омӯзгорон низ бениҳоят муҳим аст, дар ҳоле ки барои омӯзгорон аксар вақт нисбат ба хонандагон муҳимтар ва аҳамиятноктар аст. Ва ин ягона салоҳиятест, ки аз салоҳиятҳои дар матн номбаршуда дар бораи он чунин тавсифномаи муфассал тартиб додан мумкин аст.

Ба ҳамин тариқ, маводи таҳқиқоти дар боло зикршударо чамъбасти менамоем.

Инак, дар қадвали 1, ки дар зербоби қаблии боби якум оварда шудааст, мо салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоиро, ки баъдан ҳамчун асос дар чаҳорҷубаи ин таҳқиқот гирифта мешаванд, тасвир намудем.

Дар ин зербоб муаллиф таҳлил кардааст, ки чи гуна истифода бурдани намудҳои гуногуни абзорҳои ТИК барои рушди салоҳиятҳои асосӣ имконпазир аст.

Пешбинӣ мегардад, ки имрӯз истифодаи абзорҳои ТИК дар раванди таҳсилот нисбат ба ҳуқуқи омӯзгори мушаххас бештар як зарурат аст. Маҷмуи васеи методикаҳо ва равишҳо, тавсифоти гуногуни онҳо имкон медиҳанд, ки дар чаҳорҷубаи таълими ҳама гуна фан ё фанҳои таълимӣ барои дархости ҳар як омӯзгор абзори мубрамтарин интихоб карда шавад. Илова бар ин, соҳаи ТИК пайвасти рушд мекунад ва ин имкон медиҳад, ки методикаҳои истифодашавандаро мунтазам такмил дода, онҳоро мувофиқи дархост ва ниёзҳои тағйирёбанда навсозӣ карда шавад. Дар ниҳоят, омӯзгор метавонад мустақилона амсилаи истифодаи абзорҳои ТИК-ро барои таълими фанни мушаххаси мактабӣ, ки барояш мубрам ва муносиб аст, таҳия намояд. Дар амал ин барои амалисозии ҳадаф ва вазифаҳои гуногуни раванди таҳсилот на танҳо дар доираи ҳуди муассисаи таҳсилоти умумӣ имкониятҳои қобили мулоҳиза фароҳам меоварад.

Дар ин зербоб, абзорҳои мушаххаси ТИК дар робитаи наздик бо он салоҳиятҳои калидие, ки бояд дар доираи ин таҳқиқот таҳия карда шаванд, баррасӣ мегардад. Муаллиф қайд мекунад, ки истифодаи захираҳои ТИК ба таври анъанавӣ бо мураккабӣ, низомнокӣ, имконияти ҳалли ҳамзамони як маҷмӯи масъалаҳои гуногун тавсиф мешавад, яъне ба он ҷанбаи бисёрфункционалӣ хос аст. Инро тавассути таҳлили мисолҳои амалии дар ин сарлавҳо овардашуда равшан мушоҳида кардан мумкин аст [26], [76].

Технологияи ташаккули салоҳиятҳои асосии таҳсилоти хонандагони синфҳои болоӣ дар раванди таълими рушдкунанда низоми шаклҳо, методҳо, усулҳо ва воситаҳои таълимиро дар бар мегирад, ки пайваста дар се марҳила (пешакӣ, асосӣ, хотимаӣ) бо мақсади таъмини пешрафти хонандагони синфҳои болоӣ аз сатҳи паст ба сатҳи баландтар бо дастгирии субъективӣ ва худмубрамсозӣ амалӣ карда мешавад.

Илова бар ин, дар қаринаи баррасишаванда ду хулосаи зерине, ки бо ҳамдигар ҳамроҳ, вале ҳамзамон ба ҳам мухолиф, равшан ба назар мерасанд.

Аз як тараф, сатҳи кунунии рушди захираҳои шабакаи Интернет имкон медиҳад, ки онҳо воситаи муҳими таълиму тарбияи хонандагони мактаб бошанд; дар ин маврид ҳама гуна воситаҳои иттилоотӣ ва низомҳои иттилоотӣ идоракуниё, ки дар Шабакаи иттилоотии умумичаҳонӣ ҷойгиранд, метавонанд дар нақши захираҳои шабакаи Интернет баромад кунанд [108]. Иқтидори билкувваи педагогии онҳо, пеш аз ҳама, падидаи иттилоотро ба вуҷуд меорад, ки ба хонандагони синфҳои болоӣ имкон медиҳад, ки объектҳои иттилоотиро ҷамъбаст, таҳлил, тасниф ва табдил диҳанд, дар муҳити маҷозӣ муошират кунанд. Гуногунии фаъолиятҳо дар шабакаи Интернет ба тамоми ҷузъҳои салоҳиятҳои асосии таҳсилоти хонандагон фаъолона таъсир мерасонад; барои рушди ҷузъи маърифатии салоҳиятҳои таҳсилотӣ имкониятҳои бештар фароҳам оварда мешаванд. Аз тарафи дигар, маълум аст, ки иттилооти пастсифат ва муоширати маҷозӣ бо гурӯҳҳои мухталифи иҷтимоӣ

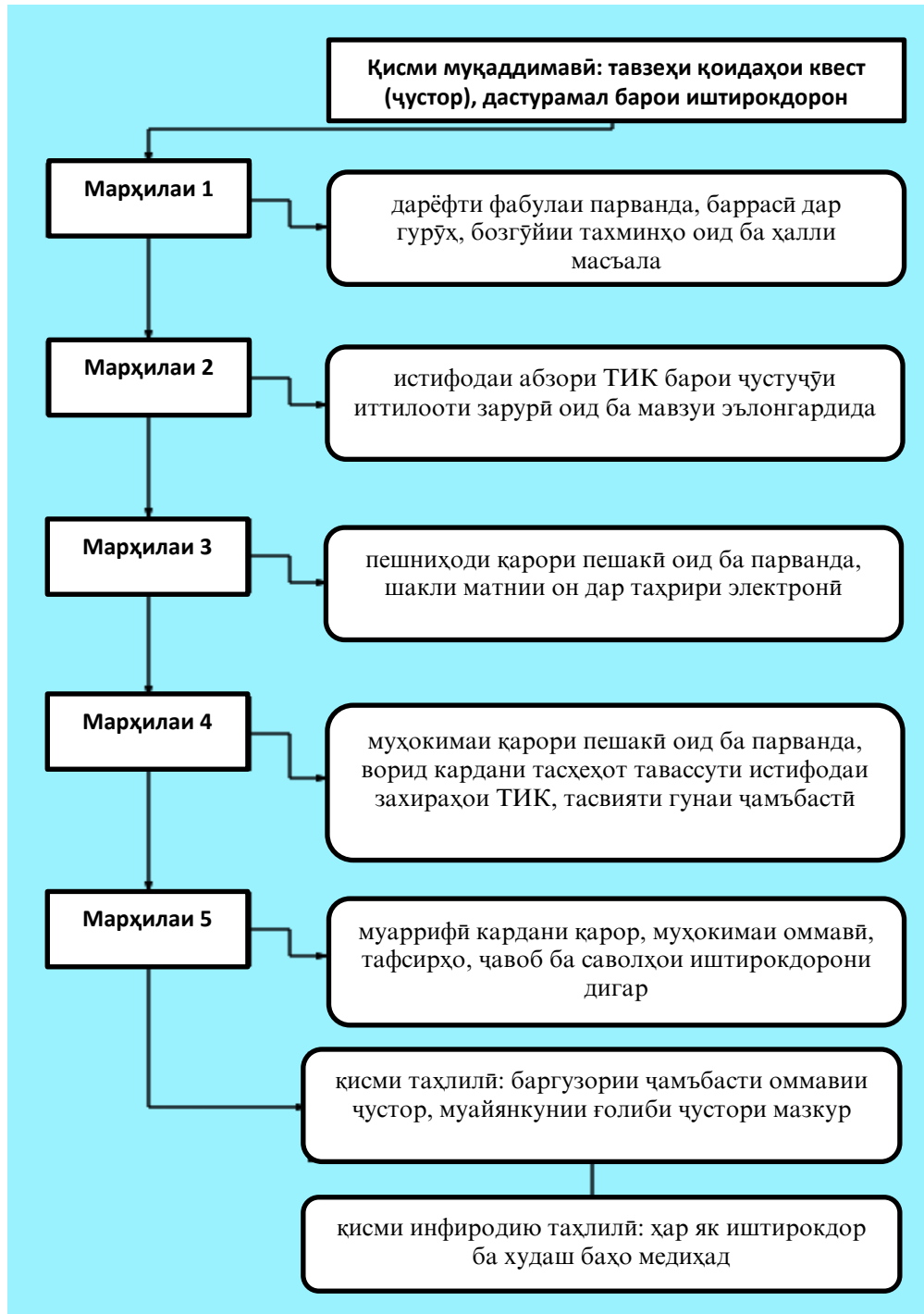
метавонад арзишҳои иҷтимоиро таҳриф карда, бо эътиёди интернетӣ ҳамроҳӣ дошта, хатарҳои равонӣ ва таҳдидҳо ба ташаккули шахсияти кӯдакро ба вучуд оварад, ки бояд аз тарафи омӯзгор ҳангоми сохтани раванди таҳсилот дар назар гирифта шавад [108].

Ҳамин тавр ҳама нуктаҳои, ки дар ин зербоби таҳқиқоти диссертатсионӣ зикр гардидаанд, он аҳамияти возеҳ ва назарраси амалии истифодаи абзорҳои гуногуни ТИК дар шабакаи Интернетро бевосита дар чаҳорчӯбаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ нишон медиҳад.

1.3. Асосноксозии амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет

Ҷустори мазкур ба такмили ҳамаҷониба ва муназзами салоҳиятҳои калидӣ нигаронида шудааст, сохтори он маҷмуи вазифаҳои зерини гуногунро ба уҳда мегирад, ки ҳар яки онҳо ба рушди як салоҳияти асосии мушаххас нигаронида шудаанд.

Ҷустор аз 5 вазифа иборат аст, ки ҳадафи асосии он амсиласозии намуди муайяни фаъолияти касбӣ мебошад, дар ин ҳолат ин касби судя аст, яъне ҳама гуна намуди фаъолиятест, ки ба соҳаи ҳуқуқшиносӣ дахл дорад. Дар натиҷа, тамоми ҷустор дар маҷмуъ ба ташаккули чунин салоҳиятҳо, аз қабилӣ худрушдӣ ва худтакмилдӣ нигаронида шудааст. Шакли гурӯҳии ҳамкорӣ рушди салоҳиятҳо ба монанди муошират, яъне иртибототӣ, салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ, инчунин ҳамгирии донишхоро дар бар мегирад (ангори 9).








Ангораи 9. Амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути истифодаи захираҳои шабакаи Интернет, ки дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳия шудааст

Пеш аз иҷрошавии ҷустор, хонандагон ба гурӯҳҳо тақсим карда мешаванд, ҳар як гурӯҳ дар шакли мусобиқавӣ бояд вазифаи асосии зеринро иҷро кунад: бояд аз рӯйи парвандаи мушаххасе, ки судя бо он кор мекунад, қарор қабул кардан зарур аст. Барои амалисозии ин, иштирокдорони ҷустор бояд аз марҳилаҳои мобайнӣ гузаранд, ки ҳар яки онҳо вазифаи мустақили

алоҳида мебошанд. Дар чаҳорчӯбаи иштирок дар ҷустор, ҳар як гурӯҳ имкон дорад, ки аз як машварати кумакӣ истифода барад – ба машварати мутахассиси касбӣ, танҳо як маротиба ҳуқуқ дода мешавад, ки ин кор дар ҳар гуна марҳилаи иштирок дар ҷустор иҷро карда шавад. Яъне, гурӯҳ бояд нирӯ ва тавоноии худро ба таври муассир арзёбӣ кунад, бидуни донишҷӯи вазифаҳои оянда ва дараҷаи мураккабии онҳо, аллакай маҳз дар ин марҳила гирифтани маслиҳат то чи андоза асоснок аст оё он хато нахоҳад буд.

Вазифаи якуми ҷустор ин шиносӣ бо парванда, фабулаи он, муҳокима ва дарки моҳияти ин вазифа, тавсифоти алоҳидаи он мебошад. Дар ин марҳила мо рушди салоҳияти иртибототӣ, салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ, инчунин салоҳияти шахрвандӣ (иштирокдорон аллакай дар ин марҳила дар бобати қабули қарори салоҳиятнок ва дуруст оид ба парванда аз нуқтаи назари қонун пешбинӣ мегардад, баҳо медиҳанд, ки чи гуна ҳаллу фасли вазъияти проблемавӣ қонунӣ ва ҳуқуқбунёд хоҳад буд), ба салоҳияти мавзую фаъолиятӣ асосёфта (бешубҳа, барои ҳалли мушкилоти ҳуқуқӣ иштирокдорони ҷустор маҷмуи муайяни салоҳиятҳоро талаб мекунанд, ки танҳо барои иҷрои вазифаи таъиншуда беназир ва хос мебошанд - масалан, истифодаи методҳои расмию ҳуқуқӣ, муқоисавию ҳуқуқӣ, таҳлилий ва дигар методҳо) ба мушоҳида мерасад. Мо инчунин заминаҳои рушди салоҳияти арзишию маъноиро мушоҳида мекунем, зеро дар ин марҳила иштирокдорон тасаввуротро дар бораи чи гуна хуб ва чи гуна бад будани вазъияти мушаххас ташаккул медиҳанд, рафтори иштирокдоронро дар вазъияти проблемавӣ аз нуқтаи назари ахлоқ ва қонун мавриди арзёбӣ қарор дода ва инчунин пешбинӣ мекунанд, ки онҳо дар ин гуна вазъият чи кор мекарданд.

Корбурди ТИК: дар ин марҳила корбурди абзорҳои ТИК дар ҳолати зарурӣ метавонад тавассути гирифтани машварат ба тариқи робитаи видеоконфронс бо мутахассиси касбӣ - тавассути Zoom, Яндекс, Телемост ва инчунин дигар манбаъҳои шабех истифода гардад. Аз ҷумла ин абзорро тавассути намудҳои гуногуни замимаҳои мобилӣ амалӣ кардан мумкин аст (Расми 1).

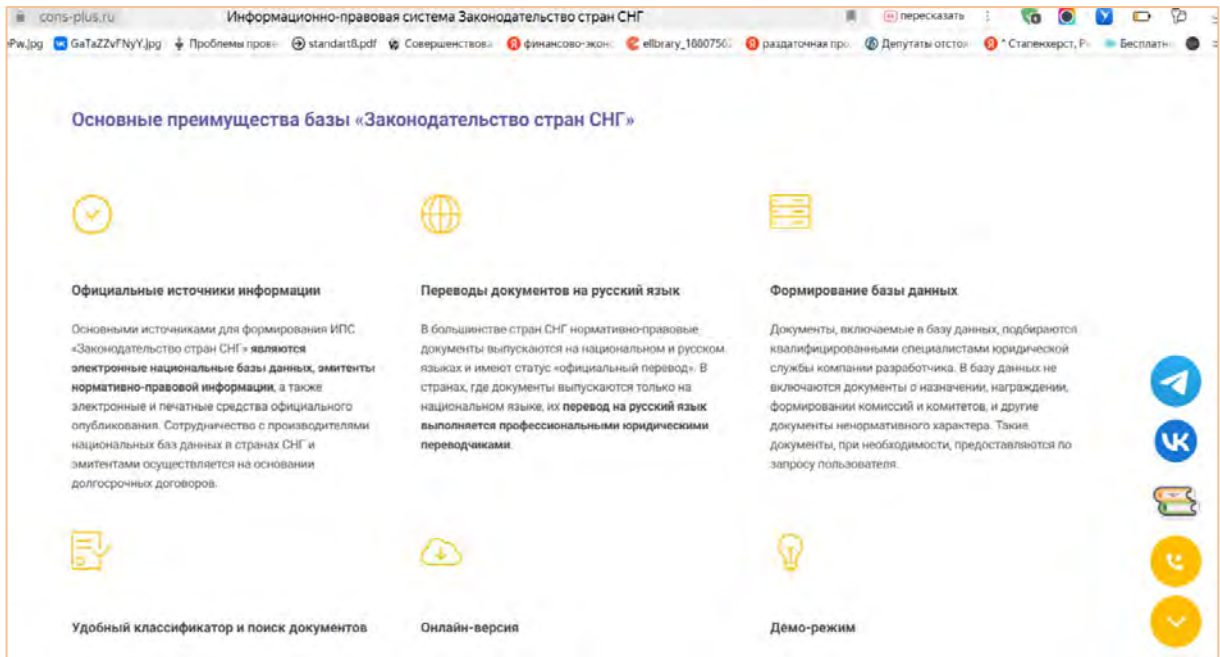
Платформа	СМ Индекс (тыс.)
 Zoom	1 193,9
 Skype	192,6
 Microsoft Teams	56,1
 Cisco Webex	25,6
 TrueConf	22,4

**Расми 1. Намунаҳои замимаҳо барои алоқаи ВКС - 5 пешравони бозор
(дар соли 2023)**

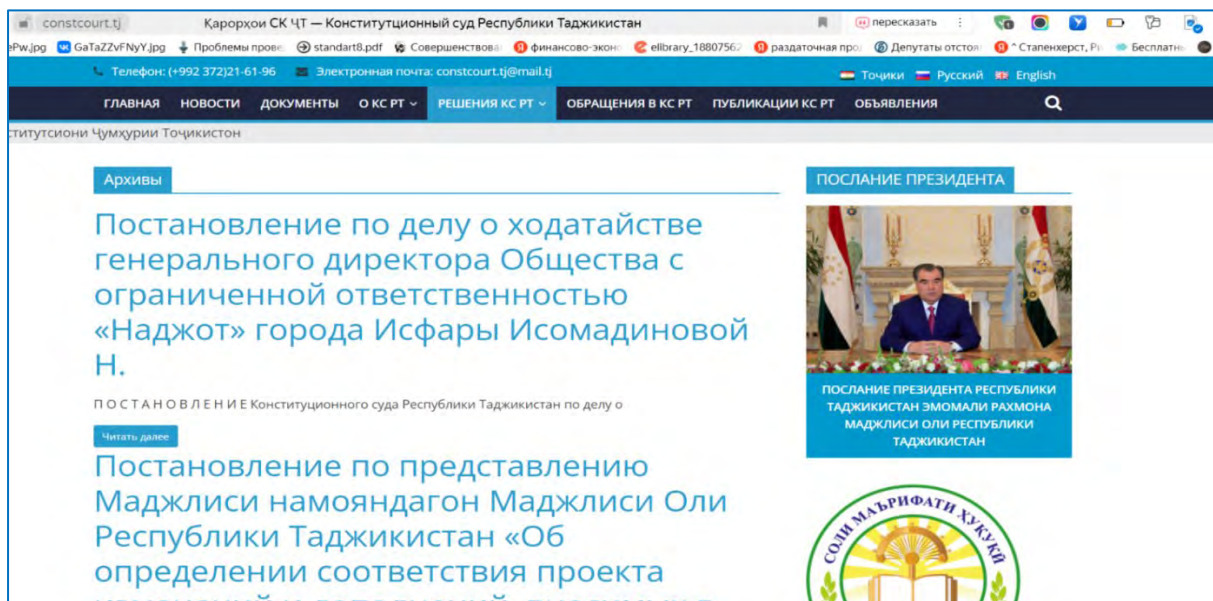
Воқеан, вақте ки тавсифоти асосии тафсилоти парванда маълум бошанд, гурӯҳ онро муҳокима кард, дар бораи марҳилаҳои фосилавии иҷрои вазифа пешниҳодҳо ибраз намуд, гурӯҳ ба иҷрои вазифаи навбатӣ мегузарад - зарур аст, ки иттилооти мавҷуда оид ба вазъияти проблемавӣ дар шабакаи Интернет чамъоварӣ карда шуда, онро бо хулосаҳои пешакӣ ва тахминҳое, ки аз тарафи гурӯҳ қаблан изҳор гардида буд, алоқаманд карда шавад. Ба мисли дигар супоришҳои чусторӣ, ба ҳар гурӯҳ барои иҷрои ин вазифа вақти маҳдуд – 10 дақиқа дода мешавад. Дар ин муддат гурӯҳ имкон дорад, ки барои расидан ба ҳадафи худ аз сарчашмаҳои мухталифи дастрасбуда дар шабакаи Интернет истифода кунад, чустучӯи гурӯҳӣ ё инфиродии иттилоотро барои ноилшавӣ ба ҳадафи гузошташуда анҷом диҳад. Масалан, дар ин чустор инҳо метавонанд баромад кунанд:

– низомҳои маълумотномавии ҳуқуқӣ;

- иттилооте, ки дар ҳама гуна ҳолатҳои ҷустуҷӯ, дар торнамоҳои (сайтҳои) махсус ва дигар пешниҳод карда мешавад;
- абзорҳои зехни сунӣ;
- китобҳои дарсии электронӣ, васоити таълимӣ, китобҳо, маълумотномаҳо оид ба ҳуқуқшиносӣ;
- ғайра (расмҳои 2, 3).



Расми 2. Интерфейси низоми маълумотномавии ҳуқуқии “Консультант Плюс”, ки барои ҳалли вазифаи гузошташуда истифода мешавад (Қонунгузори кишварҳои ИДМ)



**Расми 3. Интерфейси торнамои расмӣ-маълумотномаи қарорҳои судии Суди
конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Ҳамин тавр, мо шоҳиди рушди маҷмуии якҷанд салоҳиятҳои асосӣ ҳастем. Аввалан, азбаски то ҳол суҳан дар бораи шакли гурӯҳии фаъолият меравад, салоҳиятҳои муошират ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ тақмил меёбанд - гурӯҳ ҳамчунон ҳадафи умумӣ дорад ва метавонад дар мавзӯи зикршуда баҳсу мунозира кунад. Равшан аст, ки истифодаи абзорҳои ТИК рушди салоҳияти иттилоотӣ технологиро дар назар дорад, ки дар ин ҳолат дар қорбурди захираҳои гуногуни шабакаи Интернет ифода меёбад. Боз ҳам суҳан дар бораи тақмили салоҳияти мавзӯию фаъолиятӣ меравад, зеро мо дар бораи ҳалли масъалаи ҳуқуқӣ иброи назар мекунем. Раванди ҷустуҷӯ – ин амалисозии салоҳият барои ҳалли масъалаҳои маърифатӣ мебошад. Илова бар ин, дар ин марҳила рушди салоҳияти ҳамгироии донишҳо ба амал меояд. Самаранокии ташаккули салоҳиятҳои асосии зикргардида аз ҳисоби воридсозии маҳдудияти замонӣ барои иҷрои амалҳои мушаххас афзоиш меёбад.

Вазифаи сеюм – ин тасвияти қарор аст, ки барои он гурӯҳ бояд бори дигар фабулаи парванда, иттилооти марбут ба ин вазъияти проблемавӣ, инчунин додаҳоеро, ки дар Интернет оид ба масъалаи зикршуда пайдо шудааст, муҳокима намояд. Возеҳ аст, ки дар ин марҳила гурӯҳ қарори пешақиро аз рӯйи парвандае, ки даста пеш аз гузаронидани ҷорабиниҳои ҷустуҷӯӣ қабул кардааст, ба таври назаррас бозбинӣ менамояд – он гоҳ гурӯҳ дидгоҳи худро дар бораи вазъият танҳо дар асоси таҳминҳо ва таҷрибаи ночизи ҳаётӣ асоснок мекунад. Ҳоло гурӯҳ аллақай дар бораи вазъияти проблемавӣ назари касбӣ дорад, илова бар ин, эҳтимолан, гурӯҳ аллақай аз тавсия дар шакли машварат бо мутахассис истифода кардааст. Бояд қайд кард, ки мутахассис ҳақ надорад, ки ба саволҳо бевосита ҷавоб диҳад ё вазъияти проблемавиро барои гурӯҳ пурра ҳал кунад, ӯ танҳо имкони додани маслиҳат ва тавсияҳоро дорад,

инчунин ба саволҳои пешбарандае, ки гурӯҳ тасвият менамояд, ҷавоб медиҳад. Шумораи умумии саволҳо маҳдуд нест, аммо вақти машварат боз ҳам маҳдуд аст - он 3 дақиқа дар шакли онлайн аст.

Бинобар ин, дар марҳилаи сеюм гурӯҳ бояд тамоми иттилооти мавҷударо ҷамъ карда, онро таҳлил намояд ва қарори пешакиро оид ба парванда таҳия намояд. Он бояд дар ҳама гуна таҳрири матнии планшет ё компютер таҳия карда шавад, қарор бояд лоиҳаи машварати стандартии ҳуқуқӣ бошад, ки одатан аз ҷониби ҳуқуқшинос дода мешавад (дар ин шакл, натиҷаҳо баъдан ифода карда мешаванд, аз ҷумла дар таъиноти суд аз рӯйи парванда), аз ҷиҳати сохторӣ ҷавобҳоро ба саволҳои муҳими зерин дар бар мегирад:

– чи гуна метавон ин вазъияти проблемавиرو аз нигоҳи қонунӣ ҳал кард?

– оё вазъияти проблемавиرو ба нафъи муштарӣ/аризадиханда ҳал кардан мумкин аст?

– барои ба таври мусбат ҳал шудани парванда тарафҳо бояд чи гуна амалҳоро роҳандозӣ намоянд?

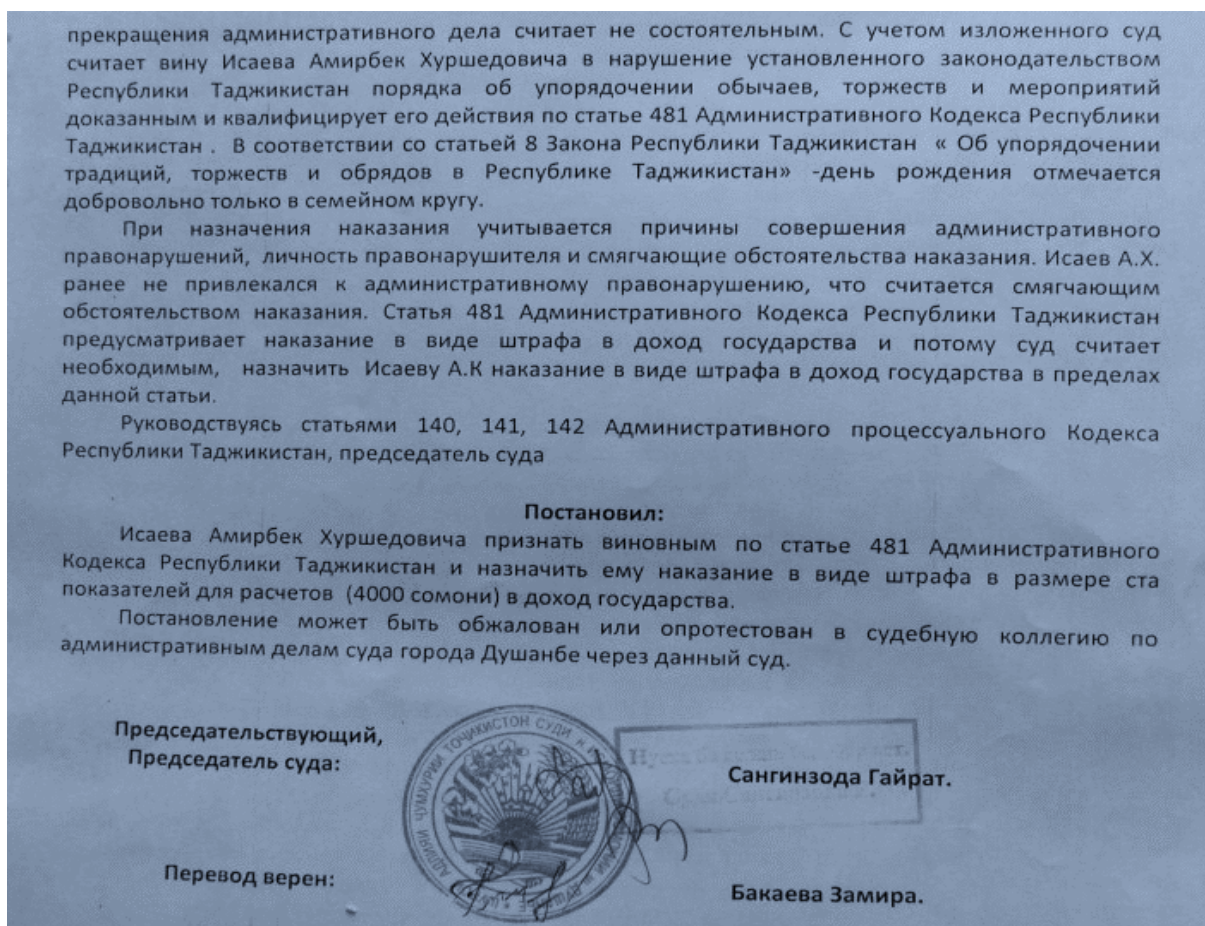
– оё ин ё он хатари бо натиҷаи манфӣ ҳал шудани парванда вучуд дорад?

– агар имконпазир бошад: меъёрҳои кадом қонунҳо, кодексҳо ва дигар манбаъҳои ҳуқуқӣ дар ин вазъият вайрон карда шудаанд (эҳтимол дорад, ки хонандагон аз сабаби зиёд шудани мураккабии он ба ин савол ҷавоб ёфта наметавонанд, аммо супоришро тавассути манбаъҳои Интернет иҷро кардан мумкин аст.)

Ҳамин тавр, дар ҷаҳорҷӯбаи иҷрои вазифаи сеюм, гурӯҳ қарори пешакии парвандаро тасвият намуда, онро дар шакли матн тартиб медиҳад. Тахмин меравад, ки дар ин марҳила гурӯҳ аз қарори пешакии таҳияшуда оид ба парванда фосила гирифта, боз муҳокимаи проблемаи зикршударо идома медиҳад. Ин ба гурӯҳ имкон медиҳад, арзёбӣ намояд, ки то чи андоза онҳо супоришро ба хубӣ иҷро карданд, оё онҳо оид ба ҳалли ин вазъияти проблемавӣ

ин ё он саволе доранд ва оё барои ворид кардани тасҳеҳот кадом як иттилооти иловагӣ лозим аст ё на.

Ворид кардани тасҳеҳот - вазифаи чорум дар ин ҷустор мебошад. Акнун, ки ҳоло гурӯҳ қарори пешакии тасвоятшуда оид ба парвандаро дар ихтиёр дорад, онҳо боз имкон доранд, ки абзорҳои ТИК-ро дар шаклҳои гуногун барои тадқиқ ва таҷдиди иттилооти истифодашуда ба кор баранд, ба қарори пешакӣ оид ба парванда ислоҳот ворид кунанд ва онро бо ҳама гуна унсурҳои муҳим мукамал созанд. Ҳоло гурӯҳ гунаи ниҳоии ҷавоби худро ба ин супориш тасвоят мекунад, яъне он чизеро, ки муштарӣ дар зиндагии муқаррарӣ аз ҳуқуқшинос дар посух ба дархости худ барои машварат гирифта метавонист, ё он посухеро, ки дар натиҷа дар ҳукми суд бо қарори судья оид ба парванда ифода карда мешавад (расми 5). Ба гурӯҳ барои иҷрои супориш 3 дақиқа вақт дода мешавад, ки на танҳо ба қисми шифоҳӣ, балки ба шакли матни ҳалли масъала низ ислоҳот ворид кардан зарур мебошад.



Расми 5. Лоиҳаи қарори суд оид ба парванда (намуна)

Ҳамин тавр, дар ин марҳила шакли гурӯҳии кор ба охир мерасад. Вазифаи панҷум дар ҷустор ин муаррифии қарори ҳуди гурӯҳ, баёни оммавии он бо муҳокимаи минбаъда, ҷавоб додан ба саволҳои дигар гурӯҳҳо ва инчунин омӯзгор (дар мавриди зарурат) мебошад. Дар ин ҷо ба гурӯҳ лозим аст, ки як иштирокдорро интихоб кунад, ки дорои дараҷаи баланди рушди салоҳиятҳои дахлдор бошад, бештар қодир бошад, ки ба мавқеи гурӯҳро ба таври муассир муаррифӣ намояд ва инчунин ба саволҳо ва эродҳои воридшаванда сифатнок ҷавоб диҳад. Яъне, мо пеш аз ҳама, ба он иштирокдоре тавачҷӯҳ дорем, ки дорои салоҳиятҳои иртибототи рушдёфта бошад. Бинобар ин, вазифаи панҷум — муҳокимаи оммавии натиҷаҳои ҳалли проблема мебошад, нишон додани таҷрибаи нави худ, ки дар ҷаҳорҷӯбаи ноилшавӣ ба ҳадафи матраҳшуда ба даст омадааст.

Минбаъд, қисми таҳлилий пешбинӣ карда мешавад, ки он номбаркунии гунаҳои дурусти ҳалли масъалаҳо, муайян кардани гурӯҳе, ки барои расидан ба ҳадафи гузошташударо моҳирона ноил гардида ва аз рӯйи масъалаи зикршуда қарори дуруст қабул кардааст. Ин гурӯҳ ғолиби ҷустор эълон карда шудааст. Илова бар ин, амалисозии унсурҳои дигари ҷузъи таҳлилий низ қобили қабул аст.

Пас аз ба итмом расидани ҷустор, ҳар як иштирокдор бояд кори худро оид ба ин супориш таҳлил намояд, бахусус, ин ба он нукта дахл дорад, ки то чи андоза шароит барои ҳифзати саломатӣ ҳангоми ин намуди фаъолият риоя карда шудааст. Дар назар аст, ки ин ҷузъи таҳлилий тавассути санчиши электронӣ дар планшетҳо анҷом дода мешавад, ки дар он ҷо саволҳои зерин мубрам хоҳанд буд:

– шумо то чи андоза аз қоидаҳои коркард бо абзорҳои ТИК дар ҷаҳорҷӯбаи истифодаи онҳо дар раванди таҳсилот огоҳед?

– оё шумо мувофиқ ҳастед, ки барои ҳифзи саломатии худ ҳангоми истифодаи абзорҳои ТИК тамоми чораҳои заруриро андешидаед (масалан,

гачетхоро ба чашми худ то чи андоза наздик доштед, садои онҳо чи қадар баланд буд, агар шумо онро истифода бурда бошед ва ғ.);

– оё шумо ҳисоб мекунед, ки ҳангоми кор бо абзорҳои ТИК бояд маҷмуи қоидаҳои муайяне риоя гарданд, ки барои нигоҳ доштани саломатии шумо заруранд?

– ғайра.

Баъд аз ҳар як савол, мусоҳиб шарҳи мухтасарро оид ба мавзӯ мегирад - масалан, дар мавриди истифодаи гачетҳо, инҳо тавсияҳо барои эҳтиёт кардани бинӣ ё шунавоӣ мебошанд. Ҳамин тариқ, санҷиши электронӣ дар вазъияти баррасишаванда на танҳо вазифаи таҳлилӣ, балки вазифаи тарбиявиро низ иҷро мекунад, зеро он ба мусоҳиб оид ба мавзӯ дониши муайян, маслиҳат ва тавсияҳо медиҳад. Ин унсурҳои хотимаӣ дар қисми озмоишӣ мебошад, он имкон медиҳад, ки на танҳо таъмини бевосита расидан ба ҳадафи гузошташуда ва ҳалли як масъалаи муҳими амалиро фароҳам намояд, балки инчунин ба таври мунтазам таҳлили фаъолияти худ ва гирифтани тавсияҳо оид ба ташкили корҳои минбаъдаи доройи чанбаи мушабхоро муҳайё созад.

Ҳамин тавр, дар доираи иштироки дар ин ҷустор, мо метавонем рушди салоҳиятҳои асосии зерини иштирокдорони гурӯҳ - хонандагони синфҳои болоиро мушоҳида кунем:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шаҳрвандӣ;
- худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзӯи фаъолиятӣ;
- иттилоотӣ технологӣ.

Дар ниҳоят, метавон гуфт, ки амсилаи педагогии дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳияшуда қодир аст, ки ба рушди салоҳиятҳои асосӣ тавассути ҷустор мусоидати сифатнок, ҳамаҷониба ва мунтазам намояд. Баъзе аз вазифаҳои ҷусторӣ, тавре ки аз тавсифи пешниҳодшуда дида мешавад, имкон медиҳад, ки якбора якҷанд салоҳиятҳои мубрам барои мавзуи таҳқиқотро инкишоф диҳанд, ки ба таври иловагӣ дараҷаи баланди самаранокии амсилаи таҳияшуда ва имкони баланди онро барои истифодаи босифат барои дигар ҳолатҳои шабех нишон диҳад. Ба ибораи дигар, метавон оид ба ҷанбаи хеле универсалии амсилаи таҳияшуда қазоват намуд, ки имкон медиҳад, минбаъд аз рӯйи қиёс, як абзори шабех барои истифода дар таълими дигар фанҳои мактабӣ ва фанҳои таълимӣ таҳия ва татбиқ гардад.

Амсилаи мазкур дар амалия чи гуна амалӣ мегардад ва то кадом андоза натиҷаи воқеии фаъолият самаранок мешавад, дар бобҳои минбаъдаи таҳқиқоти диссертатсионӣ метавон мушоҳида намуд.

Ҳамин тавр, акнун маводи дар боло бозгӯишударо ҷамъбасти менамоем.

Дар ҷаҳорҷӯбаи қисми озмоишии ин таҳқиқот мо амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути захираҳои шабакаи Интернетро таҳия намудем. Мо маҷмуи салоҳиятҳои асосиро, ки дар зербоби якуми боби аввал оварда шудаанд, ба асос гирифтаем, аз ҷумла:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шаҳрвандӣ;
- худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзуию фаъолиятӣ;
- иттилоотию технологӣ.

Пешбинӣ мегардад, ки ҷустори таҳиякардаи мо ба рушди ҳамаҷониба ва мунтазами салоҳиятҳои дар боло зикршуда мусоидат хоҳад кард, зимнан дар аксари мавридҳо супоришҳои ҷусторӣ имкон медиҳанд, ки якбора ҳамзамон якчанд салоҳиятҳои калидӣ инкишоф дода шаванд, ин самаранокии амсилаи таҳияшударо афзоиш медиҳад.

Ҳамин тариқ, ҷустори интерактивӣ аз 5 вазифа иборат буда, кори гурӯҳӣ ва имкони шиносоии ҳар як иштирокдор бо касби судя ё ягон касби дигари соҳаи ҳуқуқшиносиро дар бар мегирад. Қайд карда мешавад, ки ин ҷустор комилан универсалӣ буда, имкон медиҳад, ки таҷрибаи педагогии баррасишаванда ҳангоми таълими дигар фанҳо ва фанҳои таълимӣ самаранок афзун гардад.

Ҷустор вазифаҳои зеринро дар бар мегирад: ба даст овардан ва муҳокима намудани фабулаи парванда, пешниҳоди қарори пешбинишудаи парванда; ҷустуҷӯи иттилооти зарурӣ барои ҳалли масъала дар шабакаи Интернет бо истифода аз абзорҳо ва манбаъҳои гуногун; тасвияти қарори пешакӣ оид ба парванда, иҷрои он дар таҳрири матнӣ; ворид намудани тасҳеҳот тавассути ҷустуҷӯи иттилооти иловагӣ, имкони гирифтани маслиҳат аз мутахассиси онлайн, тасвияти қарори ниҳойӣ оид ба парванда; ба таври оммавӣ муаррифӣ кардан ва муҳокимаи қарор оид ба парванда, ҷавобҳо ба саволҳои дигар иштироккунандагони муҳокима. Тахмин меравад, ки пас аз он як ҷузъи таҳлилий дар ду гунаи он: оммавӣ ва инфиродӣ хоҳад буд. Дар ҳолати аввал кори ҳар як гурӯҳро ба таври оммавӣ мавриди таҳлил қарор дода, муайян кардан лозим аст, ки кӣ аз уҳдаи иҷрои вазифа моҳирона баромадааст ё кӣ масъаларо дуруст ҳал кардааст. Ғолиби ҷустор муайян карда мешавад. Пас аз он, таҳлили инфиродӣ амалӣ карда мешавад, ки дар доираи он ҳар як узви гурӯҳ таҳқиқ мекунад, ки то чи андоза ӯ корро дар гурӯҳ иҷро кардааст ва то чи андоза вазифаи ҳифзи саломатиро бомуваффақият иҷро кардааст, махсусан ин ба мавриди корбурди абзорҳои ТИК дахл дорад.

Ҳамин тариқ, амсилаи мазкур бо ҷанбаи маҷмӯӣ, муназзам, универсалии худ фарқ мекунад, дар натиҷаҳои худ хеле самаранок аст ва инчунин вазифаи

роҳнамоии касбиро иҷро мекунад. Аз ин рӯ, ин қабил амсилаҳои педагогиро метавон ҳамчун ҷузъи амалисозии нақшаи роҳнамоии касбии муассисаи таҳсилоти умумӣ истифода бурда, касбҳои гуногунро муаррифӣ намуд.

Хулосаҳои боби 1

Дар асоси ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқоти илмии дар ин боби рисолаи илмӣ овардашуда, мо оид ба мавзӯи хулосаҳои асосии зерин баровардем.

Пеш аз ҳама, бояд гуфт, ки барои педагогикаи ватанӣ истилоҳи “салоҳиятҳои калидӣ” нисбатан нав ба назар мерасад, зеро он камтар аз ним аср пеш ба таври васеъ маъмул гардида, мавриди таҳқиқ қарор гирифта буд. Имрӯз аҳамияти амалии салоҳиятҳои калидӣ ва таъсири назарраси онҳо ба ҷанбаҳои гуногуни ҳаёти инсон алақай аён аст ва ин бори дигар аҳамияти мавзӯи муайяншудаи таҳқиқотро тасдиқ мекунад.

Салоҳиятҳои асосӣ ҳамчун объекти муҳим ва ҷолиби фаъолияти таҳқиқотӣ барои ҷомеаи касбии педагогӣ боқӣ мемонанд, зеро онҳо дорои аҳамияти баланди амалӣ ва ҳамзамон сатҳи нокифояи мулоҳизаи назариявӣ мебошанд. Инро аз нуктаи назари олимон, омӯзгорон ва психологҳои муосир, ки дар ин зербоб оварда шудаанд, мушоҳида кардан мумкин аст. Таҳлили ин мафҳумҳо ба мо имкон медиҳад, ки хулосаҳои зеринро барорем.

Дар ниҳоят, муаллиф маҷмуи салоҳиятҳои калидии зеринро ҳамчун асос барои ин таҳқиқот интихоб намудааст, ки заминаи он аз тарафи муҳаққиқ И.А.Зимняя таҳия гардидааст. Инҳо иборатанд аз:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шахрвандӣ;
- ҳудрушдӯбӣ, худтакмилдихӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;

- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзуию фаъолиятӣ;
- иттилоотию технологӣ.

Дар зербоби дуҷуми боби якум вижагиҳои истифодаи захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ муфассалтар баррасӣ карда мешаванд. Аз ҷумла, муаллиф қайд мекунад, ки амалисозии раванди муосири таҳсилот дар ҳар гуна кишвари ҷаҳон бидуни истифодаи густурдаи абзорҳои ТИК ғайриимкон мебошад. Талаботи рақамсозӣ имрӯз на он қадар ҷонибдори давлат аст, ки ҳамоно қадар возеҳ ва ҳаётан муҳим аст: ҳар гуна соҳаи ҳаёти инсонӣ муосир бо инноватсия ва ТИК ба ҳадде алоқаманд аст, ки аз ин раванд сарфи назар кардан ва аз он ғосила гирифтани ғайриимкон аст. Ин махсусан ба раванди таълиму тарбия дахл дорад.

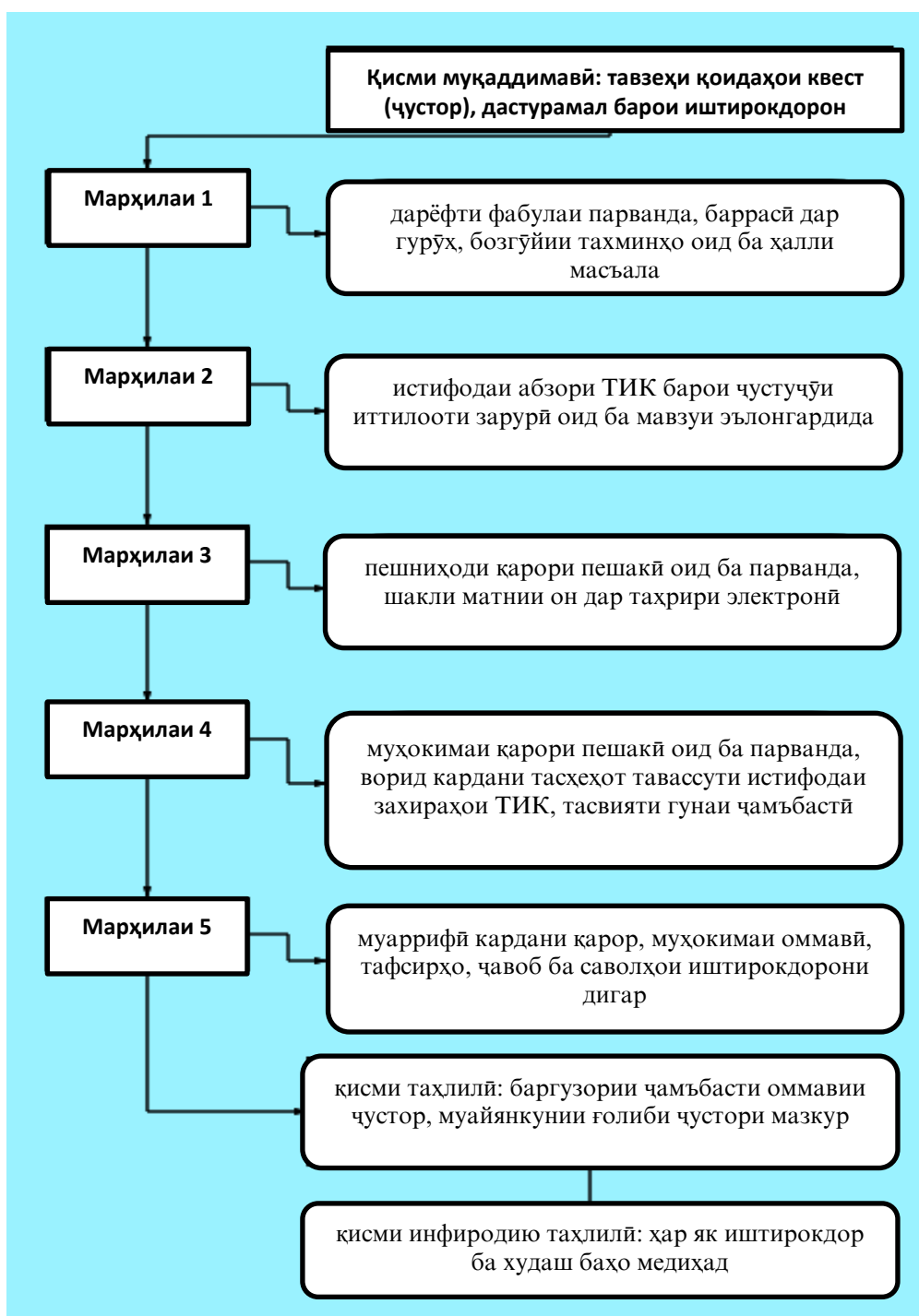
Хулосаи минбаъда, ки дар маводи таҳқиқотӣ оварда шудааст, нишон медиҳад, ки дар синфҳои болоии муассисаи таҳсилоти умумӣ аҳамияти истифодаи абзорҳои ТИК меафзояд, зеро ҳар як хонанда ба марҳилаи гузариш аз муассисаи таҳсилоти умумӣ ба таҳсилоти сатҳи болотар наздик шуда, имтиҳонҳои хатмуниро месупорад, ки дар он тасдиқи воқеии азхудкунии ин ё он маҷмуи салоҳиятҳо ба амал меояд. Ҳамин тариқ, дар синфҳои болоии муассисаи таҳсилоти умумӣ истифодаи абзорҳои ТИК ва захираҳои шабакаи Интернет мураккабтар ва муҳимтар буда, баъзан, ҳатто ҷанбаи ҳалқунанда дорад.

Минбаъд, муаллиф вижагиҳои корбурди абзорҳои ТИК-ро барои рушди салоҳиятҳои асосии инфиродӣ муфассалтар баррасӣ намуда, мисолҳои амалӣ меоварад. Нуқтаҳои дар боло бозгӯишуда, инчунин имкон медиҳад, ки натиҷаҳои ҷамъбасти таҳия карда шаванд. Ҷунончи, маълум аст, гуногунии

мушаххаси намудҳои методика ё равиш ба таври қобили мулоҳиза ба вижагиҳои ҳуди салоҳият, аз ҳадафҳо ва вазифаҳои, ки ин салоҳият барои расидан ба он равона карда шудааст, вобаста аст. Ба гайр аз ин, як қатор шароити педагогии дигарро низ ба назар гирифташ лозим аст, ки дар боби оянда дар бораи онҳо муфассалтар сухан меравад, вале ҳоло мо дар ин бора фақат мисолҳои мухтасар меорем. Масалан, ин дарназардошти тавсифоти ҳаёти субъектии хонандагон, аз ҷумла, сифатҳо ва хислатҳои инфиродии онҳо мебошад. Илова бар ин, ҳуди мавзӯе, ки мавриди омӯзиш қарор дорад, тавачҷуҳо тақозо мекунад, ҳарчанд ки агар маҳз дар бораи ТИК сухан равад, ин абзорҳо дорои дараҷаи баланди универсалӣ мебошанд – ҳамон як абзор метавонад дар таълими фанҳои гуногун ба таври яқсон самаранок истифода шавад.

Дар ниҳоят, абзорҳои педагогие, ки барои рушди ин ё он салоҳияти асосӣ истифода мешаванд, метавонанд универсалӣ ё, баръакс, махсус, ё маҷмуи тавсифоти гуногунро муттаҳид созанд. Дар ҳар сурат, истифодаи ин ё он абзори мушаххас, бевосита аз хусусиятҳои ҳуди салоҳияти калидӣ дар маҷмуъ вобаста аст.

Дар зербоби сеюми боби якум мо асосноккунии амсилаи ташаккули салоҳиятҳои калидии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернетро пешниҳод намудем. Бо ин мақсад дар ин зербоб амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути захираҳои шабакаи Интернет, ки дар ҷаҳорҷӯбаи қисми озмоишии таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳия гардида, дар шакли ҷустори интерактивӣ амалӣ карда шудааст, ба таври муфассал муаррифӣ шудааст (ангори 10).



Ангоран10. Амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути истифодаи захираҳои шабакаи Интернет, ки дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳия шудааст

Дар назар аст ки ҷустори таҳиякардаи мо ба рушди ҳамаҷониба ва бонизоми салоҳиятҳои дар боло зикршуда мусоидат хоҳад кард, зимнан, дар аксари мавридҳо супоришҳои ҷусторӣ имкон медиҳанд, ки якбора ҳамзамон якчанд салоҳиятҳои калидӣ инкишоф дода шаванд, ки ин самаранокии умумии амсилаи таҳияшударо афзоиш медиҳад..

Ҳамин тариқ, ҷустори интерактивие, ки дар ин таҳқиқот таҳия гардидааст, аз 5 вазифа иборат буда, кори гурӯҳӣ ва имкони шиносоии ҳар як иштирокдор бо касби судя ё ягон касби дигари соҳаи ҳуқуқшиносиро дар бар мегирад. Қайд карда мешавад, ки ин ҷустори мазкур комилан универсалӣ буда, имкон медиҳад, ки таҷрибаи педагогии баррасишаванда ҳангоми таълими дигар фанҳо ва мавзӯҳои таълимӣ самаранок афзун гардад.

Ҳадафи асосии ҷустор – ин амсиласозии бевоситаи намуди муайяни фаъолияти касбӣ, дар ин ҳолат касби судя мебошад, яъне ҳар гуна намуди фаъолияти бо соҳаи ҳуқуқшиносӣ иртиботдоштаро дар бар мегирад. Дар натиҷа тамоми ҷустор дар маҷмӯъ, ба ташаккулёбии салоҳиятҳои, аз қабилӣ худрушд ёбӣ, худтакмилдиҳӣ нигаронида шудааст. Шакли гурӯҳии ҳамкорӣ дар натиҷа рушди чунин салоҳиятҳо ба мисли муошират, яъне салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ ва ҳамгироии донишхоро дар назар дорад.

Ҷустор вазифаҳои зеринро дар бар мегирад: ба даст овардан ва муҳокима намудани фабулаи парванда, пешниҳоди роҳи ҳалли пешбинишудаи масъала; ҷустуҷӯи иттилооти зарурӣ барои ҳалли масъала дар шабакаи Интернет бо истифода аз абзорҳо ва манбаъҳои гуногун; тасвиати қарори пешакӣ оид ба парванда, иҷрои он дар таҳрири матнӣ; ворид намудани тасҳеҳот тавассути ҷустуҷӯи иттилооти иловагӣ, имкони гирифтани маслиҳат аз мутахассиси онлайн, тасвиати қарори ниҳой оид ба парванда; ба таври оммавӣ муаррифӣ кардан ва муҳокимаи қарор оид ба парванда, ҷавобҳо ба саволҳои дигар иштироккунандагони муҳоҳиса. Пешбинӣ мешавад, ки пас аз он як ҷузъи таҳлилий дар ду гунаи он: оммавӣ ва инфиродӣ хоҳад омад. Мутаносибан, ҷустор инчунин қисмҳои муқаддимавӣ (мадҳалӣ) ва хотимавиро дар бар мегирад, ки дар боло ба таври ангоравӣ низ нишон дода шудаанд..

Ҳамин тавр, амсилаи педагогии дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳияшуда қодир аст, ки сифатнок, маҷмӯӣ ва муназзам ба рушди салоҳиятҳои асосӣ тавассути ҷустор мусоидат намояд. Баъзе аз вазифаҳои ҷусторӣ, тавре ки аз тавсифи пешниҳодшуда дида мешавад, имкон медиҳад, ки ҳамзамон якҷанд салоҳиятҳои мубрам ба мавзӯи таҳқиқотро инкишоф диҳанд, он ба таври

иловагӣ дараҷаи баланди самаранокии амсилаи таҳияшуда ва имкони босифати афзудани онро барои дигар ҳолатҳои ҳаммонанд нишон медиҳад. Ба ибори дигар, тавассути таҳлили абзори амалии дар ин зербоб овардашуда, мо метавонем дар бораи ҷанбаи хеле универсалии амсилаи таҳиягардида, ки ба мо имкон медиҳад, минбаъд аз рӯйи қиёс, як абзори шабеҳро барои истифода дар доираи таълими дигар фанҳои мактабӣ ва фанҳои таълимӣ таҳия ва амалӣ намоем.

Дар ниҳояти қор, посух ба суоли он, ки амсилаи мазкур чи гуна дар амал татбиқ мешавад ва натиҷаи воқеии фаъолият то чи андоза муассир хоҳад буд, дар бобҳои минбаъдаи таҳқиқоти диссертатсионӣ мушоҳида кардан мумкин аст. Амсилаи педагогии таҳияшуда худ ба худ инноватсионӣ ва беназир буда, дорои самтгирии баланди амалӣ аст, инчунин натиҷаи ҷамъбастии маҷмӯӣ ва бонизомро дар ҷаҳорҷӯбаи амалисозии қисми озмоишии таҳқиқот дар назар дорад.

БОБИ 2. ШАРЎВТҲОИ ПЕДАГОГИИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ АҚАМӢ

2.1. Лоихакашии мухтаво, шаклҳо ва методҳои муносиби ташаққули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Инак, тавре ки аз таҳлили дар боби қаблӣ овардашуда дида мешавад, кор бо ташаққули салоҳиятҳои хонанда (аз ҷумла асосӣ) равиши ба истилоҳ ба салоҳиятноки асосифтаро ба татбиқи раванди таҳсилот ташкил медиҳад, ки моҳияти он ба фаъолияти таҳсилоти равона карда шудааст. Таваҷҷуҳи ҳамаи субъектҳо маҳз ба ташаққули маҷмуи салоҳиятҳои беназир. Баъдан, мо хусусиятҳои равиши салоҳиятноки дар раванди таълимро дар муқоиса бо равиши анъанавӣ, масалан, барои мактаби шӯравӣ ба таври мухтасар таҳлил мекунем [44], [15]. Тавре ки аз таҳлили муқоисавии пешниҳодшуда дида мешавад, ба ҳамин тариқ, таҳияи мазмуни оптималии шаклу усулҳои ташаққули салоҳиятҳои асосӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ маҳз дар заминаи равиши салоҳиятноки муҳимтарин ба назар мерасад (Ҷадвали 2).

Ҷадвали 2. Муқоисаи натиҷаҳои таҳсилоти салоҳиятнок бо таҳсилоти анъанавӣ

Равиши анъанавӣ	Равиши салоҳиятнок
Донишҳо – ин унсурҳои иттилоот, ки бо ҳамдигар ва ҷаҳони беруна, алоқаманд мебошанд	Дар шакли фаъолият вучуд доранд, аммо на танҳо маълумот дар бораи он
Маҳорат – ин як усули иҷрои амалест, ки аз ҷониби инсон бо ин ё он маҷмуи дониш таъмин шудааст	Барои ҳалли ҳар гуна масъалаҳо метавонанд ба кор бурда шаванд
Малакаҳо – “амалҳои ба таври худкор иҷрошаванда”	Салоҳиятҳо идрок шудаанд ва худкор нашудаанд, ки ба инсон имконият медиҳанд, ки на танҳо дар вазъияти барои ӯ маъмулӣ, балки дар вазъияти нави ғайриқолабӣ амал намояд

Дар робита ба ин акнун муфассалтар таҳлил мекунем, ки чунин лоихакашӣ чи гуна бояд амалӣ карда шавад, то он аз ҷиҳати амалӣ самараноктар гардад.

Дар таҳлили худ аз ақида дар бораи он, ки дар раванди таҳсилот унсурҳои таркибии зерин: субъект, объект, ҳадаф ва вазифаҳо, натиҷаҳои чашмдоштӣ, муҳтаво, абзорҳои амалӣ муҳим мебошанд, фосила мегирем. Тавсифоти ҳар яке аз ин унсурҳо бояд ҳангоми лоихакашӣ ба назар гирифта шаванд. Акнун унсурҳоро ба таври муфассал мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор медиҳем.

Ҳамин тавр, чун дар ҳар гуна самтҳои дигари амалисозии раванди таҳсилот, дар ин ҷо омили ҳалқунанда омӯзгор, сифатҳои касбӣ ва шахсии ӯ, дараҷаи таҳассус ва маҳорати касбӣ, инчунин таҷрибаи педагогӣ мебошад. Маълум аст, ки ҳар қадар нишондиҳандаҳои ҳислатҳои тавсифшуда баланд бошанд, омӯзгор аз ҷиҳати касбӣ ҳар қадар қавитар бошад, дар ниҳояти қор самарани раванди таҳсилот ҳамон қадар баландтар мешавад. Дар қаринаи баррасишаванда нақши махсуси омӯзгор, инчунин ба вижагиҳои вазъияти педагогие, ки мутахассис дар он қарор дорад, вобаста мебошад. Онҳоро дар поён номбар менамоем;

– қор бо гурӯҳи синнусолии калони хонандагон, ки симои махсуси шахсӣ, хосиятҳои махсуси физиологӣ ва психологии чунин хонандагонро дар назар дорад;

- самтгирии возеҳ ба ташаккул ва рушди салоҳиятҳо, аз ҷумла. салоҳиятҳои асосӣ, ки маънои дараҷаи баланди тамоюли ба амалия нигаронидашуда ва истифодаи доираи васеи абзорҳои амалӣ дар қори омӯзгорро дорад;

– ғайра [38].

Аз ин рӯ, на ҳама омӯзгорон барои қор бо хонандагони синфҳои болоӣ, махсусан, дар қаринаи амалисозии равиши салоҳиятноки мувофиқ мебошанд. Пеш аз ҳама, сатҳи махсуси таҳассус зарур мебошад, ки шартан ҳамчун дараҷаи аз миёна болотар муайян карда мешавад, яъне назар ба он ки омӯзгороне, ки бо

хонандагони синфшои ибтидоӣ ё миёна кор мекунанд, назаррастар аст. Дар чунин вазъият омӯзгор аслан хатми хонандагон аз муассисаи таҳсилоти роҳбарӣ мекунад ва он ҳалқаи ниҳоии силсилаи ташаккули салоҳиятҳои хатмкунанда мебошад. Яъне, маълум аст, ки маҳз омӯзгори синфҳои болоӣ метавонад дар ташаккули салоҳиятҳои асосии хатмкунанда, бахусус, дар марҳилаи таҳсилоти мактабӣ ҳадди аксар ва ба таври мукамал кумаки ҳамаҷониба расонад, зеро ин марҳилаи хотимаӣ барои фаъолияти имконпазир мебошад.

Унсурҳои дуҷумлаи муҳими механизми, ки мавриди баррасӣ қарор дорад – ин, воқеан онҳое мебошанд, ки ба хоҳири онҳо лоиҳакашии раванди таҳсилот амалӣ карда мешавад. Аён аст, ки ангораи кор бо синф дар ҳар як вазъияти мушаххас бояд ба таври гуногун сохта шавад, ба ин омилҳои гуногун, вале пеш аз ҳама - тавсифоти худӣ гурӯҳи хонандагон таъсир мерасонанд [54]. Гузашта аз ин, ин ҳам ба коллектив ва ҳам ба ҷузъҳои алоҳидаи он дахл дорад. Аз ҷумла, лоиҳакашӣ бояд дар асоси муҳтавои ҷавобҳо ба саволҳои асосии зерин амалӣ карда шавад:

- оё гурӯҳ дар амалкард фаъол аст, оё метавон абзорҳои гурӯҳии раванди таҳсилотро нисбат ба онҳо истифода намуд?

– оё дар гурӯҳ роҳбар (ё якчанд роҳбарон) вучуд дорад, ки гурӯҳро аз паси худ барад ва ба онҳо дар ҳама намуди фаъолият нақши асосиро таъин кардан мумкин аст?

– оё гурӯҳ ё ягон иштирокдори он тавсифоти барҷастае дорад, ки барои ҳалли як масъалаи мушаххаси педагогӣ низ самаранок истифода бурда шавад? [23]

Ба ғайр аз ин, омӯзгор вобаста ба вазъияти мушаххаси педагогӣ дигар саволҳои мубрамо низ муайян мекунад, ки ба онҳо ҷавоб гирифтани зарур аст, то ки ӯ раванди таҳсилотро босифат ва самаранок лоиҳакашӣ намояд. Омӯзгор барои ба даст овардани чунин натиҷа метавонад аз ҳар гуна усулҳои барояш мувофиқ истифода кунад ва ба ӯ дар бадастоварии маълумоти муҳим кумак расонад. Масалан, инҳо санҷишҳои вурӯдӣ ва хуруҷӣ, таҳқиқоти сотсиологӣ,

пурсишҳои гурӯҳӣ ва дигар чорабиниҳои ташхисӣ мебошанд. Илова бар ин, агар омӯзгор ба таври мунтазам бо ин гурӯҳи хонандагон муддати тулонӣ кор кунад, ба ӯ дигар лозим нест, ки ҳар гуна абзорҳои иловагии ташхисро истифода намояд - бинобар таҳассус ва салоҳиятҳои барҷастаи касбӣ, ҳуди ӯ дарк менамояд, ки бо чи гуна кӯдакон кор мекунад, тавсифоти ин гурӯҳ ва иштирокдорони алоҳидаи он чи гуна аст. Аммо ба ҳар ҳол, хосиятҳои беназири гурӯҳи мушаххаси хонандагон, яке аз ҷузъҳои асосии таркибии лоихакашии раванди таҳсилот ба ҳисоб меравад, ки омӯзгор ба ҳеҷ ваҷҳ набояд инро нодида гирад [57], [16].

Бинобар ин, дар марҳилаи оғози кори лоихакашӣ, инчунин идроки он нукта мубрам аст, ки омӯзгор дар вазъияти мушаххас бо кадом ҳадаф ва вазифаҳо рӯ ба рӯ мешавад. Масалан, дар ин маврид сухан дар бораи ташаккули салоҳиятҳои асосӣ меравад. Акнун онро бо истифода аз мисоли рушди салоҳияти иртибототӣ таҳлил мекунем. Пеш аз ҳама, агар сухан дар бораи фаъолиятҳои дарозмуддат ва маҷмӯӣ равад, пас омӯзгор бояд ба натиҷаҳои ташхиси вурудӣ такя кунад, то бифаҳмад, ки хонандагон то чи андоза пеш аз оғози раванди таҳсилот салоҳияти мувофиқро дар ихтиёр доранд. Минбаъд зарур мешавад, ки санчиши хуруҷӣ гузаронида шавад, ки он самаранокии абзорҳои амалии татбиқшударо муайян мекунад. Воқеан, омӯзгор ҳуди қисми методиро дар асоси дарки ҳадаф ва вазифаҳои раванди таҳсилот таҳия мекунад. Масалан, дар вазъияти баррасишаванда ба омӯзгор лозим аст, ки дар як муддати кӯтоҳ сатҳи салоҳияти иртибототиро ба дараҷаи қобили мулоҳиза боло барад. Омӯзгор бо идроки ин ҳадаф, дар асоси мантиқи «натиҷаҳои ҳадди аксар аз ҳисоби захираҳои ҳадди ақал» абзорҳои амалиро интихоб мекунад ва аз ин рӯ, он гунахоеро баррасӣ мекунад, ки барои ноил шудан ба дараҷаи баланди самаранокии рушди ин салоҳият имкон медиҳанд.

Вақте ки ҳадаф муайян карда мешавад, минбаъд вазифаҳои фосилавино воқеъбинона тартиб додан лозим аст, ки бо ёрии онҳо ҳадафи мазкур бояд амалӣ карда шавад. Акнун ба мисоли дар боло таҳқиқшаванда бармегардем.

Барои ноил шудан ба ҳадафи зикршуда барои омӯзгор муҳим аст, ки вазифаҳои зеринро иҷро намояд:

- муайянкунии сатҳи аввалияи рушди салоҳияти иртибототи хонандагон;
- пешниҳод намудани натиҷаҳои чашмдошти амалисозии раванди таҳсилот;
- муайянсозии абзорҳои амалии бештар самаранок дар вазъияти педагогии баррасишаванда ва барои ба даст овардани натиҷаҳои чашмдоштӣ;
- омода намудани сценарияи тахминии амалисозии машғулияти мушаххас, дарс ва ғайра;
- иҷрои вазифаҳои муайяншудаи педагогӣ, инчунин дигар ҳадафу вазифаҳое, ки омӯзгор дар ин гуна вазъият дучор мешавад;
- муайян намудани сатҳи чамбастии рушди салоҳияти иртибототи хонандагон [120].

Ҳамин тавр, омӯзгор пеш аз оғози лоиҳакашӣ бояд тамоми механизми татбиқшавандаро бодикқат ва муфассал бо назардошти маҷмуи омилҳои берунӣ ва дохилӣ бияндешад.

Боз яке аз чунин омилҳо натиҷаҳоест, ки дар тартиби амалисозии раванди таҳсилот интизор меравад. Муҳим он аст, ки ҳадаф ва вазифаҳои раванди таълим бояд пурра ба натиҷаҳои чашмдоштӣ мувофиқат кунанд, маҳз дараҷаи ҳамин мувофиқат то чи андоза самаранок будани фаъолиятро муайян мекуна.

Одатан, натиҷаҳо дар ду қаринаи мувозӣ муайян карда мешаванд: миқдорӣ ва сифатӣ. Бо нишондиҳандаҳои миқдорӣ осонтар аст: ин нишондиҳандаҳо бо шохаҳои муайяни ададӣ ифода карда мешаванд, ки дар вазъияти баррасишаванда дар натиҷаи санҷишҳои аввалия ва ниҳой оид ба сатҳи рушди салоҳияти иртибототи хонандагон пешниҳод карда мешаванд. Маҳз нишондиҳандаҳои миқдорӣ имкон медиҳанд, дақиқтар муайян карда шавад, ки лоиҳакашӣ то чи андоза хуб иҷро ва раванди таҳсилот амалӣ карда шудааст. Маълумоти сифатӣ хеле бештар тачридӣ мебошанд, ки ифодаи

мушаххас надоранд, вале дар айни замон аз аҳамияти баланди амалӣ бархӯрдоранд. Масалан, дар мисоли таҳлилшаванда маҳз нишондиҳандаҳои сифатӣ ба омӯзгор барои муайян кардани муносибати субъективии иштирокдорони раванди таҳсилот ба абзорҳои амалии дар раванди амалисозии он истифодашаванда кумак мерасонад [106]. Ҳамин тавр, метавон санчиши кушоди хонандагоеро тавассути додани саволҳои зерин баргузор намуд:

-абзорҳои дар раванди таҳсилот истифодашаванда то чи андоза ба назари шумо мураккаб намуданд?

— ба назари шумо, корбурди чунин абзорҳо аз нуқтаи назари амалӣ то чи андоза самарабахш аст?

— барои ҳалли ягон масъала барои шумо ёрии омӯзгор ё ҳамсинфон лозим шуда буд?

– шумо дар истифодаи абзорҳои мазкур чӣ бартарӣ ва нуқсонҳоро дидаед?

Нишондиҳандаҳои сифатӣ камтар дақиқ мебошанд, таҳлили онҳо душвортар аст ва баъзан барои ин кумаки мутахассисони дигар – масалан, психологҳо зарур мешавад. Бо вучуди ин, тавре ки аз намунаи саволҳои мисоли дар боло овардашуда дида мешавад, иттилооте, ки дар чараёни чунин таҳлилҳо ба даст омадааст, метавонад аз нуқтаи назари амалӣ хеле муфид бошад. Аксар вақт, маҳз ҳамин нишондиҳандаҳо ҳалқунанда мебошанд, вақте ки омӯзгор муайян мекунад, ки оё бояд ба абзорҳои истифодашуда ислоҳот ворид карда шавад ё чизе ба маънои бештар глобалӣ тағйир дода шавад [18].

Дар ниҳояти қор, тавре аз таҳлили пешниҳодшуда бармеояд, дар доираи ин фаъолият тасвияти дуруст ва дақиқи натиҷаҳои чашмдошти раванди таҳсилот ниҳоят муҳим ва ҳатто бунёдӣ мебошад.

Боз ду унсури механизмро дар робитаи наздик мавриди баррасӣ қарор медиҳем: ин муҳтаво, яъне механизми амалии мушаххас, инчунин маҷмуи абзорҳои амалие, ки дар доираи ин механизм амалӣ мегарданд. Дар ин қарина нақши омӯзгор низ ҳалқунанда аст.

Аввалан, ин ба чанбаҳои сифран техникии ташаккул ва амалисозии чорабиниҳои фаъолияти лоиҳавӣ дахл дорад. Ҳамин тавр, омӯзгорро зарур аст, ки барои ноил шудан ба ҳамаи ҳадафҳо ва вазифаҳои педагогӣ вақтро дуруст тақсим намояд, то ки, масалан, барои гирифтани ҷавоб ба саволҳои хонандагон, ҳолатҳои изтирорӣ ва ғайра фурсат дошта бошад. Агар барои гузаронидани дарс ин ё он таҷҳизоти ТИК ё дигар абзорҳо талаб карда шаванд, омӯзгор инчунин бояд мавҷудияти чунин имкониятро низ пешакӣ пешбинӣ намояд [26], [90].

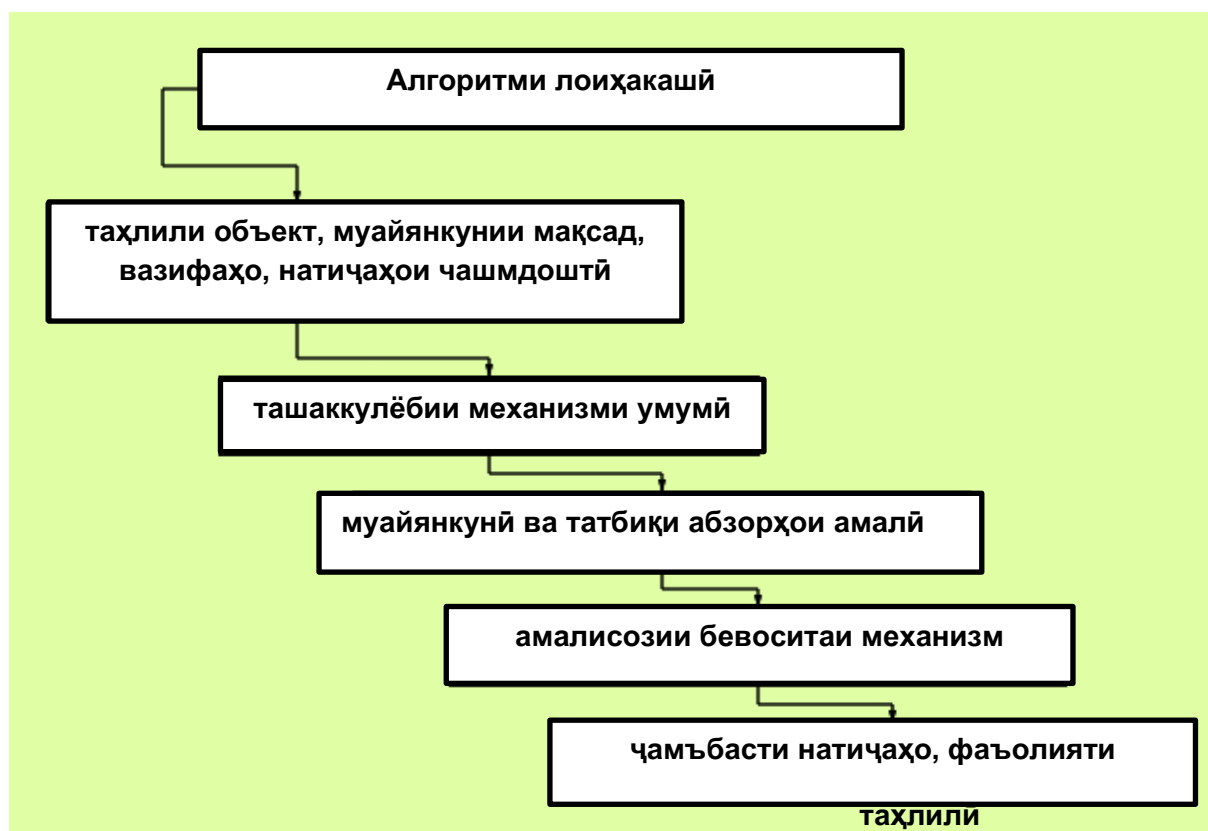
Сониян, чунон ки дар боло мухтасар қайд карда шуд, омӯзгор барои интихоби босалоҳияти абзорҳои амалӣ масъул аст. Дар қаринаи баррасишаванда самаранокӣ, мақсаднокӣ, муҳтавои мукаммали дохилӣ, инчунин баъзе дигар шартҳои мубрам аҳамиятнок мебошанд. Омӯзгор ҳангоми интихоби абзорҳои амалӣ аз озодии комили фаъолият бархӯрдор аст ва метавонад танҳо дар дараҷаи тахассус, сатҳи касбии омӯзгори мушаххас маҳдуд карда шавад. Масалан, омӯзгори калонсол дар бораи абзорҳои ТИК ба қадри кофӣ маълумот надорад, аз ин рӯ кӯшиш мекунад, ки дар раванди таҳсилот аз ин қабил абзорҳо то ҳадди имкон камтар истифода намояд. Баръакс, омӯзгори ҷавон – хатмкардаи нави донишгоҳ дар истифодаи технологияҳои муосир хеле фаъол аст, бинобар ин кӯшиш мекунад, ки онҳоро дар дарсҳо ба ҳадди аксар ҷорӣ намоянд. Бинобар ин, дар чунин вазъият омӯзгор метавонад бо ҳар гуна шароит маҳдуд шавад, вале чун қоидаи умумӣ ӯ дар фаъолияти педагогии худ озодии комил дорад.

Сеюм, ҳангоми муайян кардани муҳтаво ва абзорҳои мушаххаси амалӣ омӯзгор бояд бисёр чанбаҳои ба ҳам алоқамандро ба назар гирад, аз ҷумла, масалан:

- методӣ;
- ташкилию идоракунӣ;
- техникӣ;
- кадрӣ;
- ғайра [143].

Бо кадом таваччуҳе, ки омӯзгор ба таҳияи ҳар як унсури таъйиншуда муносибат мекунад, ба самаранокии ниҳоии раванди таҳсилот бевосита таъсир мерасонад. Пешбинӣ меравад, ки дар чаҳорчӯбаи лоиҳакашӣ омӯзгор бояд ҳар яке аз ҷанбаҳои муайяншударо то ҳадди имкон ба назар гирифта, кӯшиш кунад, ки онҳоро дар асоси тавсифоти вазъияти мушаххаси педагогӣ коркард намояд. Дар навбати худ, дар ин ҷо ҳам сатҳи таҳассус ва маҳорати касбии мутахассиси мушаххас ҳалқунанда аст.

Дар ниҳоят, бо назардошти унсурҳои лоиҳакашии дар боло овардашуда, алгоритми умумии татбиқи раванди тарҳрезии муҳтавои муносиби шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ метавонад ба таври зерин пешниҳод карда шавад (ангори 11).



Ангори 11. Алгоритми умумии амалигардонии ҷараёни лоиҳакашии раванди таҳсилот

Ҳамин тариқ, чунон ки аз ангора ва таҳлили пешниҳодшуда дида мешавад, лоиҳакашии муҳтаво, шаклҳо ва методҳои муносиби ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ раванди мураккаби

дарозмуддатест, ки аз маҷмуи унсурҳои ба ҳам алоқаманд иборат аст. Дар ин раванд нақши асосӣ ба омӯзгор тааллуқ дорад ва натиҷаи ниҳои фаъолият бештар аз дараҷаи таҳассус ва маҳорати касбии ӯ вобаста аст. Аммо ин раванд пайдарпай ва силсиламаротибӣ аст, ки дар он ҳар як унсури ҷузъӣ танҳо пас аз татбиқи бевоситаи унсури қаблӣ амалӣ карда мешавад [165]. Дар акси ҳол, дар бораи самарани ниҳои раванди таҳсилот ва сифати абзорҳои амалии истифодашаванда суҳан рондан душвор аст.

Инчунин қайд мекунем, ки нақши омӯзгор дар ин концепсия бисёрфункционалӣ буда, маҷмуи назарраси намудҳои гуногуни амалҳои фаълро дар бар мегирад. Танҳо дар ҳамин сурат дар бораи самара ва сифати чунин чорабиниҳо суҳан рондан мумкин аст.

Ҳамин тавр, акнун таҳқиқоти дар ин зербоб овардашударо ҷамъбасти менамоем.

Лоихакашии муносиби муҳтаво, шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ як тадбири дарозмуддат дар ҷаҳорҷӯбаи замон ва мураккаб аз лиҳози сохтори дохилии он мебошад, ки дар он омӯзгор нақши ҳалкунанда мебозад. Худи раванди лоихакаширо метавон дар шакли ангораи муайяне тасаввур намуд, ки мо онро бо ифодаи графיקии дар матни боло пешниҳод кардем. Тавре ки аз ангора дида мешавад, ҳар як унсури таркибии он аҳамияти мустақилу алоҳидаи худро дорад ва дар раванди таҳсилот нақши муайяне мебозад, ҳол он ки самарани баландтарин танҳо бо маҷмуи чунин унсурҳо ва дар низом татбиқ намудани онҳо ба даст меояд.

Дар робита ба ин, усули зерин, ки раванди лоихакашӣ бевосита ба он асос ёфтааст, равшану возеҳ хоҳад буд:

- касбият ва таҳассус;
- муназзамӣ;
- маҷмуӣ будан;
- сохторӣ будан, силсиламаротибӣ;
- мақсаднокӣ;
- вобастагии методӣ;

– ғайра [8], [38].

Дар ниҳоят, лоихакаи муносиби мухтаво, шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоии дар ин зербоби таҳқиқот баррасишаванда, бинобар тавсифот ва хосиятҳои хоси худ нисбат ба ҳуди омӯзгор, шахсият ва мақоми касбии ӯ талаботи мувофиқ мегузорад. Акнун, ба аҳамиятнокии қобили мулоҳизаи абзорҳои амалие, ки ба таркиби механизми баррасишаванда дохил мешаванд, диққат медиҳем. Равшан аст, ки самаранокии ниҳии раванди таҳсилот, сифат ва натиҷаҳои мусбати он ба таври мустақим аз он вобаста аст, ки омӯзгор то кадом андоза ин гуна абзорро бо салоҳият интихоб мекунад. Илова бар ин, мутахассис бояд ҳатман ба ҷузъҳои дигари таркибии лоихакаи муассир тавачҷуҳ намояд - аз ҷумла, инҳо ҷанбаҳои методӣ, техникӣ, ташкилию идоракунӣ, кадрӣ ва дигар ҷанбаҳои мебошанд, ки дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти ин зербоб ба таври мухтасар баррасӣ карда мешаванд.

Аз ин рӯ, ҳамаи гуфтаҳои боло бори дигар тасдиқ мекунанд, ки самаранокии баланди раванди таҳсилотро танҳо дар сурати интихоби босифати шароити муносиби педагогӣ, бевосита татбиқи мусбати онҳо дар раванди таҳсилот ба даст овардан мумкин аст. Дар воқеият то чи андоза ин ба даст оварда мешавад, ба омӯзгори мушаххас вобаста аст.

Минбаъд, муносибан, ба масъалаҳои ташхис ва баҳодиҳӣ муфассалтар муносибат мекунем.

2.2. Такмили ташхис ва баҳодиҳии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Равшан аст, ки дар қаринаи баррасишаванда тадбирҳои ташхису баҳодиҳӣ низ аз аҳамияти калони амалӣ бархӯрдоранд. Ташхиси босалоҳият ва баҳодиҳии босифат ба самаранокии умумии раванди таҳсилот бевосита таъсир мерасонанд ва имкон медиҳанд, ки дар ҷараёни фаъолияти педагогӣ ислоҳоти

чиддӣ ворид карда шаванд. Ва боз дар бораи нақши ҳалқунандаи омӯзгор дар чунин кор сухан рондан лозим аст, ки он аз нуктаҳои зерин иборат аст:

- тamarкузи диққат ба чорабиниҳои таҳхисӣ ва баҳодихӣ (яъне, омӯзгор метавонад ин гуна амалҳоро комилан ноҳида гирифта, танҳо ҳуди абзорҳои амалиро бевосита татбиқ намояд);

- интиҳоби босалоҳият ва бомулоҳизаи абзорҳои таҳхис ва баҳодихӣ (ҳам расмӣ ва ҳам ғайрирасмӣ), ки дар асоси шароити берунӣ ва дохилии фаъолияти омӯзгорӣ истифода мешаванд. Мумкин аст, ки дар чараёни ин гуна кор омӯзгор ба имконнопазир будани истифодаи абзорҳои мавҷуда ва зарурати кор карда баромадани абзорҳои нави муҳраи ба вазъияти мушаххаси педагогӣ мувофиқбуда андеша намояд;

- ба инобат гирифтани тавсифоти гурӯҳӣ ва инфиродии синф ва хонандагони он ҳангоми таҳияи тадбирҳои таҳхису баҳодихӣ, ки барои баланд бардоштани самаранокии умумии раванд пешбинӣ шудааст;

- ғайра [58].

Ҳамин тавр, мо метавонем бо итминон бигӯем, ки дар чаҳорҷӯбаи раванди таҳсилот ба назар гирифтани ва фаъолна истифода бурдани тадбирҳои таҳхису баҳодихӣ имкон медиҳад, ки маҷмуи пурраи масъалаҳои гуногуни педагогӣ, баланд бардоштани самаранокии умумии раванди таҳсилот, инчунин васеъ гардидани салоҳиятҳои касбии ҳуди омӯзгор, сатҳи таҷриба ва таҳассуси ӯ ҳаллу фасл карда шаванд.

Педагогикаи муосир ба мутахассисон доираи хеле васеи методҳои гуногуни таҳхис ва баҳодихиро фароҳам месозад ва имрӯз метавон дар бораи маҷмуи назарраси методии маводи амалие, ки барои истифода мувофиқанд, сухан ронда шавад. Таҷрибаи дар даврони шӯравии рушди соҳаи педагогика ҳосилшуда, бозёфтҳои чиддӣ, ки дар айни замон аз ҳисоби фаъолна дар низоми таҳсилот қорӣ намудани абзорҳои гуногуни ТИК таҷдид карда мешаванд ва ҳатто бо истифода аз методҳои мавҷудаи имрӯза метавон тақмили сифатии низомро комилан равшан мушоҳида кард [80], [114]. Намунаҳои чунин абзорҳои таҳхисро дар расми дар поён овардашуда дидан мумкин аст, ки дар

он маҷмуи беназири методҳои гуногуни ҳам анъанавӣ, ҳам барои илми педагогика шинос ва ҳам муосиртар, ҳамтаҷридатар ва ҳам мушаххастар, аз ҷумла, масалан, гунаҳои гузаронидани худтаҳлили равонии ҳар як иштирокдори гурӯҳ ба назар мерасад (расми 6).



Расми 6. *Методҳои ташҳиси салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ*

Акнун таҳлил менамоем, ки кадом проблемаҳои амалисозии тадбирҳои ташҳисии кор бо салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар замони ҳозира мубрам мебошанд.

Аввалан, дар бораи хатари таъсири дарки субъективӣ ба натиҷаи ташҳис сухан гуфтан зарур аст. Аз як тараф, чунин хатар метавонад аз сабаби паст будани таҳассус ва дараҷаи касбии мутахассисе ба миён ояд, ки аз дарки субъективии хислатҳои хонандагон бо содагӣ дур шуда наметавонад. Аз тарафи дигар, ҳатто мутахассисе, ки таҷрибаи назарраси омӯзгорӣ дорад, метавонад бо омилҳои гуногун зерин чунин таъсир қарор гирад - масалан, сарбории ғавқулода зиёд, равандҳои инҳирофоти касбӣ ва ғайра. Тақрибан гӯем, бо сабаби таҷрибаи

назарраси кор бо ҳамон як коллектив, омӯзгор метавонад дар чаҳорчӯбаи идроки кӯдаконе бошад, ки дар тули ҳамин як давраи муайян ташаккул ёфтаанд. Ва ин ҳам ба самаранокии моҳияти ташхис таъсири манфӣ мерасонад [44].

Дуҷум, набудани меъёрикунонӣ. Феҳристи васеи абзорҳо ва методикаҳои гуногуни ташхис, ки дар педагогикаи муосир мавҷуданд, ҳамзамон дорои як қатор камбудии назаррас мебошанд. Ва камбудии асосӣ ин набудани меъёрҳои ягона, идроки умумӣ дар бораи чи будани ташхис, чи гуна хусусиятҳо доштани он ва бо кадом абзорҳо анҷом додани он мебошад. Аз ин рӯ, шартан қазоват дар бораи он ки натиҷаҳои баргузори тадбирҳои ташхисӣ дар доираи як гурӯҳ барои ду омӯзгори гуногун метавонанд ба таври назаррас тафовут дошта бошанд, табиист, зеро мутахассисон абзорҳои гуногунро истифода мебаранд. Бинобар ин, ҳар як омӯзгор, ниҳоят, ба тадбирҳои ташхисии худаш таваччуҳи хоса медиҳад, фаъолияти педагогии худро танзим мекунад, хулосаҳои худ ва дарки худии вазъиятро ба асос мегирад. Ва ин аз хусусияти субъективии хоси ташхис низ гувоҳӣ медиҳад, ки он тавре ки дар боло зикр гардид, ба натиҷаҳо таъсири манфӣ боис мегардад.

Мо инчунин ба таври мухтасар баъзе проблемаҳои дигари муҳими амалисозии тадбирҳои ташхисиро номбар мекунем, ки инҳо мебошанд:

- идроки нокифояи салоҳиятҳои асосӣ аз ҷониби омӯзгор ва хонандагон;
- набудани методикаҳои гуногун, корбурди амалии танҳо абзорҳои анъанавии ташхис;
- сатҳи пасти таҳассус, маҳорати касбӣ, таҷрибаи педагогии омӯзгор;
- ғайра [64].

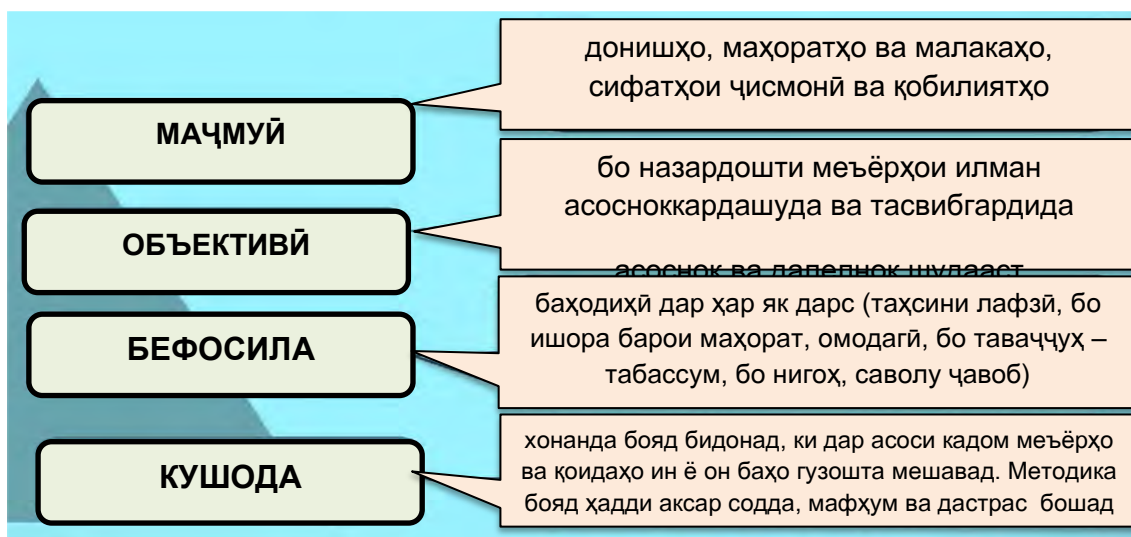
Дар ниҳояти кор, тавре ки аз феҳристи ҷанбаҳои муҳими проблемавии дар боло овардашуда дида мешавад, тадбирҳои ташхисӣ воқеан аҳамияти баланди амалӣ ва мураккабии ҷиддӣ дар таҳия ва татбиқи амалӣ доранд. Сарфи назар аз он, ки илми педагогикаи муосир барои ба вучуд овардани маҷмуи абзорҳои самарабахши ташхис ҳанӯз заминаи зарурӣ дорад, бояд ба назар гирифт, ки ташхис ба дараҷаи қобили мулоҳиза ба асоси амалӣ таъя мекунад.

Аҳкоми назариявиро ба асос гирифта, дар айни замон абзорҳои босифати диагностикаро қор қарда баромадан мумкин нест ва ин аз мисолҳои дар таҳқиқот овардашуда аён аст. Ба тавсифот ва хосиятҳои гурӯҳ, синф, коллективи мушаххас, инчунин ба салоҳияти худӣ омӯзгор, ки дар масъалаҳои баргузори ташхис нақши асосӣ дорад, самтгирӣ намудан зарур аст.

Нуқтаи дигари муҳиме, ки мехостем ба он тавачҷуҳ дода шавад, ин қор оид ба ташхиси вурудӣ ва хуруҷӣ мебошад. Равшан аст, ки таҳлили муқоисавии натиҷаҳои бадастомада унсури калидӣ дар амалисозии тадбирҳои ташхисӣ ба шумор меравад, маҳз ҳамин имкон медиҳад, ки равандҳои педагогӣ ба таври назаррас тасҳеҳ гардида, инчунин самаранокии умумии фаъолияти педагогӣ афзоиш дода шавад. Аммо, ба даст овардани ин натиҷа, чунон ки борҳо дар боло қайд қарда шуд, танҳо бо равиши босалоҳият ва тахассусӣ имконпазир аст [91].

Акнун, инчунин ба фаъолияти баҳодихӣ муроҷиат мекунем, ки дар қаринаи баррасишаванда на камтар аз ташхис аҳамияти амалиро доро мебошад. Дарвоқеъ, маҳз равандҳои баҳодихӣ имкон медиҳанд, идрок гардад, ки то чи андоза салоҳиятҳои калидӣ дар гурӯҳи муайяни хонандагон ташаккул ёфтаанд ва ин қор то чи андоза босифат иҷро шудааст. Аз ин лиҳоз, он далел равшан аст, ки ба таҳияи механизму абзорҳои баҳодихӣ бо истифода аз иттилооти ҳадди аксаре, ки омӯзгор дар қараёни таҳсилот дар маҷмӯъ ва аз ҷумла унсурҳои алоҳидаи он ба даст меоварад, бояд бодикқат муносибат қард. Дар ҳамин ҷо маълумот ва тадбирҳои ташхисӣ низ истифода мешаванд. Ин ҳама имкон медиҳад, ки дар бораи баҳодихӣ ҳамчун тадбири маҷмӯӣ, муназзам, мураккаб, вале аз нуқтаи назари амалӣ аҳамиятдошта қазоват гардад.

Акнун ба тавсифоти мубрами низоми баҳодихии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ муроҷиат мекунем (ангори 12).



**Ангораи 12. Тавсифоти низоми баҳодихӣ салоҳиятҳои асосии
хонандагони синфҳои болоӣ**

Инак, тавре ки дар ангораи пешниҳодшуда дида мешавад, дар маҷмӯъ, педагогика ҳамон талаботи мубрамро нисбат ба низоми баҳодихӣ матраҳ мекунад, ки дар мавриди тадбирҳои таҳлиси мегузорад. Ба усули маҷмӯъ ва муназзами дар боло таҳлилшуда ҳамчунин меъёрҳои объективӣ (ки дар боло дар заминаи зарурати набудани идроки субъективии воқеияти раванди таҳсилот тавассути омӯзгор баррасӣ карда шуд), инчунин муттасилӣ, ки ҷанбаи доимии дарозмуддати баҳодихӣ дар ҳама марҳилаҳои таҷрибаи раванди таҳсилот ҳамчун ошкорбаёнӣ, ки риояи талаботи содда, мафҳум, дастрас, инчунин баъзе дигар нуктаҳо дар бар мегирад. Дар ниҳояти қор, дар асоси аҳкоми мазкур ҷойгиршавии абзорҳои баҳодихӣ имкон медиҳад, ки он самаранок бошад васифати натиҷаҳои бадастомада таъмин карда шавад [135].

Ҳамин тавр, аз гуфтаҳои боло маълум мешавад, ки равиши меъёрӣ қорбаст мешавад. Моҳияти ин дар он аст, ки таҳлили раванди таҳсилот ва баҳодихӣ натиҷаҳои дар рафти амалисозии он ба даст овардашуда танҳо дар ҳолати мавҷуд будани меъёрҳои дақиқ ва қаблан муайяншуда, ки минбаъд аз рӯи онҳо чунин баҳодихӣ гузаронида мешавад, аҳамиятнок хоҳад буд. Равиши меъёрӣ дар баҳодихӣ мантиқан аз ҳуди моҳияти концепсияи салоҳиятнокӣ дар таҳсилот, инчунин якҷоягии он бо назарияи иҷтимоию тарроҳии таълим бармеояд. Дар ангорое, ки дар поён оварда шудааст, ин робитаи мутақобиларо

равшантар дидан мумкин аст (ангораи 13). Аз ҷумла, ин амал дар он ифода мегардад, ки баҳодихии меъёрӣ ба усули бунёдии зерин асос меёбад:

- ҳадафҳои таълим, яъне ҳадаф ва вазифаҳои бевоситаи раванди таҳсилот;
- намудҳои баҳодихӣ, ки метавонанд дар арзёбии шаклӣ ё ҷамъбасти ифода карда шаванд;
- мавҷудияти меъёрҳои баҳодихии бевосита, ки дар сатҳҳои гуногун тақсим карда шудаанд;
- тасвир ва самтгирӣ дар доираи ҷадвали мушаххаси баҳодихӣ;
- ғайра [18].



Ангораи 13. Сохтори концептуалии низоми баҳодихии меъёрӣ

Қадам проблемаҳо барои ин гуна намудҳои низоми баҳодихӣ мубрам мебошанд? Муҳимтарини онҳоро ба таври мухтасар мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Пеш аз ҳама, бояд гуфт, ки муайян кардани ҳуди моҳияти салоҳиятҳои асосӣ, тавсифоти онҳо ва мутаносибан, абзорҳои андозагирии ҳуди ҳамин

салоҳиятҳо ҳам дар амал ва ҳам аз ҷиҳати назариявӣ масъалаи хеле проблежавӣ мебошад. Масъалаи мазкур дар боби аввали ин таҳқиқот борҳо таъкид шудааст. Масалан, тафаккури интиқодӣ, дараҷаи рушди эҷодкорӣ, сатҳи салоҳияти иртибототӣ маҳз ҳамон салоҳиятҳои калидӣ мебошанд, ки баҳодиҳии муассири онҳо бо истифода аз абзорҳо ва методикаҳои анъанавӣ ниҳоят душвор аст [18]. Боз ба он ақидае бармегардем, ки сатҳи рушди салоҳиятҳоро танҳо дар асоси нуктаҳои назариявӣ арзёбӣ кардан мумкин нест, дар ҳар як ҳолати мушаххас ба таври илова тавсифоти амалии марбут ба вижагиҳои гурӯҳ ва иштирокдорони он, таҳассуси омӯзгор ва вазъияти мушаххаси педагогии раванди таҳсилот таҳқиқ карда мешавад. Ҳамаи ин дар назди омӯзгор вазифа мегузорад, ки нисбат ба қор муносибати муфассалтар, бодикқаттар ва мулоҳизакорона дошта бошад, тавсифоту хосиятҳои вазъияти мушаххаси педагогӣ, инчунин дигар ҳолатҳои муҳимро таҳлил намояд. Ҳамаи ин дар ниҳояти қор, зарурати таҳияи босифат ва босалоҳият, тасвият ва интихоби абзорҳои амалии мувофиқи баҳодиҳиро дар ҳар як ҳолати мушаххас нишон медиҳад.

Сониян, робитаи баракс ё умуман сатҳи рушди иртиботот дар байни иштирокдорони раванди таҳсилотро проблеманок бояд қайд намуд. Ва дар ин ҷо яке аз масъалаҳои мушкилтарин - дараҷаи тамос бо волидон ба миён меояд. Ин самти фаъолияти педагогӣ чун анъана яке аз мушкилтарин аст ва ноил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои мушаххас маҳсуб мешавад, аммо дар айни замон он барои ҳалли масъала, қори муфассал ва боандеша зарур аст. Мутаассифона, дар айни замон ин ё он абзори муассири бунёди ин гуна тамос вучуд надорад, гарчанде ки аҳамияти амалии бунёди босалоҳият ва муассири ин гуна тамос аён аст.

Инчунин, мавҷудияти робитаи баракс бевосита аз ҷониби хонандагонро низ ҳамчун проблема бояд қайд кард, зеро ин ба идроки объективӣ ва сифатии омӯзгор, то чи андоза самаранок будани абзорҳои амалӣ дар ҳар як ҳолати мушаххас, чи гуна таъсир расонидани онҳо ҳалал мерасонад [38], [97].

Акнун дигар проблемаҳои мубрамо ба таври мухтасар номбар мекунем:

– набудани меъёрҳои яхелаи баҳодиҳии салоҳиятҳои асосӣ;

– проблемаи дарки субъективии вазъияти мушаххаси педагогӣ аз тарафи омӯзгор;

– ҷалби нокифояи хонандагон дар раванди аз тарафи онҳо баҳодихии салоҳиятҳои асосии худ;

– истифодаи нокифоя ё пурра ноида гирифтани абзорҳои ТИК дар ҳолати баръало бартарӣ доштани методикаҳои анъанавӣ;

– ғайра.

Дар ниҳоят, таҳлили пешниҳодшударо ҷамъбаст намуда, тафсилоти зеринро қайд мекунем. Дар айни замон такмил додани низоми баҳодихии салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ возеҳ ва ҳатто зарур мебошад, ки он ба вазъияти мушаххаси педагогӣ ва таҳассуси омӯзгор вобаста аст. Равшан аст, ки таҳияи низоми ягонаи баҳодихие, ки ба ҳар гуна раванди таълим мувофиқ бошад, имконнопазир аст, зеро чунин низом бештар ба тавсифот ва хосиятҳои вазъияти мушаххаси педагогӣ вобастагӣ дорад. Ва то чӣ андоза муассир ва босифат будани низоми таҳияшуда дар ниҳоят ба нақши худи омӯзгор, таҳассуси ӯ, инчунин ба омилҳои берунӣ ва дохилии вазъияти мушаххаси педагогӣ вобаста аст [50]. Махсусан, агар аҳамияти беназири амалии низоми баҳодихӣ ба назар гирифта шавад.

Ҳамин тавр, таҳқиқоти дар ин зербоб овардашударо ҷамъбаст мекунем.

Барои ҳар гуна раванди таҳсилот, абзорҳои таҳхис ва баҳодихӣ ҷудонашаванда, муҳим ва амалан аҳамиятдошта мебошанд, агар омӯзгор воқеан ба самаранокии раванди таълим эътимод дошта бошад. Дар баробари ин, инчунин возеҳ аст, ки механизмҳои таҳхис ва баҳодихиро ба як «маҳраҷи умумӣ» табдил додан мумкин нест, ки ин ҳам проблема ва ҳам дурнамо аст. Дар натиҷа, дар ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ омӯзгор озодии комил дорад, ки абзорҳои таҳхис ва баҳодихии истифодашавандаро муайян намояд ва ӯ чунин интихобро дар асоси тавсифоти вазъияти мавҷуда ва вижагиҳои он амалӣ месозад. Ин ба натиҷаи ниҳонии таҳхис ё баҳодихӣ таъсир мерасонад ва имкон медиҳад, ки он то ҳадди имкон ба хосиятҳои асосӣ ва маълумоти ибтидоӣ наздик карда шавад.

Дар ин зербоб ба ҷанбаҳои проблемавии тадбирҳои таҳхис ва баҳодиҳӣ диққати махсус дода мешавад. Аз ҷумла, дар мавриди аввал проблемаҳои зерин муфассалтар мавриди таҳлил қарор дода шудаанд:

- идроки нокифояи салоҳиятҳои асосӣ аз ҷониби омӯзгорон ва хонандагон;

- набудани методикаҳои гуногун, истифодаи амалии танҳо воситаҳои анъанавии таҳхис;

- сатҳи пасти таҳассус, маҳорати касбӣ ва таҷрибаи педагогии омӯзгор.

Агар дар бораи абзорҳои низоми баҳодиҳӣ суҳан равад, дар ин ҷо мо ҷанбаҳои зерини проблемавино баррасӣ намудем:

- проблемаи дарки субъективии вазъияти мушаххаси педагогӣ аз тарафи омӯзгор;

- ҷалби нокифояи хонандагон дар раванди аз тарафи онҳо баҳодиҳии салоҳиятҳои асосии худ;

- истифодаи нокифоя ё пурра ноида гирифтани абзорҳои ТИК дар ҳолати баръало бартарӣ доштани методикаҳои анъанавӣ [29].

Дар ниҳояти қор, дар асоси ҷамъбасти маводи бозгӯшуда ба хулосае омадем, ки дар ин раванд нақши омӯзгор, дараҷаи қордонӣ ва таҳассуси ӯ ҳалқунанда мебошад. Зарурати ба инобатгирии тавсифоти ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ ва унсурҳои алоҳидаи он муҳим аст, зеро бидуни онҳо ба самарайи дилхохи қори таҳхис ё баҳодиҳӣ ва сифати баланди он ноил шудан имконнопазир нест. Аз ин рӯ, маълум аст, ки таҳхис ва баҳодиҳӣ раванди тулонӣ ва мураккаб буда, аз ҷиҳати муҳтавои худ бисёрҷузъӣ, вале дар қаринаи аҳамияти тамоми раванди таҳсилот дар маҷмуъ ниҳоят муҳим аст. Ин унсурҳоро ба ҳеҷ вачҳ ноида гирифтани мумкин нест.

2.3. Таҳкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Дар ниҳоят, тавре ки аз таҳлили дар ин боб овардашуда дида мешавад, дастгирии методӣ барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар қаринаи баррасишаванда ниҳоят муҳим аст. Хулосае, ки дар

зербоби дуоми ҳамин боб оварда шудаанд, ақидаҳои баёншударо тасдиқ мекунанд. Гузашта аз ин, дар амал ин самти фаъолият метавонад проблемавӣ бошад, самаранокии умумии раванди таҳсилотро ба таври назаррас коҳиш диҳад [15].

Пеш аз ҳама, дар бораи дастгирии методӣ суҳан ронда, вижагиҳои ташкили худӣ раванди таҳсилотро ба назар гирифтани лозим аст. Ҳамин тариқ, мо муҳимтарин ҷанбаҳои ташкили раванди таҳсилотро дар ин вазъият нишон медиҳем: инҳо мавҷудияти ҳамкориҳои шарикӣ байни хонандагон ва омӯзгорон, истифодаи ҳатмии таҷрибаи субъективии хонандаи мушаххас, қорбурди маҷмуи методикаҳои гуногуни амалӣ ва абзорҳо, дар раванди таҳсилот фаъолонани ҷорӣ намудани шаклҳои интерактивии таълим ва ғайра. Дар шакли бештар умумӣ вижагиҳои ташкили раванди таҳсилот дар қаринаи ноил шудани ба мақсадҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагонро ба таври зайл пешниҳод кардан мумкин аст (ангори 14).



Ангори 14. Вижагиҳои ташкили раванди таҳсилот дар қаринаи ноилшавӣ ба ҳадафҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагон

Ҳамин тавр, дар ҷараёни баррасии мавзӯи ин таҳқиқот борҳо ба зарурати кор бо сатҳи касбият ва таҳассуси омӯзгор тавачҷуҳ зоҳир карда шуд. Дастгирии методӣ дар қаринаи баррасишаванда таъсири бештар дорад. Воқеан, маҳз аз ҳамин сабаб ба кори методӣ дар муассисаи таҳсилотӣ дар амалия тавачҷуҳи ҷиддӣ дода мешавад, ки ба таври анъанавӣ барои он низоми махсуси субъектию объектӣ таҳия мегардад ва амал мекунад, он ба таври доимӣ фаъолият мекунад ва ба дастгирии методология нигаронида шудааст [21], [68].

Низоми дастгирии методиро дар шакли умумитар пешниҳод мекунем, субъектҳои алоҳидаи он ва функцияҳои амалии мушаххаси онҳоро тавсиф менамоем.

Пеш аз ҳама, ҳуди омӯзгор ҳамчун иштирокдори дастгирии методӣ, зимнан, дар тафовут аз аксари дигар субъектҳои ба ҳам монанд - чи фаъол ва чи ғайрифәъол баромад мекунад. Омӯзгор на танҳо иттилооти методиро, ки аз дигар иштирокдорони раванд мегирад, дарк мекунад, балки абзорҳои мушаххаси методиро мустақилона таҳия мекунад. Омӯзгор дар ин ҳолат ба вазъияти педагогӣ наздиктар аст, яъне маҳз ӯ метавонад ба самаранокии ниҳони он таъсири бештар расонад. Бинобар ин, маҳз омӯзгор ҳамчун ҳалқаи ниҳони ин занҷир баромад мекунад, ки ба дараҷаи ҳадди аксар кумаки методӣ мерасонад.

Ҳар гуна омӯзгор, алалхусус, агар суҳан дар бораи омӯзгор-методисти касбӣ равад, ӯ узви иттиҳодияи методии мактаб аст, ки дар ҳақиқат дар он ҷо тайёрии методии ҳуҷҷатҳои гуногун ва дастуроти дидактикӣ ба таври маҷмӯӣ ба амал бароварда мешавад. Инро дараҷаи маҳаллии дастгирии методӣ ҳисоб кардан мумкин аст. Чун қоида, ин гуна ассотсиатсия дар дохил ба субъектҳои мушаххас тақсим шуда, ин дар амал имкон медиҳад, ки дар асоси дархост ва эҳтиёҷоти фанни муайян ёрии методӣ пурратар ва дақиқтар таъмин карда шавад [37].

Илова бар ин, дар муассисаи таҳсилотӣ шурои методӣ – мақоми асосии дастгирии методии муассисаи мазкур амал мекунад. Ҳамин тавр, минбаъд аз рӯйи силсиламаротиб дигар иттиҳодияҳои методии шахрӣ, ноҳиявӣ,

байниноҳияӣ, вилоятӣ ва дигар сатҳҳо ташкил ёфта, фаъолият мекунанд. Дар шакли умумӣ ин ангораро метавон ба таври зерин пешниҳод кард (ангораи 15). Қайд мекунем, ки дар ин ангора инчунин нақши махсус ва фаъоли чомеаи падару модаронро дар соҳаи нишондодашудаи фаъолият мушоҳида кардан мумкин аст.



Ангораи 15. Амсилаи дастгирии методии омӯзгор дар муассисаи таълимӣ

Акнун, бевосита, ба дастгирии методии фаъолияти мушаххаси омӯзгор дар чаҳорҷӯбаи омӯзиши мавзуи ин таҳқиқот ба тафсили бештар муроҷиат мекунем.

Ба дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда худ ба худ аз рӯйи моҳият салоҳиятҳои асосӣ аҳамияти ҳалқунанда мерасонад, ки онҳо, тавре ки аз таҳлили пешниҳодшуда бармеояд, меъёри асосии самаранокии раванди таҳсилот на танҳо дар синфҳои болоӣ, балки пештар аз онҳо низ мебошад. Бинобар ин, ба коркард ва дар амал татбиқ намудани маҷмуъҳои махсуси таълимию методӣ тавачҷуҳи махсус дода мешавад. Ҷанбаи универсалии салоҳиятҳои асосӣ ба уҳдаи тамоми омӯзгорони муассисаи таҳсилотӣ вазифа мегузорад, ки новобаста аз он ки сухан дар бораи кадом фанни таълимӣ меравад, дар ин самт фаъолият дошта бошанд. Дар ин ҷо боз як нуктаи муҳимро қайд кардан зарур аст: имрӯз чунин дастгирии методӣ бо истифода аз

абзорҳои ТИК таъмин карда мешавад, ки ба туфайли он дар амал ҳудуди меъёрию қолабии раванди таълим ва фаъолияти таълим густариш ёфта, абзорҳои таълими ғайрирасмӣ, инчунин такмилдиҳии дастгирии методӣ дар дигар ҷанбаҳо низ ҷорӣ карда мешаванд [108].

Ҳамин тавр, дар қаринаи баррасишаванда абзорҳои зерини ташкили дастгирии методии омӯзгор бамаврид ба назар мерасанд.

Пеш аз ҳама, ин таҳияи ҳуҷҷатҳои таҳассусии методӣ мебошад, ки дар маҷмуъ тавсияҳои методӣ аҳамияти ҳалкунанда доранд. Масалан, ин ҳуҷҷатест, ки муқарраротро оид ба омода намудани корҳои илмию таҳқиқотӣ аз тарафи хонандагон, инчунин амалисозии фаъолияти таҳқиқотиро дар шакли умумии он муайян мекунад. Ин гуна ҳуҷҷатҳо, чунон ки дар боло зикр гардид, ҷанбаи универсалӣ доранд ва дар амал дар доираи ҳар гуна фанни таълимӣ истифода мешаванд. Ин самти дастгирии методиро ҳар як омӯзгор амалӣ мекунад.

Коркард, амалисозӣ, инчунин иштироки бевоситаи омӯзгор дар ҷорабиниҳои гуногуни таҳассусӣ бо такмили масъалаҳои дастгирии методӣ марбут мебошанд. Масалан, дар айни замон семинарҳои омӯзишӣ оид ба ҷорӣ намудани абзорҳои ТИК ва дигар технологияҳои муосир ба раванди таҳсилот чунин ҷорабиниҳои мубрам ҳисоб рафта метавонанд. Дар ин бобат нақши семинари психологию педагогӣ махсус аст, ки мақсад аз он такмил додани ҷиҳатҳои методӣ, вале бо назардошти ҳатмии маҷмуи шароити психологию педагогӣ мебошад. Равшан аст, ки хонандагони муосир дорои тавсифоти махсуси психологию педагогӣ мебошанд, ки пеш аз ҳама бо рақамикунонии густурдаи раванди таҳсилот ва умуман фаъолияти ҳаётӣ иртибот доранд [15], [99]. Омӯзгорро зарур аст, ки нозуқиҳои тавсифоти шахсияти муосир, вижагиҳои ин гуна хонандагонро дарк намояд ва ин хосиятҳоро дар раванди таҳсилот ва таъмини методии он ба инобат гирад.

Сеюм, мо ба нақши ташкилотчигию идоракунии таъминоти методӣ низ диққат медиҳем. Масалан, ин гузаронидани маҷлисҳои гуногуни дастурдиҳию методӣ, ҷаласаҳои иттиҳодияҳои методӣ ва дигар ҷорабиниҳо мебошад, ки дар ниҳояти кор имкон медиҳанд, ки кори методӣ дар муассисаи таҳсилотӣ бештар

босаводона ва самаранок ташкил карда шавад. Ин як лаҳзаи муҳим аст, зеро дастгирии методӣ дорои аломатҳои маҷмӯӣ, муназзамӣ ва силсиламаротиби муайяне мебошад, ки зарурати возеҳи ташкили салоҳиятноки чунин равандро нишон медиҳад. Илова бар ин, ин имкон медиҳад, ки вобаста ба тавсифоти муассисаи таҳсилотӣ, хосиятҳо, дархостҳо ва эҳтиёҷоти мушаххаси низоми дастгирии методӣ бунёд карда шавад. Дар вазъияти баррасишаванда, тамоми амалҳо ҳадафи асосӣ - ташаккули дастгирии босифат ва самараноки методӣ дар амал мебошанд, ки дар байни хонандагони синфҳои болоӣ салоҳиятҳои асосиро ба таври мусбат инкишоф медиҳанд.

Акнун, инчунин баъзе вижагиҳои дигари ташкили дастгирии методиро дар вазъияти баррасишаванда мухтасар номбар мекунем:

- зарурати такмили доимии таҳассусии ҳамаи субъектҳои дастгирии методӣ, махсусан дар чаҳорҷӯбаи амалисозии вазифаҳои методӣ;

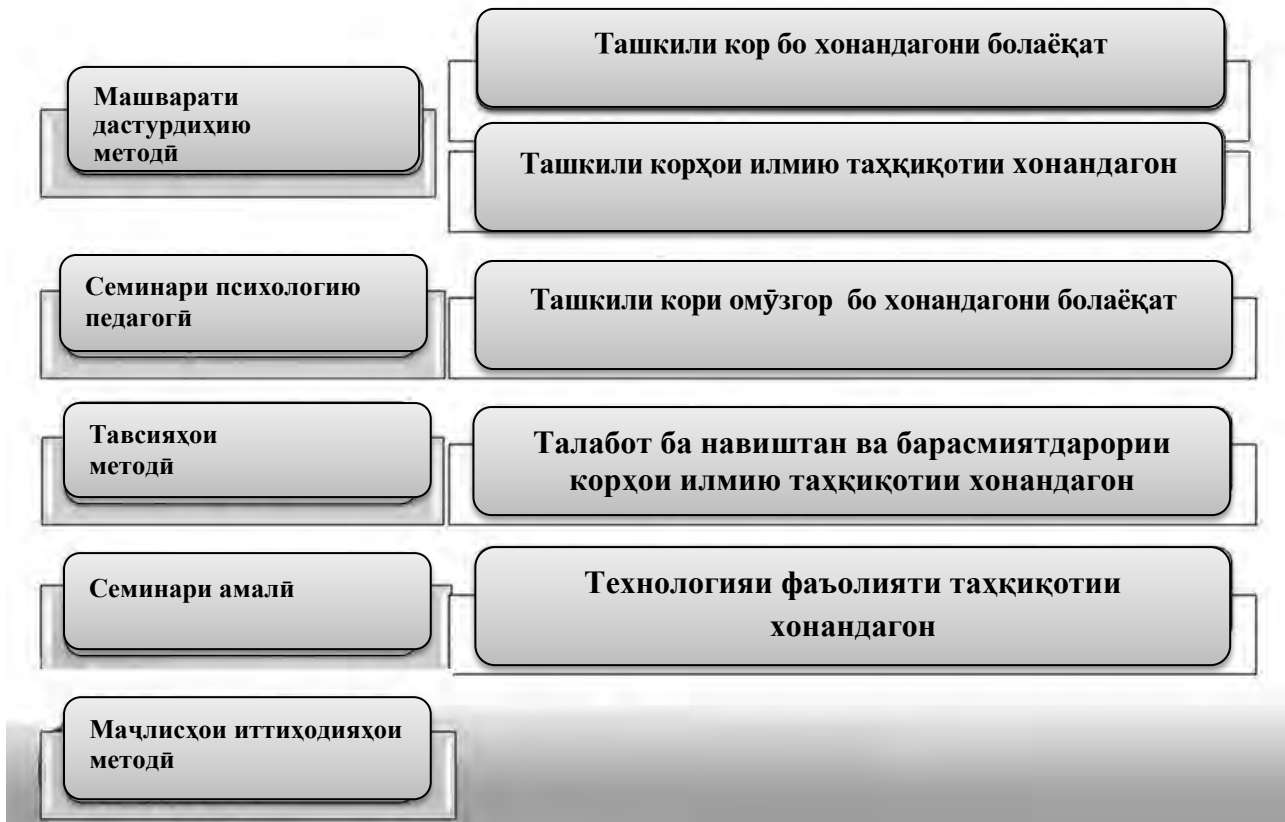
- ҳатман ба инобат гирифтани вижагиҳои амалкарди муассисаи таҳсилотии мушаххас, тавсифоти хонандагони он (масалан, агар таълимгоҳ бо хонандагони болаёқат қор қунад, лоихаҳоро дар ин самт амалӣ намояд);

- зарурати ба ин раванд фарогирии ҳадди аксари омӯзгорони муассисаи таҳсилотӣ;

- амалисозии фаъолияти назоратӣ, таҳлилий ва ташхисӣ, ки ба такмили раванди дастгирии методӣ дар маҷмӯъ нигаронида шудааст;

- ғайра [26].

Дар ниҳояти қор, амсилаи умумии ташкил ва татбиқи амалии дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ метавонад ба таври ангоравӣ ба таври зайл пешниҳод карда шавад (ангори 16).



Ангораи 16. Амсилаи умумии ташкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Чунон ки дар ин ангора дида мешавад, дар чунин вазъият ёрии методӣ ҷанбаи дугона дорад. Аз як тараф, универсалӣ будани салоҳиятҳои асосӣ имкон медиҳад, ки ба ташкили раванд муносибати соддатар ва таҷрибӣ карда шавад. Аммо аҳамияти махсуси амалӣ ҳанӯз ба мо имкон намедиҳад, ки ин гуна фаъолиятро дар сатҳи осонтар баррасӣ намоем, он чи ки ҳам ба ҳуди дастгирии методӣ ва ҳам нисбат ба субъектҳои дар таҳия ва татбиқи амалии он дар оянда иштироккунанда талаботи махсус мегузорад.

Вазифаи таҳияи абзорҳои муассири ташаккули қобилияти ба таври интиқодӣ дарк кардани иттилооти бадастоянда ва умуман воқеият дар хонандагон чи бо ёрии технологияҳои анъанавии педагогӣ ва чи дар заминаи захираҳои иттилоотии насли нав барои илми муосири педагогӣ ва амалия аз аҳамият бархӯрдор мебошад. Ҳадафҳои муассисаи таҳсилоти муосир, ки аксари муҳаққиқон ба ин мувофиқат мекунанд, таҳияи механизмҳои самараноки педагогии истифодаи захираҳои Интернет ва Шабака ҳамчун як

падидаи иттилоотии мукамал бо мақсади ташаккул додани салоҳиятҳои асосии таҳсилоти мебошад [37], [120].

Дар ниҳоят, чунон ки аз таҳлили дар таҳқиқот овардашуда дида мешавад, барои дастгирии бомуваффақият ва самараноки методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ, бояд маҷмуи қобили мулоҳизаи ҷанбаҳои назарраси берунӣ ва дохилӣ ба инобат гирифта шавад. Пеш аз ҳама, чунин фаъолиятҳо бояд бевосита аз ҷудокунӣ ва тасвияти салоҳиятҳои асосӣ оғоз шуда, баъдан ба таҳияи нақшаи мушаххаси ташаккули чунин салоҳиятҳо, аз ҷумла маҷмуи фаъолият ва амалҳои воқеии омӯзгор таваҷҷуҳ дода шавад.

Дар ҷаҳорҷӯбаи дастгирии методӣ ҷанбаи таҳлиро низ ба назар гирифтани лозим аст, ки зарурати татбиқи амалисозии мунтазами натиҷаҳои фаъолият ва ворид намудани ислоҳот ба раванди таҳсилотро дар назар дорад. Идроки он нукта муҳим аст, ки омӯзгор бояд дар ҳар лаҳза, агар зарур бошад, ба шароити навшуда, ба дархостҳо ва ниёзҳои дар замони ҳозира мавҷудбуда мутобиқ карда шавад [44].

Дар ниҳоят, маълум аст, ки ташкили дастгирии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ муносибати ҳамаҷониба, муназзам, инфиродӣ ва амалисозии доимии вазифаи назоратро талаб мекунад.

Ҳамин тариқ, акнун таҳқиқоти дар ин зербоб бозгӯшударо ҷамъбасти мекунем.

Равшан аст, ки дастгирии методӣ ҷузъи муҳими таркибии ҳама гуна раванди таҳсилот аст, хусусан вақте ки сухан дар бораи ҳолатҳои беназири педагогӣ меравад. Ба инҳо, аз ҷумла мансубанд:

- кор бо хонандагони болаёқат;
- кор бо хонандагоне, ки аз рӯйи саломатӣ маҳдудиятҳо доранд (яъне маъҷубон);
- кор бо ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;
- ғайра [65].

Сарфи назар аз он, ки дар ҳама гуна муассисаи таҳсилотӣ ба таври анъанавӣ низоми бисёртаркибаи дастгирии методӣ, бо шумули маҷмуи субъектҳои гуногун – иштирокдорони дастгирии методӣ, инчунин қисми мураккаби муҳтавои бисёрсоҳавӣ таъсис ёфта, амал мекунад, бо вучуди ин, идроки он нукта муҳим аст, ки дар вазъияти баррасишаванда дастгирии методӣ вижагиҳои муайяне дорад ва онҳо бояд аз ҷониби омӯзгор ба назар гирифта шаванд. Аз ҷумла, дар ин зербоб дугонагии хоси ташкили чунин низом қайд карда мешавад. Аз як тараф, универсалӣ будани салоҳиятҳои асосӣ имкон медиҳад, ки ба ташкили раванд муносибати соддатар ва таҷрибӣ карда шавад. Аммо аҳамияти махсуси амалӣ ҳанӯз ба мо имкон намедиҳад, ки ин гуна фаъолиятро дар сатҳи осонтар мавриди баррасӣ қарор диҳем, он ҳам ба худи дастгирии методӣ ва ҳам нисбат ба субъектҳои дар таҳия ва татбиқи амалии он дар оянда талабҳои махсус мегузорад. Дар ҳар сурат, далели равшан аст, ки ба дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда бояд бо тавачҷуҳи махсус муносибат карда, сабӣ гардад, ки тамоми омӯзгорони муассиса ба ҷумлаи иштирокдорони он, сарфи назар аз мансубияти фаннии онҳо, дохил карда шаванд.

Илова бар ин, он нукта равшан аст, ки имрӯз бидуни истифодаи абзорҳои ТИК ва технологияҳои муосир ташкили дастгирии босифат ва самараноки методӣ дар ҳама гуна вазъият ғайриимкон аст. Мутаассифона, дар амал ин ҳадаф на ҳама вақт ба даст оварда мешавад – аксар вақт дар чаҳорҷубаи раванди таҳсилот тавачҷуҳ ба абзорҳо ва методҳои анъанавӣ нигаронида шудааст, ки имрӯз мубрамаӣ надоранд. Дар баробари ин, мо чунин мешуморем, ки қомилан равшан аст, ки дар маҷмуъ шароити ташкилию педагогии барои ташаккули бомуваффақияти салоҳиятҳои асосии таҳсилоти хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет бидуни ворид намудани технология, нармафзор ва таҷҳизоти иртибототи сатҳи зарурӣ дар таъмини раванди педагогӣ амалӣ шуда наметавонанд [18], [138]. Ин дар ҳуҷҷатҳои меъёрӣ низ қайд карда шудааст, ки дар он, аз ҷумла, дар қатори вазифаҳои асосӣ онҳо «истифодаи фаъоли технологияҳои «таҳсилоти кушод»-

ро эълон мекунад; иттилоотонии таҳсилот ва муносибсозии методҳои таълим, васеъ намудани тавоноии ҳамонҳое, ки малакаҳои амалии таҳлили иттилоот ва худомӯзиро ташаккул медиҳанд», ки онро компютерикунонии муассисаҳои таҳсилоти ва дастрасии бефосилаи онҳоро ба шабакаи Интернет тақозо мекунад.

Дар ниҳоят, маълум аст, ки дар доираи ташкили дастрасии методии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ усули зерин ҳалкунанда мебошанд: мураккабӣ, муназзамӣ, равиши инфиродӣ, касбият ва таҳассуснокӣ ва ғайра. Дастгирии методӣ бар асоси ин аҳкоми назариявӣ амалӣ имкон медиҳад, ки тамоми мақсаду вазифаҳои зарурии раванди таҳсилот ба даст оварда шуда, сатҳи умумии самара ва сифати он баланд гардад. Ва боз ҳам, нақши омӯзгор дар қаринаи баррасишаванда ҳалкунанда боқӣ мемонад.

Хулосаи боби 2

Ҳамин тавр, дар асоси чамъбасти таҳлили назариявӣ ва амалии дар ин боб овардашуда, метавон хулосаҳои асосии зеринро оид ба мавзӯ пешниҳод намуд.

Дар зербоби якуми ин боб муаллиф шароити мушаххаси педагогиро, ки барои лоиҳакашии муносиби муҳтаво, шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ мувофиқанд, баррасӣ кардааст.

Пеш аз ҳама бояд қайд кард, ки лоиҳакашии муносиби муҳтаво, шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ худ ба худ як раванди дуру дароз ва мураккабест, ки аз маҷмуи унсурҳои ба ҳам иртиботдошта иборат аст. Дар ин раванд нақши асосӣ ба омӯзгор тааллуқ дорад ва натиҷаи ниҳонии фаъолият бештар аз дараҷаи таҳассус ва маҳорати касбии ӯ вобаста аст. Ба ҳар ҳол, раванди мазкур муттасил ва силсиламаротибӣ аст, ки дар он ҳар як унсури таркибӣ танҳо пас аз татбиқи бевоситаи унсури қаблӣ амалӣ карда мешавад. Дар акси ҳол, дар бораи самарани ниҳонии раванди

таҳсилот ва сифати абзорҳои амалии истифодашаванда ҳочати суҳан гуфтан нест.

Ҳамчунин бояд қайд кард, ки нақши омӯзгор дар ин концепсия бисёрфункционалӣ буда, маҷмуи назарраси намудҳои гуногуни амалҳои фаъолро дар бар мегирад. Танҳо дар ҳамин сурат дар бораи самара ва сифати чунин чорабиниҳо суҳан рондан мумкин аст. Дар ин робита, усули зерин, ки раванди лоиҳакашӣ бевосита ба онҳо асос ёфтааст, равшан хоҳад буд:

- касбият ва таҳассус;
- муназзамӣ;
- мураккабӣ;
- сохторӣ будан, силсиламаротибӣ;
- мақсаднокӣ;
- вобастагии методӣ;
- ғайра [21].

Аз ин рӯ, ҳамаи гуфтаҳои боло бори дигар тасдиқ мекунанд, ки самаранокии баланди раванди таҳсилотро танҳо дар сурати интихоби босифати шароити муносиби педагогӣ, татбиқи бевоситаи мусбати онҳо дар раванди таҳсилот ба даст овардан мумкин аст. Дарвоқеъ ин то чи андоза ин муяссар мегардад, ба омӯзгори мушаххас вобаста аст.

Дар зербоби дуҷуми боб муаллиф вазифаҳои ташхисию баҳодихии омӯзгорро дар вазъияти баррасишавандаи педагогӣ, тавсифот ва хосиятҳои инфиродии асосии онҳоро муфассалтар таҳқиқ кардааст.

Ҳамин тариқ, муаллиф ба хулосае омадааст, ки барои ҳама гуна раванди таҳсилот абзорҳои ташхис ва баҳодихӣ чудонашаванда, муҳим ва амалан аҳамиятноканд, агар омӯзгор, воқеан ба самаранокии раванди таҳсилот эътимод дошта бошад. Дар баробари ин, инчунин маълум аст, ки механизмҳои ташхис ва баҳодихиро ба як «махраҷи умумӣ» табдил додан мумкин нест, ки ин ҳам проблема ва ҳам дурнамо аст. Дар натиҷа, дар ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ омӯзгор озодии комил дорад, ки абзорҳои ташхис ва баҳодихии истифодашавандаро муайян намояд ва ӯ дар асоси тавсифоти вазъияти

додашуда, вижагиҳои он чунин интихобро анҷом медиҳад. Ин ба натиҷаи ниҳоии ташхис ё баҳодиҳӣ таъсир мерасонад ва имкон медиҳад, ки он то ҳадди имкон ба хосиятҳои асосӣ ва маълумоти аввалия наздик карда шавад.

Дар ин зербоб ба ҷанбаҳои проблемавии фаъолияти ташхис ва баҳодиҳӣ тавачҷуҳи махсус дода мешавад.

Аз ҷумла, дар ҳолати аввал проблемаҳои зерин муфассалтар таҳлил карда шуданд:

- идроки нокифояи салоҳиятҳои асосӣ аз ҷониби омӯзгорон ва хонандагон;
- набудани методикаҳои гуногун, корбурди амалии танҳо абзорҳои анъанавии ташхис;
- сатҳи пасти таҳассус, маҳорати касбӣ, таҷрибаи педагогии омӯзгор;
- ғайра.

Агар маҳз дар бораи абзорҳои низоми баҳодиҳӣ сухан равад, дар ин ҷо мо ҷанбаҳои проблемавии зеринро баррасӣ намудем:

- проблемаи аз тарафи омӯзгор ба таври субъективӣ идрок карда шудани вазъияти мушаххаси педагогӣ;
- ҷалби нокифояи хонандагон дар раванди аз тарафи онҳо баҳодиҳии салоҳиятҳои асосии худ;
- истифодаи нокифоя ё пурра ноида гирифтани абзорҳои ТИК дар ҳолати бартари баръало доштани методҳои анъанавӣ;
- ғайра.

Дар ниҳояти кор, муаллиф дар асоси ҷамъбасти маводи бозгӯшуда ба хулосае омад, ки дар ин раванд нақши омӯзгор, дараҷаи кордонӣ ва таҳассуси ӯ ҳалкунанда мебошад. Тавсифоти ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ, унсурҳои алоҳидаи онро ба назар гирифтани муҳим аст, ки бидуни онҳо ба самарайи дилхоҳи кори ташхис ё баҳодиҳӣ ва сифати баланди он ноил шудан имконнопазир аст. Аз ин рӯ, маълум аст, ки ташхис ва баҳодиҳӣ раванди бардавом ва мураккаб буда, аз ҷиҳати муҳтавои худ бисёртаркиба, вале дар

қаринаи аҳамияти тамоми раванди таҳсилот дар маҷмуъ ниҳоят муҳим аст. Ин унсурҳоро ба ҳеҷ вачҳ набояд нодида гирифт.

Бадин тартиб, зербоби сеюми боби дуюм нуктаҳои мубрами оид ба ташкили дастгирии методӣ дар самти ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоии муассисаи таҳсилоти ро дар бар мегирад.

Равшан аст, ки дастгирии методӣ чузъи муҳими ҳама гуна раванди таҳсилот аст, хусусан вақте ки суҳан дар бораи вазъиятҳои беназири педагогӣ меравад. Ба инҳо, аз ҷумла мансубанд:

- кор бо хонандагони болаёқат;
- кор бо хонандагоне, ки аз рӯйи саломатӣ маҳдудиятҳо доранд (яъне маъҷубон);
- кор бо ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ;
- ва ғайра.

Сарфи назар аз он, ки дар ҳама гуна муассисаи таҳсилотӣ ба таври анъанавӣ низоми бисёртаркибаи дастгирии методӣ, бо шумули маҷмуи субъектҳои гуногун – иштирокдорони дастгирии методӣ, инчунин қисми мураккаби муҳтавои бисёрсоҳавӣ таъсис ёфта, амал мекунад, бо вучуди ин, идроки он нукта муҳим аст, ки дар вазъияти баррасишаванда дастгирии методӣ вижагиҳои муайяне дорад, ки бояд аз ҷониби омӯзгор ба назар гирифта шаванд. Аз ҷумла, дар зербоб дугонагии хоси ташкили чунин низом қайд карда мешавад. Аз як тараф, универсалӣ будани салоҳиятҳои асосӣ имкон медиҳад, ки ба ташкили раванд муносибати соддатар ва таҷридаӣ карда шавад[44]. Аммо аҳамияти махсуси амалӣ ҳанӯз ба мо имкон намедиҳад, ки ин гуна фаъолиятро дар сатҳи осонтар мавриди баррасӣ қарор диҳем, он ҳам ба ҳуди дастгирии методӣ ва ҳам нисбат ба субъектҳои дар таҳия ва татбиқи амалии он дар оянда талаботи махсус мегузорад.

Дар ҳар сурат, далели равшан он аст, ки ба дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда бояд бо тавачҷуҳи махсус муносибат карда, саъй гардад, ки тамоми омӯзгорони муассиса ба ҷумлаи иштирокдорони он, сарфи назар аз мансубияти фаннии онҳо дохил карда шаванд.

Дар ҳар сурат, дар асоси ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионии дар ин боб овардашуда он нукта равшан аст, ки дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда бояд бо таваҷҷуҳи махсус баррасӣ гардида, саъю кӯшиш карда шавад, ки ҳамаи омӯзгорони муассисаи таҳсилотӣ, сарфи назар аз мансубияти фаннии онҳо ба шумори иштирокдорони доимии он шомил шуда бошанд.

БОБИ 3. КОРИ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТҲОИ АСОСИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ БОЛОӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ

3.1. Ташҳиси сатҳи аввалияи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Пеш аз оғози амалисозии қисми озмоишии таҳқиқоти диссертатсионӣ бояд маҷмуи тадбирҳои ташҳисӣ гузаронида шавад, ки ба ташаккулёбии тасаввуроти ташкилкунандагони озмоиш дар бораи сатҳи аввалияи рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ нигаронида шудаанд.

Қабл аз ҳама, қайд мекунем, ки барои таҳия ва амалисозии қисми озмоишӣ мо ду гурӯҳи хонандагони синфҳои болоӣ – озмоишӣ ва назоратиро ташкил кардем. Ҳар як гурӯҳ аз 26 нафар иборат буда, шумораи писарону духтарон баробар буданд. Иштирокдорони гурӯҳ ба ҳеҷ гуна омӯзиши иловагӣ (таҳсилоти томактабӣ ё такмили ихтисос дар назар аст) машғул набудаанд, аз ин рӯ, салоҳиятҳои асосии онҳо аксаран дар доираи таҳсил бевосита дар муассисаи таҳсилотӣ маҳз таҳти таъсири мустақим қарор доштанд. Пешбинӣ мешуд, ки иштирокдорони ҳарду гурӯҳ дорои салоҳиятҳои калидии тақрибан баробаранд, он мавзӯи таҳқиқоти мазкур қарор гирифт ва минбаъд тавассути тадбирҳои ташҳисии марбута тасдиқ карда шуд.

Инак, барои ба даст овардани маълумоти бештар муфассал оид ба масъалаи мазкур мо тадбирҳои ташҳисиро дар 4 самти гуногун роҳандозӣ мекунем.

Якум - ин худвокуниш аст. Албатта, танҳо ба идроки субъективии хонандагон оид ба сатҳи азхудкунии салоҳиятҳои асосии худ тавачҷуҳ кардан мумкин нест, аммо натиҷаҳои сифатии бадастомада ба мо имкон медиҳанд, ки абзорҳои педагогиро самараноктар бо таҳлили на танҳо маълумоти объективӣ,

балки фикру мулоҳизаҳои худи хонандагон баррасӣ намоем. Масалан, он барои ба пурсишномаҳо дохил кардани чунин саволҳо: “ба назари шумо корбурди абзорҳои мубрами педагогӣ барои рушди салоҳият то чи андоза самаранок аст?”, “оё ба андешаи шумо сатҳи рушди салоҳияти шуморо баланд бардоштан мумкин аст?” ва ғайра кумак хоҳад кард.

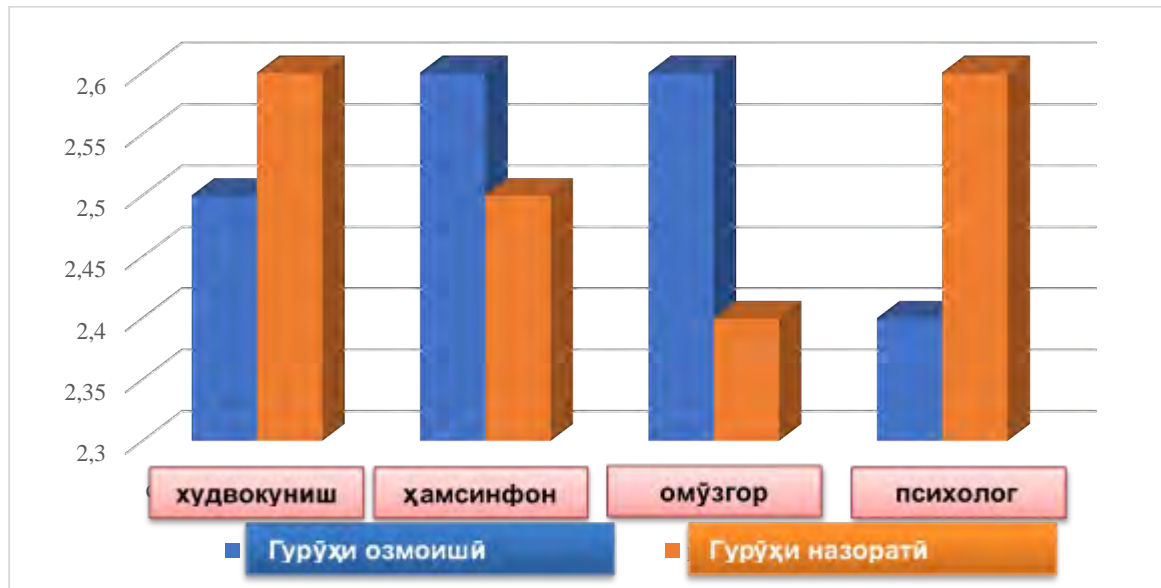
Самти дуюм – ин баҳодиҳии ҳамсинфон аст. Дар ин маврид мо баҳодиҳии рушди салоҳиятҳои хонандагонро дар ҷаҳорҷӯбаи кори гурӯҳӣ ё дигар намудҳои фаъолияти дастаҷамъӣ дар назар дорем. Ин ҳамчунин метавонад арзёбии функсияҳои лоиҳавӣ бошад, ки дар маҷмӯъ ба баҳодиҳии пурратар ва ҳамачонибаи сатҳи маҳорати хонандаи мушаххас оид ба ин ё он салоҳияти калидӣ имкон медиҳад.

Самти сеюм – ин кори омӯзгор аст, яъне истифодаи методикаи муайяни педагогӣ, ки барои ҳалли масъала имкон медиҳад. Дар баробари ин, психолог низ чунин фаъолиятҳоро анҷом медиҳад ва ин ҳама дар якҷоягӣ имкон медиҳад, ки дар бораи рушди салоҳиятҳои асосии иштирокдорони ҳарду гурӯҳ мулоҳизаи ҳамачонибаи касбӣ ташаккул дода шавад.

Ҳамин тариқ, мо фаъолиятҳои таҳхисиро ба сифати вурӯдӣ ва хуруҷӣ дар робита ба гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ, бо истифода аз абзорҳои психологию педагогӣ, дар 4 самти гуногун, вобаста ба 10 салоҳияти асосӣ, ки дар зербоби якуми боби аввал ҳамчун мавзӯи бевосита муайян карда будем, анҷом додем. Минбаъд, натиҷаҳои таҳхис, инчунин, дар инъикоси графикӣ пешниҳод карда мешаванд.

Салоҳияти ҳифзи саломатӣ. Аз рӯйи ду самти аввал саволномаҳо дар ҷаҳорҷӯбаи таҳхис амалӣ карда шуданд. Ҷанбаи педагогӣ тавассути истифодаи санҷиши соҳавии «Воситаҳо ва низомҳои муосири солимсозии организм» таҳқиқ карда шуд. Ҳамин тавр, барои идроки вижагиҳои равонии вазъи мубрами салоҳиятҳои ду гурӯҳ санҷиши «Психологияи саломатӣ» ё ки «Шохиси муносибат ба саломатӣ» истифода шудааст. Маълумоти ба даст

овардашуда, мисли дигар намудҳои салоҳиятҳо, аз рӯйи ҷадвали 5-холӣ таҳлил, тафсир ва дар зер бо ангораи графикӣ пешниҳод карда шудаанд.



Намудори 1. Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳифзи саломатӣ)

Тавре ки дар намудори пешниҳодшуда дида мешавад, дар маҷмӯъ, сатҳи маҳорати ин салоҳият аз ҷониби иштирокдорони ҳар ду гурӯҳ, воқеан дар доираи нишондиҳандаҳои миёна аст. Ифодаи нисбатан устувори ҳам сифатӣ ва ҳам миқдорӣ натиҷаҳои таҳлис, инчунин он нуқтаро мушоҳида кардан мумкин аст, ки хулосаҳои психолог ва омӯзгор низ тақрибан яксон буда, ба таври умум худбаҳодиҳии хонандагон ва андешаи ҳамсинфони онҳоро тасдиқ мекунанд.

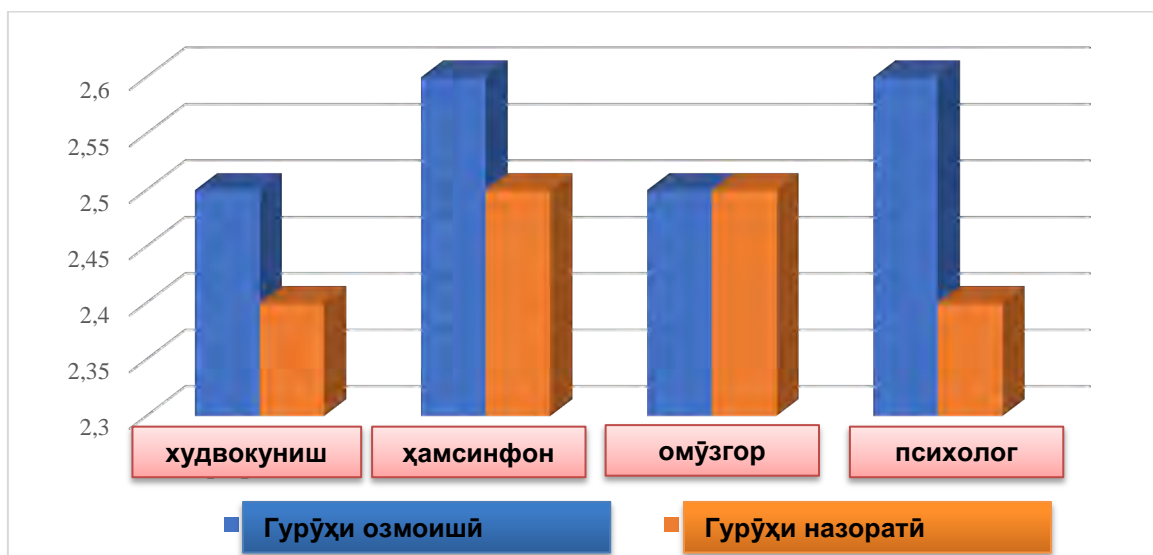
Салоҳияти арзишию маъноӣ. Мо мисли пештара дар ду самти аввали амалисозии тадбирҳои таҳлиси пурсишномаҳоро истифода мебарем. Дар мавриди қисми касбӣ, қайд мекунем, ки санчиши даври арзишҳои Швартс ҳамчун абзори педагогӣ ба кор бурда шуда, мувофиқан, саволномаи арзишҳои ниҳии И.Г. Сенин ҳамчун абзори психологӣ истифода шудааст.



Намудори 2. Натиҷаҳои таҳлили вурӯди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагонӣ синфҳои болоӣ (салоҳияти арзишию маъноӣ)

Дар ин ҷо мо метавонем сатҳи фарогирии салоҳиятро тақрибан ба ҳисоби миёна мушоҳида кунем, зимнан худвокуниш, тавре ки аз намудор дида мешавад, хеле ҷиддӣ аст, ки ин ё муносибати фавқулода саҳтгиروнаи хонандагон ба салоҳиятҳои худ ва ё баръакс, аз дарки нокифояи сифатии сатҳи фарогириӣ шаҳодат медиҳад. Дар ин бобат натиҷаҳои корбурди абзорҳои психологию педагогӣ бештар воқеӣ мебошанд, ки ин мантиқӣ буда, умуман ва дар маҷмуъ манзараи умумии таҳхисро тасдиқ мекунанд.

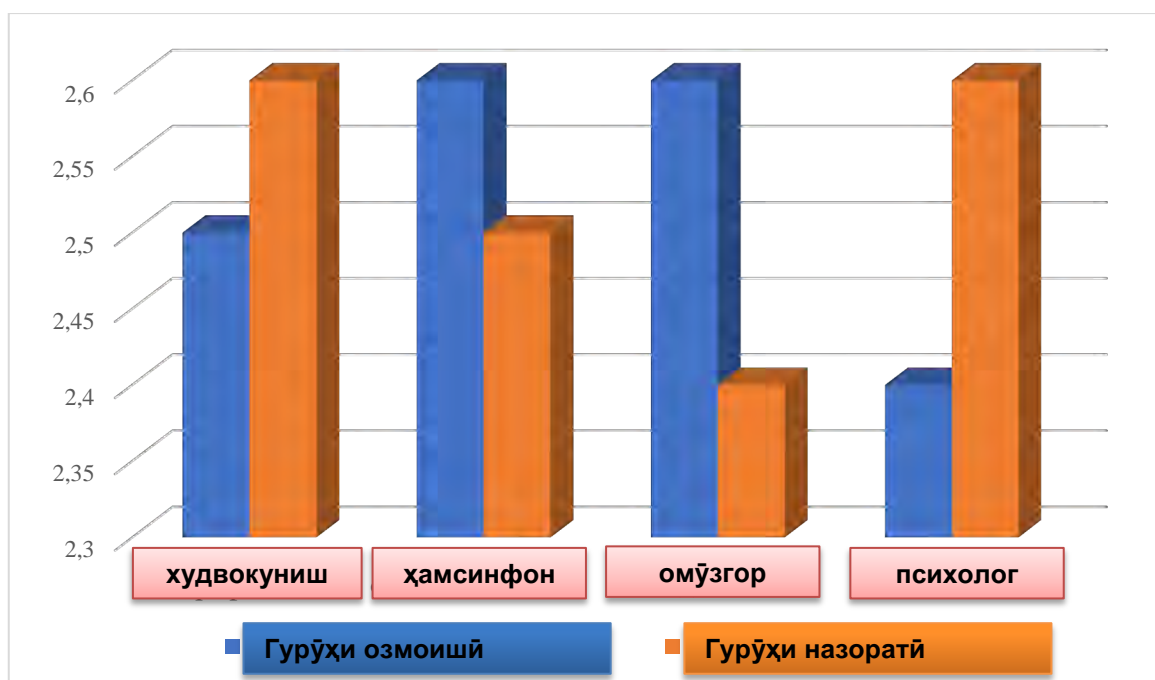
Салоҳияти шахрвандӣ. Арзёбии ҷанбаҳои психологию педагогӣ дар ин маврид аз ҷониби мо бо истифода аз абзорҳои зерини таҳхис: «Санҷиши салоҳиятҳои шахрвандӣ» ва «Корти шахрванд», мутаносибан, амалӣ карда шуд.



Намудори 3. Натиҷаҳои таҳлили вурӯдҳои гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагонии синфҳои болоӣ (салоҳияти шахрвандӣ)

Натиҷаҳои таҳлили пешниҳодшуда аз ин нукта шаҳодат медиҳанд. Пеш аз ҳама, мо сатҳи миёнаи фарогирии салоҳияти шахрвандиро мушоҳида мекунем, ки дар ҳама 4 самти фаъолияти таҳлиси дар нишондиҳандаҳои устувор ифода меёбад. Ҷолиб он аст, ки қорбурди методикаҳои педагогӣ тақрибан як сатҳи салоҳиятро ҳам дар гурӯҳи озмоишӣ ва ҳам дар гурӯҳи назоратӣ нишон дод. Аммо таҳлили психологӣ маълумоти андаке дигаргунаро нишон дод, ки ин метавонад таҳлили амиқтар ва мураккабтари тавсифоти дохилии хонандагонро нишон диҳад.

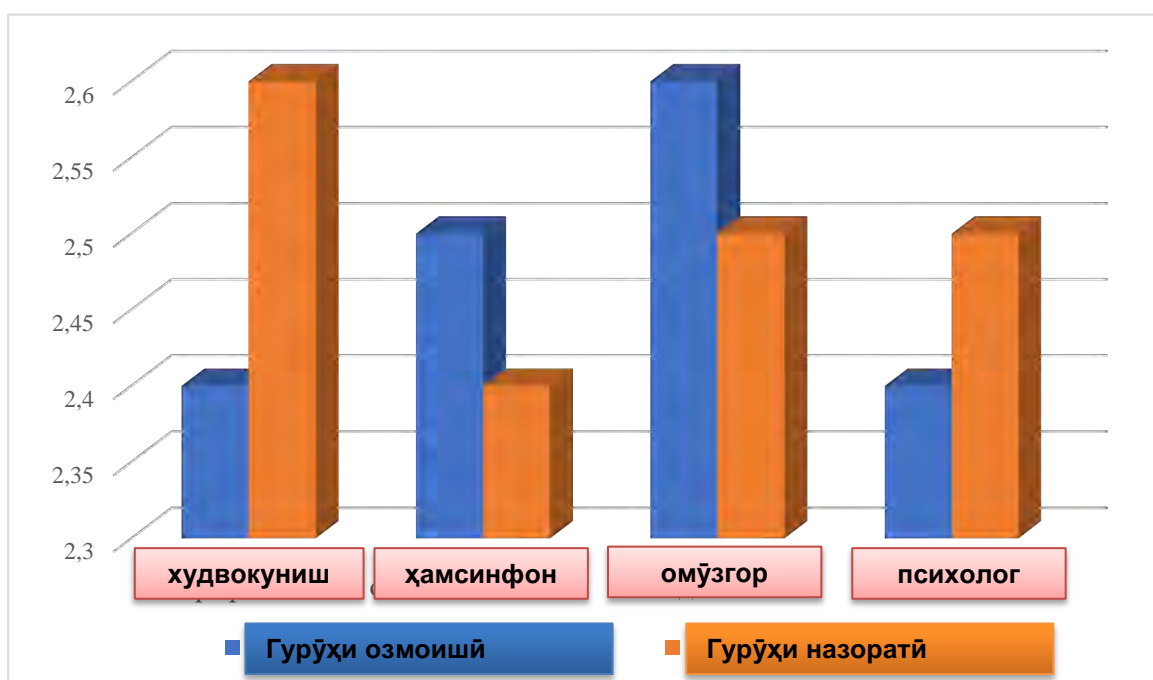
Салоҳияти худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ. Дар ин маврид мо аз воситаҳои зерини таҳлили педагогӣ ва психологӣ истифода кардем: методикаи воқуниш мувофиқи концепсияи А.В. Коржуев ва В. Понкова, техникаи равонтасҳисии Е.В. Бондаревская ва ҳаммуаллифон.



Намудори 4. Натиҷаҳои таҳлили вурӯдҳои гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагонии синфҳои болоӣ (салоҳияти худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ)

Ташхиси вурудӣ, аввалан, дар гурӯҳҳои озмоишию назоратӣ баъзе тафовутҳои ночизро дар дараҷаи салоҳиятнокии нишон дод. Маълум мешавад, ки худвокуниши иштирокдорони ҳарду гурӯҳ камтар ҷиддӣ аст ва дар мавриди таҳлили ҳамсинфон низ чунин хулоса баровардан имконпазир мебошад. Дар ниҳоят, ин таҳқиқоти ҳамҷониба нишон дод, ки сатҳи умумии фарогирии иштирокдорони ҳарду гурӯҳ дар ин салоҳияти асосӣ метавонад ҳамчун миёна, собит ва устувор тавсиф карда шавад.

Салоҳияти ҳамгироии донишҳо. Салоҳияти мазкур аз нуқтаи назари таҳлилий хеле мураккаб аст, ки моҳияти онро баъзе иштирокдорони қисми озмоишӣ ҳатто пеш аз оғози озмоиш нафаҳмиданд. Аз ин рӯ, дар мавриди баррасишаванда бештар ба баҳодиҳии касбии омӯзгор ва психолог бо истифода аз методикаҳо: методикаи худмуайянкунии касбии хонандагон ва «Ҷадвали таълими ҳамгиро» таваччуҳ кардан лозим аст.



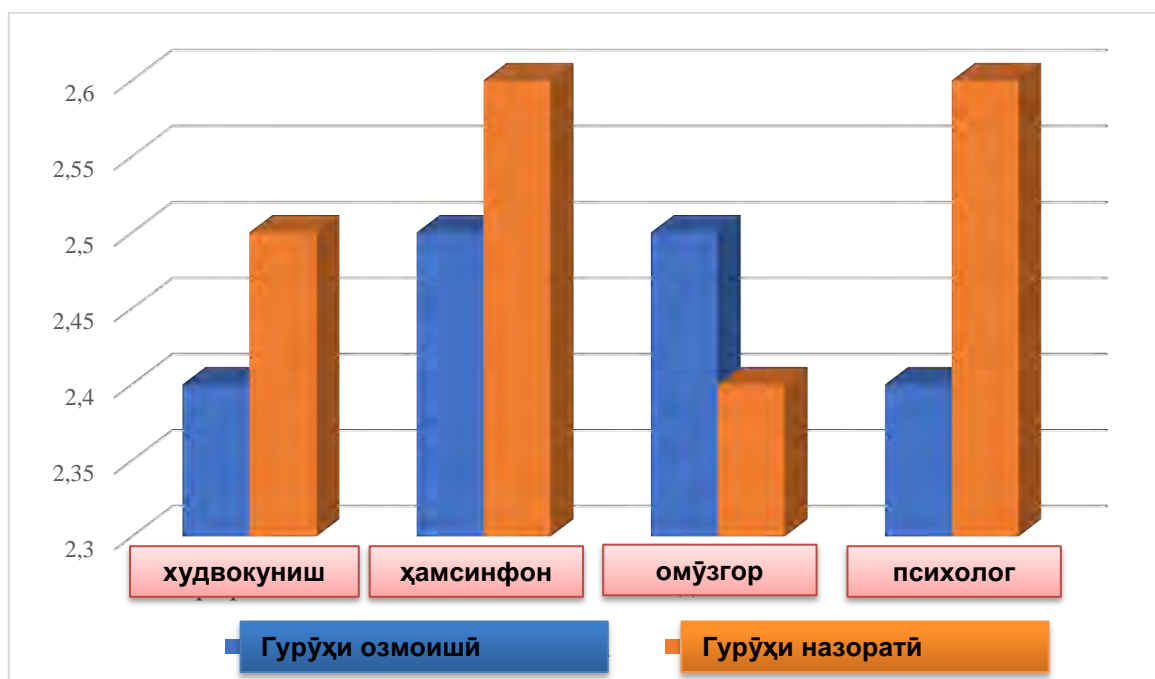
Намудори 5. Натиҷаҳои таҳхиси вурудии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳамгироии донишҳо)

Ба сабаби вучуди проблемаҳо дар мулоҳизаи истилоҳот, мо метавонем душвории ошкорро дар ҳангоми амалисозии худвокуниши соҳавӣ мушоҳида

кунем. Тафовути назарраси натиҷаҳои бадастомада бо ҳамин шарҳ дода мешавад. Дар баробари ин, арзёбии касбии дараҷаи рушди салоҳияти ҳамгирии донишҳо гувоҳӣ медиҳад, ки ҳатто бидуни дарки моҳияти салоҳияти мазкур ва мулоҳизаи душвори аҳамияти амалии он, ба ҳар ҳол, хонандагон, ба ҳар сурат, сатҳи миёнаи фарогирии ин салоҳиятро доранд, зимнан, нишондиҳандаи мазкур хеле устувор аст, ки дар инъикоси графикӣ дида мешавад. Инчунин, дар маҷмӯъ, метавон хулоса кард, ки рушди ин салоҳият дар байни иштирокдорони ҳарду гурӯҳ яқсон буд.

Салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ. Қайд менамоем, ки пеш аз оғози ташҳис мо ба хонандагон дар бораи моҳият ва фарқияти салоҳияти иртибототӣ ва салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ тавзеҳот дода будем. Ин кор ба сабаби мушобех будани қисми муҳтавоӣ зарур буд, ки минбаъд дар сурати набудани дастурдиҳии пешакӣ метавонист боиси таҳрифи қобили мулоҳизаи натиҷаҳои бадастомада гардад.

Ҳамин тавр, мо ҷанбаҳои психологию педагогиро бо истифода аз абзорҳои амалии зерин: гузаронидани пурсишномаи сохторӣ оид ба рафтори иҷтимоӣ ва истифодаи санҷишҳои меъёрикунонидашуда, мутаносибан, барои арзёбии сатҳи салоҳиятҳои иҷтимоӣ ташҳис намудем.

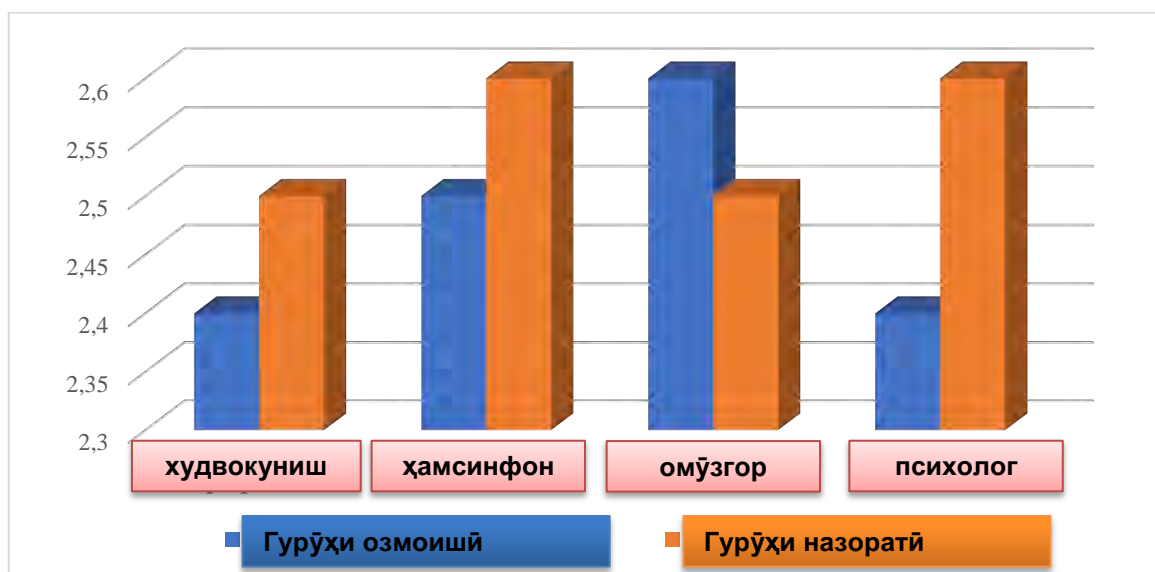


Намудори 6. Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳамкории иҷтимоӣ)

Тавре ки дар намудори пешниҳодшуда дида мешавад, умуман ва дар маҷмӯъ, сатҳи фарогирии салоҳияти мазкур аз ҷониби иштирокдорони ҳарду гурӯҳ воқеан дар ҳудуди нишондиҳандаҳои миёна қарор дорад. Ифодаи нисбатан устувори ҳам сифатӣ ва ҳам миқдории натиҷаҳои таҳлис, инчунин он нуқтаро мушоҳида кардан мумкин аст, ки хулосаҳои психолог ва омӯзгор низ тақрибан яксон буда, дар маҷмӯъ худбаҳодиҳии хонандагон ва андешаи ҳамсинфони онҳоро тасдиқ мекунанд. .

Салоҳияти муошират ё салоҳияти иртибототӣ . Дар ин ҷо сухан дар бораи баҳодиҳии қобилиятҳои шахс барои иштирок дар намудҳои гуногуни ҳолатҳои муошират, иртиботот ва ғайра меравад. Бояд қайд кард, ки салоҳияти иртибототӣ ба маънои таҳқиқотӣ аксар вақт аз ҷониби методологҳо баррасӣ карда мешавад, аз ин рӯ феҳристи абзорҳои амалии таҳлис ва баҳодиҳӣ хеле васеъ аст. Муваффақиятнокии рушди салоҳияти иртибототӣ дар аксари ҳолатҳо аз методҳои дуруст интихобшуда ва абзорҳои амалӣ вобаста аст.

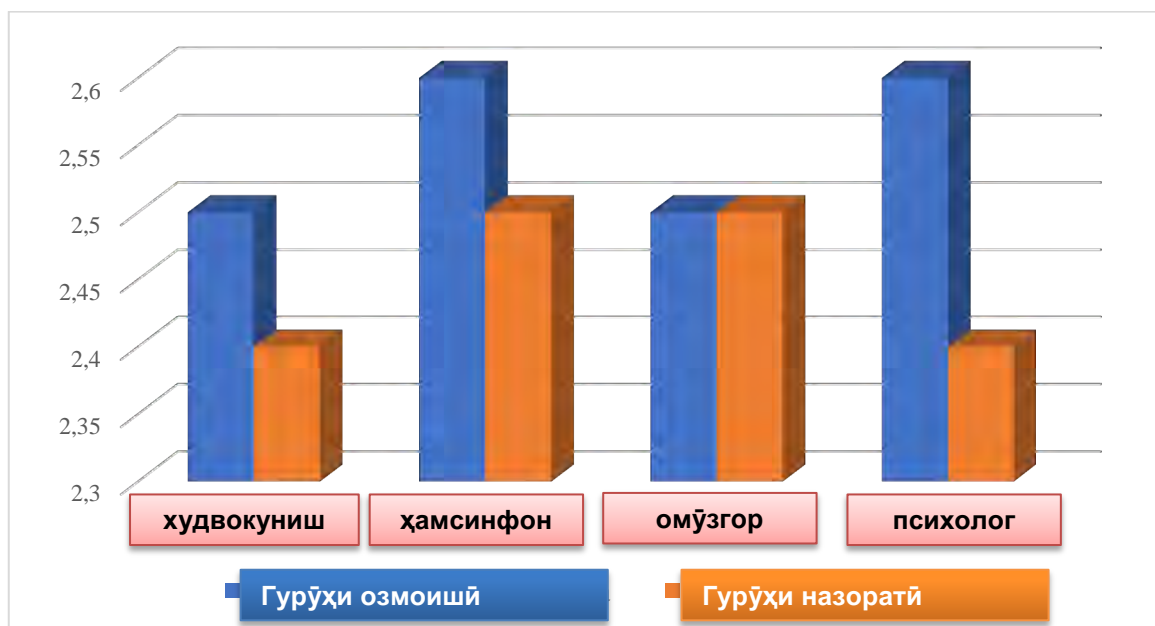
Ҳамин тавр, дар вазъияти дар боло баррасишаванда, мо мутаносибан инҳоро истифода намудем: ба маънои педагогӣ - методикаи касбии иборат аз 40 савол мувофиқи В.В. Синявский ва В. Федорошин; ба маънои психологӣ - методикаи таҳлиси худназорат дар муошират, тибқи концепсияи М.Снайдер.



Намудори 7. Натиҷаҳои таҳлили вурӯди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти муошират ё салоҳияти иртиботӣ)

Дар ин ҷо мо метавонем сатҳи фарогирии салоҳиятро тақрибан ба ҳисоби миёна мушоҳида кунем, зимнан худвоқуниш, тавре ки аз намудор дида мешавад, хеле ҷиддӣ аст, ки ин ё муносибати фавқулода саҳтгиروнаи хонандагон ба салоҳиятҳои худ ва ё баръакс, аз дарки нокифояи сифатии сатҳи фароғирӣ шаҳодат медиҳад. Дар ин бобат натиҷаҳои корбурди абзорҳои психологию педагогӣ бештар воқеӣ мебошанд, ки ин мантиқӣ буда, умуман ва дар маҷмӯъ, манзараи умумии таҳлиро тасдиқ мекунанд.

Салоҳияти ҳалли масъалаҳои маърифатӣ. Воқеан, ин як салоҳияти дигар аст, ки моҳият ва аҳамияти онро ба иштирокдорони гурӯҳ барои ба даст овардани натиҷаҳои бештар босифати таҳлиси аввалия ба таври иловагӣ тавзеҳ додан лозим омад. Умуман ва дар маҷмӯъ, дар қаринаи баррасишаванда дар бораи рушди худ ба худи салоҳияти маърифатӣ ва истифодаи самараноки абзорҳои таҳлису баҳодихӣ низ метавон сухан гуфт. Ҳамин тавр, дар чунин вазъият мо пурсишнома барои хонандагонро аз рӯйи методикаи В. Кошина (омӯзгор) ва мучтамаи равонттаҳлиро (психолог дар қисми дахлдор ба хонандагони синфҳои болоӣ ба кор бурда мешавад) истифода намудем.



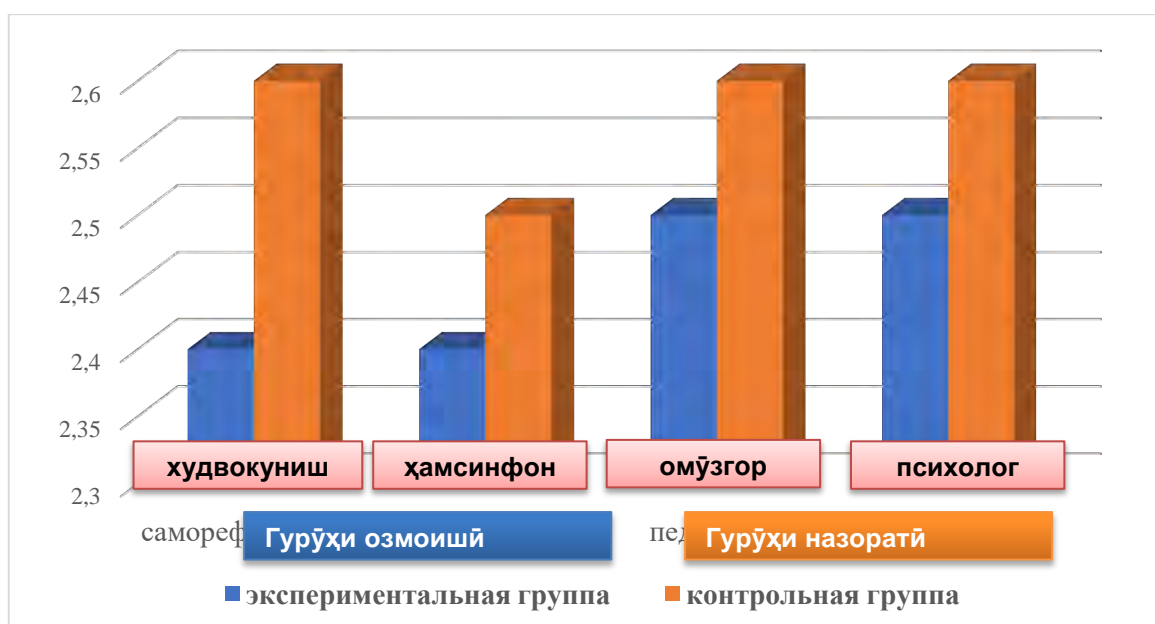
Намудори 8. Натиҷаҳои таҳлили вурӯди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ

*нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ
(салоҳияти ҳалли масъалаҳои маърифатӣ)*

Натиҷаҳои таҳлили пешниҳодшуда аз ин нукта шаҳодат медиҳанд. Пеш аз ҳама, мо сатҳи миёнаи фарогириро дар салоҳияти мавриди назар мушоҳида мекунем, ки дар нишондиҳандаҳои собит дар ҳамаи 4 самти фаъолияти таҳлилии ифода меёбад. Ҷолиб он аст, ки қорбурди методикаҳои педагогӣ тақрибан сатҳи яксонии салоҳиятро ҳам дар гурӯҳи озмоишӣ ва ҳам дар гурӯҳи назоратӣ нишон дод. Аммо таҳлили психологӣ маълумоти андаке дигарро нишон дод, ки ин метавонад таҳлили амиқтар ва ҳаматарафаи тавсифоти дохилии хонандагонро нишон диҳад.

Салоҳияти мавзую фаъолиятӣ ё азхудкунии малака ва маҳоратҳои махсус. Маълумот дар бораи азхудкунии салоҳияти пешниҳодшуда дар ин вазъият қомилан умумӣ аст, зеро мо самти мавзӯҳои мушаххасро нагирифтаем, ки аз рӯйи онҳо таҳлил гузаронида мешуд. Аз ин рӯ, аз як тараф, метавон дар бораи самаранокии муайяни абзорҳои истифодашуда, аз тарафи дигар, дар бораи дараҷаи назаррасии иштибоҳоти мавҷуда дар натиҷаҳои бадастомада сухан гуфт.

Омӯзгор ва психолог дар вазъияти баррасишаванда аз абзорҳои амалии зерин истифода мекунанд: методологияи баҳодиҳии маҳруки рушди касбии шахс муаллиф Т.И. Пуденко ва методикаи Т.А. Жданко ва ҳаммуаллифон.



**Намудори 9. Натиҷаҳои таҳлили вурӯди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ
нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ
(салоҳияти мавзӯю фаъолиятӣ)**

Ҳамин тавр, таҳқиқот дар сохтори салоҳиятнокӣ як қатор салоҳиятҳоеро нишон медиҳанд, ки барои амалисозии фаъолияти касбӣ муҳим мебошанд. Дар баробари ин, салоҳияти мавзӯӣ аз тарафи мо ҳамчун “қобилиятҳои махсусе, ки барои иҷрои самараноки амали мушаххас дар соҳаи мавзӯи мушаххас заруранд ва шомили донишҳои таҳассусии маҳдуд, як навъи махсуси маҳоратҳо, малакаҳо, тарзҳои мавзӯии тафаккур” баррасӣ мегардад. Дар ниҳояти қор, баҳодиҳии мавзӯӣ, методӣ ва дигар навъҳои салоҳиятҳо дар сурати фароҳам овардани шароити зарурӣ ва истифодаи маводи яқсон бештар асоснок мешавад.

Салоҳияти иттилоотию технологӣ дар феҳристи баррасишаванда охириин бошад ҳам, аммо яке аз муҳимтарин дар маҷмуи умумии салоҳиятҳои калидӣ ва имрӯз мубрам аст, ки комилан равшан ва мантикист.

Агар пешакӣ фарз кунем, ки дараҷаи фарогирии салоҳияти мазкур аз ҷониби иштирокдорони гурӯҳ нисбат ба дигар вазъиятҳои ҳаммонанд то андозае баландтар аст, дар амал мо низ тасдиқи ин ақидаро мушоҳида менамоем. Маълум аст, ки айнан ҳар як хонандаи кунунӣ дорои салоҳияти иттилоотию технологӣ дар сатҳи миёна аст ва ин аз натиҷаҳои дар поён овардашуда низ маълум аст. Инро ҳам, минбаъд дар вақти амалисозии қисми озмоишии таҳқиқот бевосита ба назар гирифтани лозим аст.



Намудори 10. Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти иттилоотию технологӣ)

Дар ниҳоят, мо метавонем нишондиҳандаҳои хеле баландтари рушди салоҳиятро ҳам дар идроки ҳуди иштирокдорони тадбирҳои таҳлиси ва ҳам аз рӯйи баҳодиҳии мутахассисони соҳа мушоҳида намоем. Мо инчунин қайд мекунем, ки барои таҳлиси мувофиқ омӯзгор ва психолог истифода шуда буданд: пурсишномаи сохторишудаи "Оё ман метавонам?" ва абзорҳои мониторинг барои арзёбии салоҳияти ТИК аз ҷониби психолог.

Ҳамин тавр, акнун он чизеро, ки дар ин зербоби боб бозгӯ шудааст, мухтасар ҷамъбаст мекунем. Умуман ва дар маҷмӯъ, натиҷаҳои таҳлиси пешниҳодшудаи ҳамаи салоҳиятҳои асосиро мавриди таҳлил қарор дода, мо метавонем хулосаҳои зеринро оид ба мавзӯъ тасвир намоем.

Тадбирҳои таҳлисии амалигардида дар 4 самти гуногун, ҳам танҳо субъективӣ ва ҳам бо хосияти объективӣ анҷом дода шуданд, ки барои ба даст овардани натиҷаҳои бештар самаранок ва босифати раванд мусоидат мекунанд. Аз ҷумла, инҳоянд:

- худвокуниш

- арзёбии ҳамсинфон
- кори омӯзгор
- кори психолог.

Дар ду самти аввал таҳхис бо истифода аз саволномаҳои сохторишудаи анъанавӣ, дар ду самти дигар равиш дар қаринаи бештар касбӣ, бо истифода аз абзорҳо ва методикаҳои махсуси педагогӣ ва психологӣ гузаронида шуд. Мутаносибан, дар байни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ барои ба даст овардани маълумоти авалия (вурӯдӣ) минбаъд таҳхис роҳандозӣ гардид. Илова менамоем, ки дар қисмати ниҳоии фаъолияти озмоишӣ такроран чунин корҳо гузаронида шуданд ва мо салоҳиятҳои асосии мушаххаси зеринро муайян кардем, ки мавзӯи бевоситаи таҳқиқот мебошанд:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шаҳрвандӣ;
- худрушд ёбӣ, худтакмилдихӣ;
- ҳамгирии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзӯи фаъолиятӣ;
- иттилоотӣ технологӣ.

Илова менамоем, ки ин гурӯҳи салоҳиятҳои асосӣ дар боби аввали таҳқиқоти диссертатсионӣ муфассалтар оварда шуда, барои асоси тасвияти он нуқтаҳо аз асарҳои илмии психолог ва педагогӣ маъруфи рус И.А. Зимняя, ки ба масоили психологияи умумӣ, психологияи педагогӣ ва психологияи таълим таҳассус дорад иқтибос шудаанд. Аз ҷумла, корҳои И.А. Зимняя барои фаҳмидани сохтор, вазифаҳо ва нақши салоҳиятҳои калидӣ дар таълими муосир ва соҳаи касбӣ заминаи назариявӣ фароҳам меоранд [125].

Дар ин бахши диссертатсия на танҳо салоҳиятҳо номбар карда мешаванд, балки таҳлили амиқи онҳо гузаронида шудааст, моҳияти ҳар кадоми

онҳо ошкор карда шуда, хусусият ва робитаҳои хоси онҳо муайян карда шудаанд. Мо муфассал тавсиф кардаем, ки чӣ гуна салоҳиятҳои интихобшуда ба иҷрои самараноки вазифаҳои касбӣ, ҳалли мушкилоти ба миён омада, мутобиқ шудан ба шароити тағйиребандаи меҳнат ва ба даст овардани натиҷаҳои баланд мусоидат мекунад. Илова бар ин, дар ин бахш эҳтимолан далелҳои оварда шудаанд, ки моҳият ва аҳамияти амалии гурӯҳи салоҳиятҳои таҳқиқшавандаро дар заминаи соҳаи мушаххаси касбӣ тасдиқ мекунад.

Ҳангоми баррасии саҳми И. А. Зимняя, бояд қайд кард, ки тадқиқоти ӯ на танҳо аҳамияти дониш ва малақаҳои фанӣ, балки рушди салоҳиятҳои болоифанӣ ё калидиро таъкид мекунад. Ба онҳо, масалан, салоҳиятҳои иртиботӣ, қобилияти омӯзиши мустақилона, тафаккури интиқодӣ, қобилияти кор дар гурӯҳ, ҳалли мушкилот ва қабули қарорҳо дохил мешаванд. И.А. Зимняя инчунин қайд мекунад, ки ташаккули салоҳиятҳои асосӣ раванди тӯлонӣ ва мураккаб аст, ки муносибати системавӣ ва ҳамгироии кӯшишҳои ниҳодҳои гуногуни таълимиро талаб мекунад.

Дар заминаи тадқиқоти диссертатсионӣ бояд ба назар гирифт, ки интихоби гурӯҳи муайяни салоҳиятҳо бояд бо хусусиятҳои фаъолияти касбӣ асоснок карда шавад. Масалан, барои мутахассисони соҳаи технологияҳои иттилоотӣ чунин салоҳиятҳо, ба монанди тафаккури алгоритмӣ, қобилияти кор бо миқдори зиёди маълумот, дониши нармафзори махсус муҳим мебошанд. Дар айни замон, барои мутахассисони соҳаи идоракунии кадрҳо малақаҳои муошират, сифатҳои роҳбарӣ, қобилияти ҳалли низоъҳо муҳимтар буда метавонанд.

Дар тадқиқот мо фарзияҳои худро, ки бо нақши салоҳиятҳои интихобшуда дар фаъолияти касбӣ алоқаманданд, мавриди санҷиши эмпирикӣ қарор додем. Инро тавассути усулҳои гуногуни озмоиш, аз қабилӣ пурсишҳо, санҷиш, мушоҳида, таҳлили ҳуҷҷатҳо амалӣ кардан мумкин аст. Натиҷаҳои таҳқиқоти эмпирикӣ ба мо имкон дод, ки дар бораи дараҷаи таъсири салоҳиятҳои асосӣ ба самаранокии фаъолияти касбӣ хулоса барорем ва тавсияҳо оид ба ташаккул ва рушди онҳоро таҳия кунем.

Таҳлили натиҷаҳои фаъолияти ташҳисӣ ба мо имкон дод, ки хулосаҳои зерин барорем.

Пеш аз ҳама, бояд гуфт, ки хонандагон на ҳама вақт имкони баҳодиҳии муассир ба салоҳияти худ ва дараҷаи инкишофи онҳоро доранд. Барои ин сабабҳои гуногун вучуд дорад. Масалан, дарки баъзе салоҳиятҳо мураккаб аст ва хонандагон оид ба моҳият ва муҳтавои онҳо маълумоти оддӣ надоранд – бинобар ин онҳо салоҳияти худро дар ин самт сифатан арзёбӣ карда наметавонанд (масалан, ин салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ ё салоҳияти ҳамгирии донишҳо).

Масъалаи худбаҳодиҳии салоҳият як масъалаи мураккаб ва бисерчанба аст. Хонандагон, ки бо зарурати арзебии сатҳи маҳорати худ рӯ ба рӯ мешаванд, аксар вақт бо як қатор мушкилот рӯ ба рӯ мешаванд, ки ба худшиносии объективӣ ва дақиқ монё мешаванд. Яке аз сабабҳои асосӣ набудани иттилоот ва фаҳмидани моҳияти ҳуди салоҳиятҳо мебошад. Чӣ тавр шумо чизеро, ки то охир намефаҳмед, қадр карда метавонед? Масалан, салоҳиятҳои мураккаб ва бисерчанба, ба монанди ҳамкориҳои иҷтимоӣ ё ҳамгирии дониш, на танҳо таҷрибаи амалӣ, балки фаҳмиши назариявиро низ талаб мекунанд. Бидуни тасаввуроти возеҳ дар бораи он, ки ин салоҳиятҳо чӣ гунаанд, қадом малакаҳо ва малакаҳои мушаххасро дар назар доранд, хонанда наметавонад сатҳи рушди худро ба таври кофӣ арзебӣ кунад. Вай метавонад қувваҳои худро нодида гирад ё баръакс, малакаҳои мавҷударо аз ҳад зиёд арзебӣ кунад, танҳо бо он шиносии сатҳӣ дошта бошад.

Ғайр аз он, субъективии дарк низ нақши муҳим мебозад. Ҳар як шахс майл дорад таҷриба ва амалҳои худро тавассути ҷаҳонбинӣ, арзишҳо ва муносибатҳои худ тафсир кунад. Он чизе, ки яке зухуроти салоҳияти баланд мешуморад, дигаре метавонад ҳамчун чизи муқаррарӣ қабул карда шавад. Масалан, қобилияти қор дар гурӯҳ. Як хонанда метавонад дар асоси муошират ва омодагии худ барои кӯмак ба ҳамкорони худро як бозигари бузурги даста ҳисобад. Аммо, кори ҳақиқии дастаҷамъӣ на танҳо ин сифатҳоро дар бар мегирад, балки қобилияти самаранок тақсим кардани нақшҳо, ҳалли созандаи

низоъҳо, гӯш кардани ақидаи дигарон ва қабули қарорҳои муштарак. Бе фаҳмидани ҳамаи ин нозукиҳо, худбаҳодиҳӣ метавонад таҳриф карда шавад.

Дар ин росто, набудани фикру мулоҳизаҳои беруна ва объективӣ инчунин худбаҳодиҳии мувофиқро душвор мегардонад. Хонанда метавонад фикр кунад, ки салоҳияти муайянро дар сатҳи баланд дорад, аммо бидуни тасдиқи коршиносон ё ҳамкорон, ин арзёбӣ субъективӣ боқӣ мемонад ва на ҳамеша дуруст аст. Масалан, хонанда метавонад худро устои баромадҳои оммавӣ ҳисоб кунад, аммо пас аз гирифтани танқиди созанда аз суҳангӯи ботачриба, ӯ метавонад нуқтаҳои заифи техникаи худро пайдо кунад ва дарк кунад, ки ӯ бояд дар ин маврид саъй кунад.

Барои дурусттар арзёбӣ кардани салоҳиятҳо, воситаҳо ва усулҳои гуногун бояд истифода шаванд. Масалан, санҷишҳои махсус ва саволномаҳо гузаронидан мумкин аст, ки барои муайян кардани сатҳи рушди малакаҳои мушаххас кӯмак мерасонанд. Чустучӯи фикру мулоҳизаҳо ба ҳамкорон, роҳбарон ва мураббиен низ муфид аст. Нигоҳи онҳо аз берун метавонад дар бораи чиҳатҳои қавӣ ва заиф маълумоти пураарзиш диҳад. Инчунин муҳим аст, ки тавассути омӯзиши адабиети махсус, гузаронидани тренингҳо ва мастер-классҳо пайваста рушд ва такмил додани салоҳиятҳои худ. Омӯзиш ва амалияи пайваста на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи салоҳият, балки ба ташаккули тасаввуроти объективӣ дар бораи имкониятҳои худ мусоидат мекунад.

Ниҳоят, дар хотир доштан муҳим аст, ки худбаҳодиҳӣ як раванди динамикӣ аст. Салоҳиятҳои мо вобаста ба таҷриба ва омӯзиши мо пайваста рушд мекунанд ва тағир меёбанд. Аз ин рӯ, муҳим аст, ки худбаҳодиҳии худро мунтазам аз нав дида бароем ва барои такмили доимӣ тасҳеҳоти зарурӣ ворид кунем.

Инчунин бояд гуфт, ки салоҳияти иттилоотӣ технологӣ дар байни иштирокдорони ҳарду гурӯҳ комилан равшантар рушд намуд, ки ин ба

истифодаи густурдаи гачетҳо ва дигар абзорҳои ТИК дар фаъолияти ҳаррӯза вобаста аст. Минбаъд, ин ақида низ дар чаҳорчӯбаи татбиқи воқеии озмоиш бевосита тасдиқ карда шуд.

Сеюм, қобили зикр аст, ки абзорҳои ташҳиси касбии аз ҷониби омӯзгорон ва психологҳо таҳияшуда имкон медиҳанд, ки дараҷаи фарогирии ин ё он салоҳияти калидӣ воқеияти бештаре дошта, дар қаринаи ба даст овардани натиҷаҳои дилхоҳи ташҳис чунин мебошанд. Дар ниҳояти кор ташкилотчиёни озмоиш бештар маҳз ба маълумоти ҷанбаи воқеидошта таваҷҷуҳ мекарданд — нишондиҳандаҳои миқдорӣ аз нишондиҳандаҳои сифатӣ бешубҳа воқеитаранд, гарчанде ки нишондиҳандаҳои сифатӣ инчунин ба идроки умумии вазъият сахми калон мегузоранд.

Ғайр аз он, бояд ба назар гирифт, ки нишондиҳандаҳои миқдорӣ метавонанд танҳо дар бораи вазъи корҳо дар раванди таълим тасаввуроти қисман диҳанд. Барои пуррагии расм, нишондиҳандаҳои сифатӣ низ бояд ҳамгиро карда шаванд, ки метавонанд амиқии азхудкунии дониш, ҳавасмандии хонандагон ва ҳамкориҳои онҳоро бо муҳити атроф инъикос кунанд. Чунин маълумот метавонад ҷанбаҳои номаълумро ошкор кунад, ки андозагирии миқдорӣ қодир нест.

Илова бар ин, бо истифода аз воситаҳои ташҳисӣ, ки дар асоси назарияҳои муосири омӯзиш ва психология таҳия шудаанд, мо метавонем минтақаҳои афзоишро барои ҳар як хонанда равшантар муайян кунем. Ин дар навбати худ имкон медиҳад, ки стратегияҳои инфиродии таълимӣ барои рушди салоҳиятҳои асосӣ таҳия карда шаванд. Муҳим он аст, ки ҳамаи иштирокчиёни раванди таълим қобилияти кор бо маълумоти гирифташударо дошта бошанд, ки ин ба фазои ҳамдигарфаҳмӣ ва дастгирӣ мусоидат мекунад.

Хулоса, синергияи усулҳои миқдорӣ ва сифатии таҳхис барои арзебии ҳамачонибаи натиҷаҳои таълим самараноктар ба назар мерасад. Он ба таҳияи стратегияҳои кӯмак мекунад, ки на танҳо ба бартараф кардани камбудҳои дониш, балки ба ташаккули малакаҳои донишҷӯён барои мутобиқсозии бомуваффақият дар ҷаҳони зудтағйиребанда нигаронида шудаанд.

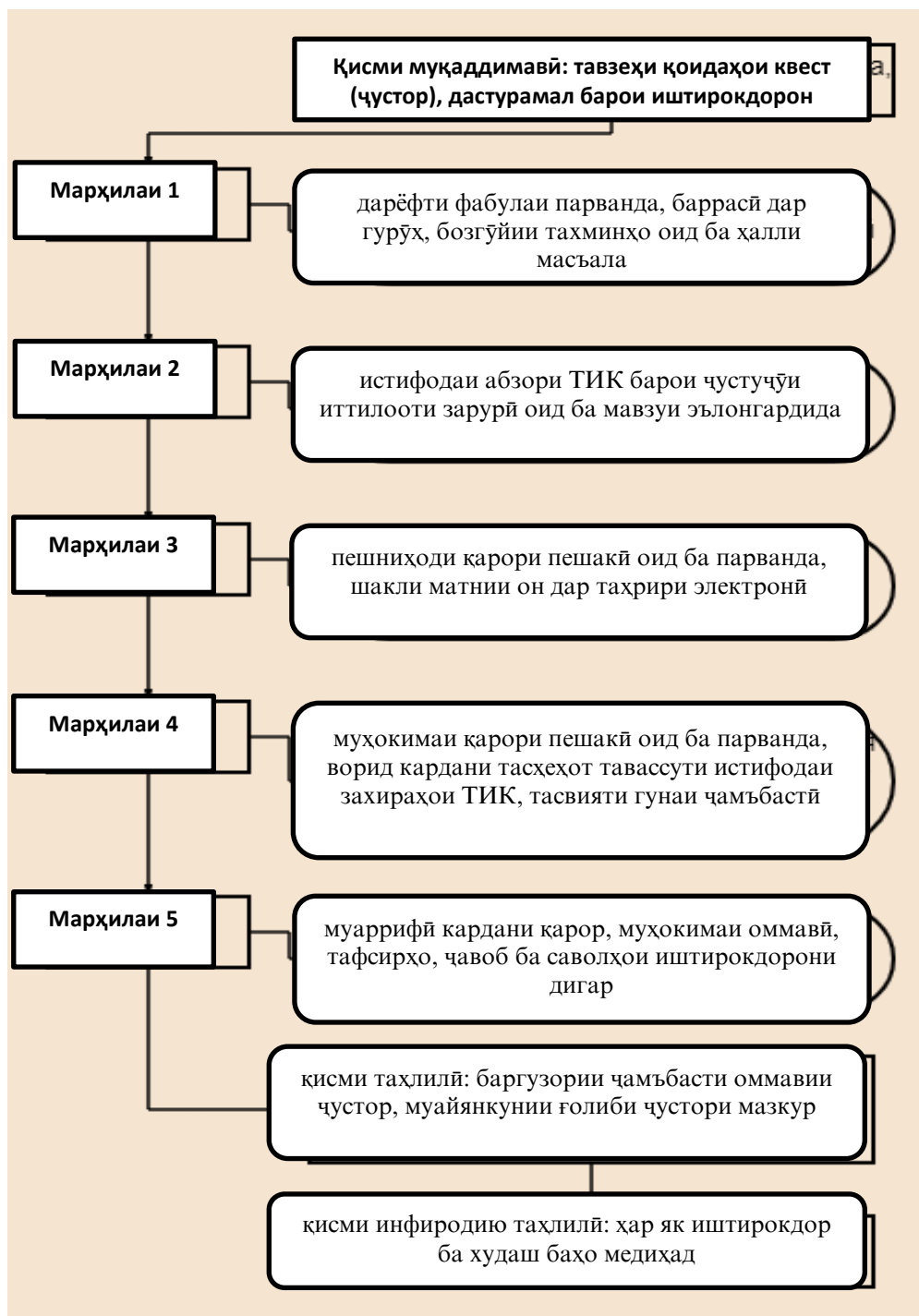
Натиҷаҳои таҳхиси вурӯдӣ дар қисми хотимавии фаъолияти озмоишӣ дар баробари маълумоти навшуда аз таҳхиси хуруҷӣ аллакай ба таҳқиқоти муқоисавӣ гузаронида мешаванд.

3.2. Ташкили кори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Ҳамин тавр, барои ин таҳқиқоти диссертационӣ, яъне барои қисми амалии он амсилаи зерини ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути захираҳои шабакаи Интернет – ҷустори (квест) интерактивӣ, ки дар шакли фаъолияти гурӯҳӣ амалӣ карда мешавад (минбаъд – ҷустор) истифода мешавад. Ҷустори мазкур ба тақмили ҳамачониба ва бонизоми салоҳиятҳои калидӣ нигаронида шудааст, ки сохтори он барои онҳо маҷмуи вазифаҳои зерини гуногунро ба уҳда мегирад ва ҳар яки онҳо ба рушди як салоҳияти асосии мушаххас нигаронида шудаанд.

Ёдовар мешавем, ки ҷустор аз 5 вазифа иборат буда, ҳадафи асосии он амсиласозӣ кардани ин ё он намуди муайяни фаъолияти касбӣ мебошад, дар ин ҳолат он касби судя, яъне ҳама гуна намуди фаъолиятест, ки ба самти ҳуқуқшиносӣ иртибот дорад. Дар натиҷа, тамоми ҷустор дар маҷмуъ ба ташаккули салоҳиятҳои аз қабيلي худрушдӯбӣ ва худтақмилдиҳӣ нигаронида шудааст. Шакли гурӯҳии ҳамкорӣ рушди салоҳиятҳои ба монанди муошират,

яъне салоҳияти иртибототӣ, салоҳияти ҳамкории иҷтимоӣ, инчунин ҳамгирии донишхоро дар бар мегирад (ангораи 17).



Ангораи 17. Амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифодаи захираҳои шабакаи Интернет, ки дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳия шудааст

Ҳар як унсури амсилаи дар боло овардашуда қаблан дар зербоби сеюми боби дуюми ин таҳқиқоти диссертатсионӣ муфасссал тавсиф гардида буд.

Акнун ҳар як вазифаи чусторро мухтасар номбар мекунем ва ҳамзамон таҳқиқ менамоем, ки рушди кадоме аз салоҳиятҳои асосиро мо дар ин марҳилаи озмоиш мушоҳида мекунем:

- шиносӣ бо парванда, бо фабулаи он, муҳокима ва идроки моҳияти ин вазифа, тавсифоти алоҳидаи он (салоҳияти иртибототӣ, салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ, инчунин салоҳияти шахрвандӣ, салоҳиятҳои мавзуию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ);

- зарур аст, ки иттилооти дар Интернет дастрасбударо оид ба вазъияти проблемавӣ ҷамъоварӣ намуда, онро бо хулосаҳои пешакӣ ва тахминҳои, ки гурӯҳ қаблан баён карда буд (такмилдиҳии салоҳиятҳои муошират ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ, салоҳиятҳои ҳамгирии донишҳо);

- тасвир намудани қарор (салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзуию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо);

- ба қарори пешакӣ оид ба парванда ислоҳот ворид кардан, онро бо ҳама гуна унсурҳои муҳим (салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзуию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо) пурра намудан;

- пешниҳоди қарори худи гурӯҳ, баёни оммавии он бо муҳокима, ҷавоб додан ба саволҳои гурӯҳҳои дигар, инчунин аз омӯзгор (ҳангоми зарурат) - салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзуию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо;

- қисми таҳлилий (аз ҷумла худтаҳлил, таҳлили шакли кори гурӯҳӣ) – салоҳиятҳои ҳифзи саломатӣ, иттилоотию технологӣ, ҳалли вазифаҳои маърифатӣ, худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ.

Минбаъд мушоҳидаҳои асосии ҳангоми амалисозии қисми озмоишӣ ба даст овардашударо пешниҳод мекунем.

Пеш аз ҳама, нақши баланди салоҳияти иртибототӣ возеҳ аён мегардад, зеро озмоиш тавассути кори гурӯҳӣ амалӣ карда шуда буд. Аз як тараф, мушоҳида кардан мумкин аст, ки чи тавр фаъолияти дастаҷамъӣ, ба таври бояду

шояд ба рушди салоҳияти мазкур ба таври назаррас мусоидат мекунад. Аммо, дар айни замон, ҳангоми иҷрои супоришҳои ҷусторӣ такроран мушоҳида кардан мумкин буд, ки хонандагон дар ин муошират чи гуна ба таври гуногун иштирок мекарданд. Чунончи, дар гурӯҳҳо, чунон ки интизор мерафт, роҳбарон (дар баъзе ҷойҳо якбора якчанд иштирокдорон мавқеъҳои роҳбарикунандаро ишғол мекарданд) ҷудо шуданд, инчунин шахсони ғайрифайоле, ки дар иҷрои супоришҳо ҷусторӣ амалан иштирок намекарданд ё то ҳадди ақал вориди амал шуда буданд, фарқ мекарданд. Дақиқан муайян кардан душвор аст, ки маҳз чӣ сабаби ин зухурот шудааст, аммо гунаҳои бештар возеҳ дар ин вазъият инҳоянд: ин тавсифоти камтар намоёни хонандагон мебошад, ки дар амал аз ҷониби иштирокдорони фаъолтар "ҷуброн шудаанд", дараҷаи пасти рағбат ва тавачҷуҳи хонандагони алоҳида дар ҷараёни фаъолияти озмоишӣ, дар натиҷа ва ҳулосаҳои он мебошад. Аз ин рӯ, аз як тараф, рушди доимӣ ва қобили мулоҳизаи (ба ҳисоби миёна) салоҳияти иртибототӣ аён аст, аммо ҳамзамон дар бораи дараҷаҳои гуногуни ифодаи салоҳияти мазкур сухан рондан лозим аст, ки ин ба сабабҳои гуногун вобаста аст.

Сониян, дар амал аҳамияти ба истилоҳ таҷрибаи ҳаётии хонандагон барои ташаккули салоҳиятҳои асосӣ равшан гардид. Хонандагони синфҳои болоӣ аллакай ба маъноӣ маъишӣ ва ҳатто касбӣ пойгоҳи муайяни таҷрибадоранд ва ин, аз ҷумла, ба иштироки онҳо дар раванди таҳсилот таъсир мерасонад, Масалан, дар рафти амалисозии озмоиш мушоҳида кардан мумкин буд, ки баъзе аз хонандагон чи тавр рафтори худро бо тафсири зерин асоснок мекарданд:

- “Ман филмро дидам, дар он ҷо маҳз ҳамин тавр карданд”;
- "Ман дар ин бора дар ҷое хонда будам";
- “Волидайн ба ман ҳамин гуна вазъиятро нақл мекарданд”;
- “Дар як сериал ҳамин гуна қисса буд”;
- ғайра.

Ҳамин тавр, метавон гуфт, ки мо робитаи мустақим ва бевоситаи байни рушди салоҳиятҳои асосӣ ва бевосита ба салоҳияти мавзуию фаъолияти марбутро дар ин ҳолат бо таҷрибаи ҳаётии шахс мушоҳида мекунем. Дарачаи таъсири ин таҷриба, ҷанбаи мусбат ё манфии он ба шароити берунӣ ва дохилии фаъолияти ҳаётии шахси муайян вобаста аст.

Акнун бевосита ба истифодаи ТИК дар ин озмоиш муроҷиат мекунем. Мушоҳидаҳои зерин дар ин ҷо мубрам хоҳанд буд.

Пеш аз ҳама, навраси кунунӣ, аллакай дар сатҳи зершуур, дар вазъияти проблемавӣ ба ин ё он намуди дастгирӣ дар шакли истифодаи абзорҳои ТИК умед мебандад. Паҳншавии густардаи ғачетҳои гуногун, имкони истифода бурдани онҳо тақрибан дар ҳар вақт ва дар ҳама гуна шароит боиси он мегардад, ки кӯдак инро ҳамчун як чизи муқаррарӣ, тағйирнаёбанда қабул мекунад ва тадриҷан ин мавқеъ дар шуури ӯ устувор мегардад. Баръакс, дар ҳолатҳое, ки бо ягон сабаб истифода бурдани ғачетҳо ғайримумкин ё имконнопазир аст (масалан, алоқаи мобилӣ вучуд надорад ё телефон хароб шудааст), ин барои кӯдак як проблемаи ҷиддӣ мегардад. Ин як ақидаи хеле возеҳ ва дар шароити зиндагии муосир комилан мантиқист. Дар баробари ин, дар доираи ин озмоиш тасдиқи инро метавон мушоҳида кард. Ҳамзамон, дар вазъияти ҳассос – вазифаи мураккаб, зарурати ҳалли он дар коллективи навтаъсис, маҳдудияти вақт – аксарияти хонандагон ҳамеша ба истифодаи ҳар чи зудтари таҷҳизоти ТИК ва шабакаи Интернет тамоюл доштанд. Дар амал ин иқдомот бо шарҳу тафсири зерини хонандагон ҳамроҳ буданд:

- "Биёед ба Google машғул шавем";
- "Ҳоло ба мо телефонро медиҳанд ва мо мебинем";
- "Торнамоҳои ширкатҳои ҳукукиро дидан лозим аст";
- "Ба назар чунин мерасад, ки кодексҳо ё дигар ҳуҷҷатҳои ҳукукиро дар шабакаи Интернет метавон пайдо намуд";
- "Биёед масъалаҳоеро тасвир кунем, ки бояд дар Google ҷустуҷӯ карда шаванд";

– ғайра.

Дуруст танзим намудани вазифаҳои чустор имкон дод, ки ду гунаи мухталифи фаъолият ба таври самаранок муттаҳид карда шавад: бо истифода аз абзорҳои ТИК ва бидуни истифодаи онҳо, аммо ҳангоми амалисозии чунин равандҳо ҳанӯз ҳам метавон мушоҳида кард, ки вобастагии воқеии иштирокдорони гурӯҳ аз таҷҳизоти ТИК, ба ин манбаъҳо эҳсоси умед ва ҳатто боварии муайяне ба онҳо равшан ифода ёфтааст. Чунон ки психолог дуруст қайд кард, ин аз ҷумла. дараҷаи пасти эътимоди кӯдакон ба неруи худ, эҳсоси онро нишон медиҳад, ки онҳо бидуни кӯмаки беруна мустақилона ягон масъалаи ғайриқолабиро ҳал карда наметавонанд. Ин як ҳулосаи басо манфӣ, аммо комилан ҷашмдоштӣ ва мантиқӣ буда, онро истисноӣ номидан мумкин нест. Балки ин боз яке аз тамоюлҳои дигари амалисозии раванди таҳсилот мебошад, ки аллақай дар амал ба роҳ монда шудааст.

Сониян, инчунин маълум гардид, ки истифодаи абзорҳои ТИК дар дохили гурӯҳ барои фаъолиятҳои муштарак фазои муайяни беназирро ба вучуд овардааст, ки дар он ҳар як иштирокдор, тақрибан дар сатҳи якхелаи таҷҳизоти иттилоотӣ технологӣ қарор дорад ва ин ба иштироккунандагони гурӯҳ имкон медиҳад, ки ҳамдигарро беҳтар дарк намоянд, самаранок муошират кунанд ва вазифаи гузошташударо анҷом диҳанд. Натиҷаи ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ иртибототӣ ё ба ибораи дигар, ворид намудани унсурҳои таълими электронӣ ва технологияҳои таҳсилотии фосолавӣ бояд эҷоди муҳити махсус ташкилшуда бошад, ки дар он ҳамаи иштирокдорони раванди таҳсилот кушода буда ва метавонанд дар як вақт ва дар ҳамон шакле, ки барои ҳамагон бештар қобили қабул бошад, ҳамкорӣ кунанд. Ин бошад, дар навбати худ, вазъияти психологӣ ин коллективро сифатан беҳтар намуда, дараҷаи эътимоди иштироккунандагони онро нисбат ба ҳамдигар хеле баланд бардошт.

Сеюм, инчунин тафсири психологе, ки чараёни амалисозии озмоишро назорат мекунад, барои таҳқиқот ҷолиб мебошанд. Ҳоло муҳимтарини онҳоро қайд мекунем:

– хонандагон дар сурати мавҷуд будани имконияти истифодаи ТИК ба худ эътимоди бештар пайдо мекунанд, онҳо эҳтимоли хеле баландтари ҳалли вазифаи гузошташударо пешбинӣ мекунанд ва ин на танҳо ба фазои коллектив таъсири мусбат мерасонад, балки дараҷаи рушди сифатҳои инфиродиро баланд мебардорад: масалан, ин ҳавасмандӣ барои расидан ба ҳадаф, равиши бештар эҷодӣ ва эҷодкорона ба иҷрои вазифа, тавачҷух ба ҷанбаҳои дигар аз ҳисоби эътимод ба яке аз самтҳои фаъолият мебошад. Ҳамин тавр, кӯдакон ба тасвир ва ифодаи матнӣ, барасмиятдарории натиҷаҳои фаъолият бештар тавачҷух мекарданд, зеро мутмаин буданд, ки қисми мухтавоиро онҳо бо ёрии абзорҳои ТИК дуруст ҳаллу фасл кардаанд;

– корбурди таҷҳизоти ТИК ва шабакаи Интернет дар шароити дар боло овардашуда ба рушди фаъоли салоҳияти иттилоотию технологӣ бештар мусоидат намуда, суръати омӯзиш ва фарогирии малакаҳои навро баланд мебардорад. Аз ҷумла, суҳан дар бораи он меравад, ки хонандагон босуръат ҷоп мекунанд, маълумоти дар васоити электронӣ пешниҳодшударо меомӯзанд, маълумоти бадастомадаро ҷустуҷӯ ва интихобан мавриди таҳқиқ қарор медиҳанд. Маълум мешавад, ки таҷрибаи нави иттилоотию технологӣ ба таҷрибаи мавҷуда (дар аксар мавридҳо ба таври назаррас) "зам карда мешавад" ва ин натиҷаи ниҳони мусбат медиҳад;

– эътимод ба ноил шудан ба ҳадафи гузошташуда ба туфайли имкони истифодаи абзорҳои ТИК ба таври худкор мақоми шакли гурӯҳии фаъолиятро баланд мебардорад, кори коллективро пеш аз пеш бомуваффақият мегардонад, зеро натиҷа аллакай, амалан, ба даст омадааст, гурӯҳ тасаввуроти возеҳ дорад. Маҳз ин корро чи гуна иҷро намояд. Аз ин рӯ, дар гурӯҳ ба зудӣ роҳбарон пайдо шуданд: масъулиятро ба уҳда гирифтанд ва расидан ба ҳалли ҳадафҳои мураккаби идоракунии хеле осонтар аст, вақте ки гурӯҳ пеш аз пеш муваффақ аст ва расидан ба ҳадафи дилхоҳ тақрибан амалӣ мешавад. Воқеан, роҳбарон дар ин фаъолият ба ҳалли ягон вазифаи ғавқуттабӣ ниёз надоранд: барқарор кардани тамосу робитаҳо, фароҳам овардани фазои муайян дар дохили

коллектив, тақсимои масъулият ва ғайра. — дар ҳақиқат, ба назар мерасад, ки истифодаи абзорҳои ТИК роҳбаронро аз зарурати иҷрои ин кор маҳрум месозад. Аз ин рӯ, дар амал мо вазъияти хеле соддаеро ба даст меорем, ки методи «аз муқобил» барои идроки беҳтари он кумак мекунад. Фарз мекунем, ки гурӯҳ аз имкони истифодаи таҷҳизоти ТИК маҳрум аст ва дар ихтиёри худ танҳо манобеъи ҷопии иттилоотро дорад. Акнун, барои ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ, гурӯҳ бояд роҳбарро муайян кунад, дараҷаи салоҳияти ҳар як иштирокдорро беҳтар муайян кунад, то минбаъд масъулиятро дурусттар тақсим намояд (масалан, касе зуд мехонад, дигаре ҳусни хати зебо дорад ва ғайра). Инчунин маҳдудияти вақт иштирокдорони гурӯҳро водор мекунад, ки масъалаҳои ғайриқолабиро барои онҳое, ки аз ибтидо барои ин мувофиқ нестанд, ҳаллу фасл намоянд: масалан, ҳама бояд иттилоотро дар манбаъҳои ҷопӣ ҷустуҷӯ кунанд, зеро вақт маҳдуд аст ва масъала ҳалли худро талаб мекунад. Аз ин рӯ, ҳатто онҳое, ки оҳиста мехонанд, усулҳои босуръат хонданро намедонанд ва ғайра бояд амал кунанд. Ҳамин тавр, кори гурӯҳ дар ин маврид хеле мураккаб мешавад, вазифаҳои нав ба нав илова карда мешаванд, дараҷаи масъулияти шахсӣ ва ҳам дастаҷамъӣ баланд мешавад ва ҳамаи ин худ ба худ ба даст овардани максималро бештар душвор мегардонад. Ғайр аз он, дар марҳилаҳои муайяни иҷрои вазифа иштирокдорони гурӯҳ метавонанд эҳсос кунанд, ки ноил шудан ба натиҷаи дилхоҳ қиматҳои ғайриимкон аст (ин бешубҳа, таҳрифи ошқори маърифатӣ аст). Ва мо ҳамаи инро танҳо пас аз он мушоҳида мекунем, ки имкони истифодаи абзорҳои гуногуни ТИК дар шакли тақрибан номаҳдуд аз амалисозии озмоиш хориҷ карда мешавад.

Илова бар ин, дар асоси ҷамъбасти амалисозии қисми озмоишӣ мо боз чанд хулосаи дигаре низ баровардем, ки дар зербоби охири боби сеюм муфассалтар оварда шуда, инчунин ба таври графикӣ низ ҳамроҳ карда шудаанд.

Ҳамин тавр, акнун он чизеро, ки дар ин зербоби боб гуфта шудааст, мухтасар чамъбаст мекунем.

Инак, ҷустори интерактивии дар ин таҳқиқот таҳияшуда ҳамагӣ 5 вазифаро дар бар мегирад, ки кори гурӯҳӣ ва имкони шиносӣ ба ҳар як иштироккунанда бо касби судья ё ягон касби ҳуқуқшиносиро пешбинӣ менамояд. Қайд карда мешавад, ки ин ҷустуҷӯ аз ҷиҳати муҳтавои худ хеле универсалӣ буда, имкон медиҳад, ки таҷрибаи педагогии мавриди назар ҳангоми таълими дигар фанҳо ва фанҳои таълимӣ самаранок афзун карда шавад.

Мақсади асосии он - бевосита амсиласозии намуди муайяни фаъолияти касбӣ мебошад, ки дар ин ҳолат ин касби судья аст, яъне ҳама гуна намуди фаъолияти ба соҳаи ҳуқуқ алоқаманд мебошад. Дар натиҷа, тамоми ҷустор дар маҷмӯъ ба рушди салоҳиятҳое, аз қабилӣ худрушдӣ ва худтакмилдиҳӣ нигаронида шудааст. Шакли гурӯҳии ҳамкорӣ дар натиҷа рушди салоҳиятҳое ба монанди муошират, яъне салоҳияти иртибототӣ, ҳамкории иҷтимоӣ, инчунин салоҳияти ҳамгирии донишхоро дар бар мегирад.

Ҷустор вазифаҳои зеринро дар бар мегирад: ба даст овардан ва муҳокима намудани фабулаи парванда, пешниҳоди ҳалли масъала; ҷустуҷӯи иттилооте, ки барои анҷом додани вазифа дар шабакаи Интернет бо истифода аз абзорҳо ва манбаъҳои гуногун зарур аст; тасвироти қарори пешакӣ оид ба парванда, иҷрои он дар таҳрири матнӣ; ворид намудани тасҳеҳот тавассути ҷустуҷӯи иттилооти иловагӣ, имкони гирифтани маслиҳат аз мутахассис дар шакли онлайн, таҳияи қарори ниҳой оид ба парванда; ба таври оммавӣ пешниҳод кардан ва муҳокимаи қарор оид ба парванда, ҷавобҳо ба саволҳои дигар иштироккунандагони муҳокима. Пешбинӣ мегардад, ки пас аз он як ҷузъи таҳлилий дар ду гунаи он: оммавӣ ва инфиродӣ меояд. Мутаносибан, ҷустор инчунин қисми муқаддимавӣ (мадҳалӣ) ва хотимавиро дар бар мегирад, ки инчунин дар анграи боло ба таври графикӣ оварда шудааст.

Ҳамин тавр, амсилаи педагогии дар чаҳорчӯбаи ин таҳқиқот таҳияшуда қодир аст, ки ба таври сифатнок, ҳамаҷониба ва бонизом ба рушди салоҳиятҳои асосӣ тавассути ҷустор мусоидат намояд. Баъзе аз вазифаҳои ҷусторӣ, тавре ки аз тавсифи пешниҳодшуда дида мешавад, имкон медиҳад, то якбора якҷанд салоҳиятҳои мубрам оид ба мавзуи таҳқиқотӣ рушд дода шавад, ки ба таври иловагӣ дараҷаи баланди самаранокии амсилаи таҳияшуда ва имкони афзоиши сифатии баландии онро дар дигар ҳолатҳои шабеҳ нишон медиҳад. Ба ибораи дигар, тавассути таҳлили абзори назариявии дар амалияи ин зербооб овардашуда, дар бораи ҷанбаи басо универсалии амсилаи таҳияшуда метавон гуфт, ки ба мо имкон медиҳад, минбаъд аз рӯи қиёс, як абзори шабеҳро барои истифода дар доираи таълими дигар фанҳои мактабӣ ва фанҳои таълимӣ таҳия ва амалӣ намоем.

Дар ниҳояти қор, посух ба суоли он, ки ин амсила чи гуна дар амал татбиқ мешавад ва натиҷаи воқеии фаъолият то чи андоза муассир хоҳад буд, дар бобҳои минбаъдаи таҳқиқоти диссертатсионӣ тафсилотро мушоҳида кардан мумкин аст. Амсилаи педагогии таҳияшуда худ ба худ инноватсионӣ ва беназир буда, дорои самти баланди амалӣ аст, инчунин натиҷаи ниҳоеи ҳамаҷониба ва бонизомро дар доираи амалисозии қисми озмоишии таҳқиқот дар назар дорад.

Дар зербооби хотимагии ин боб мо бевосита ба ҷузъи таҳлилии қори озмоишӣ муроҷиат мекунем.

3.3. Натиҷаҳои қори озмоишӣ оид ба ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ

Ҳамин тавр, қисми таҳлилии фаъолияти озмоишӣ аз ҷониби мо дар асоси нишондиҳандаҳои сифатӣ ва миқдорӣ (яъне субъективӣ ва объективӣ), ки қаблан ба даст оварда шуда буд, бонизом, ҳамаҷониба ва пайгирона анҷом дода шуд. Акнун ҳар як салоҳияти асосие, ки мавриди тавачҷуҳи мо аст, алоҳида баррасӣ мекунем.

Салоҳияти ҳифзи саломатӣ.



Намудори 11. *Натиҷаҳои таҳлили ибтидоии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳифзи саломатӣ)*

Дар ин ҷо мо дар гурӯҳи озмоишӣ афзоиши хеле возеҳи нишондиҳандаҳои миқдориро мушоҳида карда метавонем, ҳол он ки нишондиҳандаҳои дахлдор дар гурӯҳи назоратӣ тақрибан дар як сатҳ боқӣ мондаанд ё тамоман тағйир наёфтаанд. Дар зимн, беҳтаршавии вазъият ҳам дар мавриди манбаъҳои субъективии маълумот ва ҳам ҳангоми истифодаи абзорҳои касбӣ ба мушоҳида мерасанд.

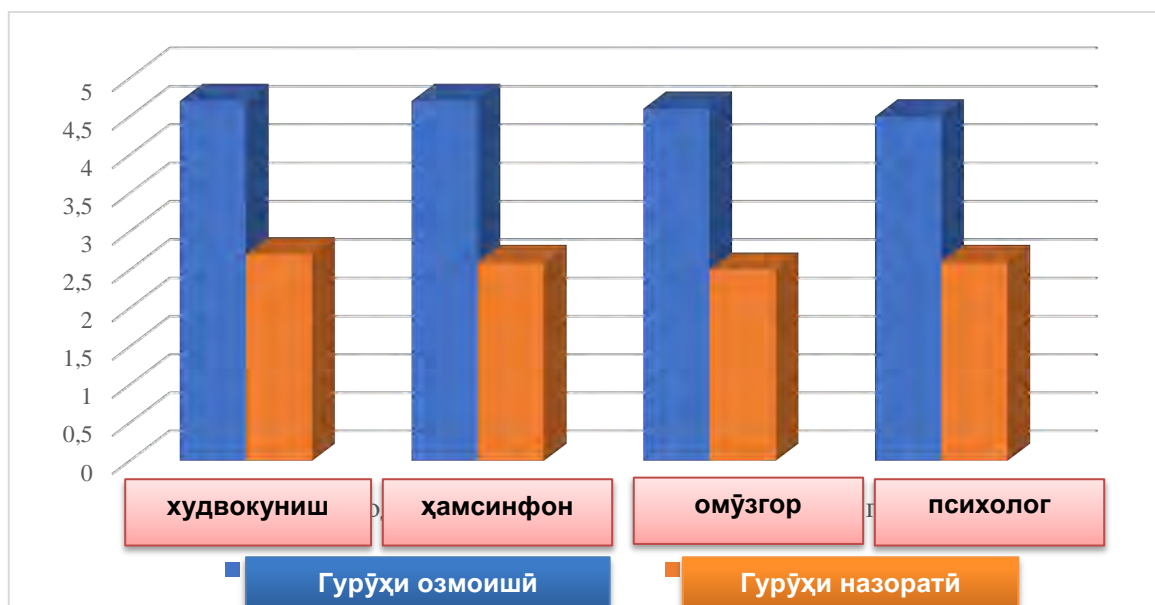
Салоҳияти арзишию маъноӣ.



Намудори 12. *Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти арзишию маъноӣ)*

Ба ҳамин тариқ, ҳам манбаъҳои субъективӣ ва ҳам объективии иттилоот шаҳодат медиҳанд, ки рушди салоҳияти калидии мавриди назар возеҳ буда, ба андозаи тақрибан 2 баробар (дар баъзе мавридҳо) мушоҳида мешавад, дар ҳоле ки бо сатҳи ба қадри кофӣ собит ва устувор тавсиф мешавад.

Салоҳияти шахрвандӣ.

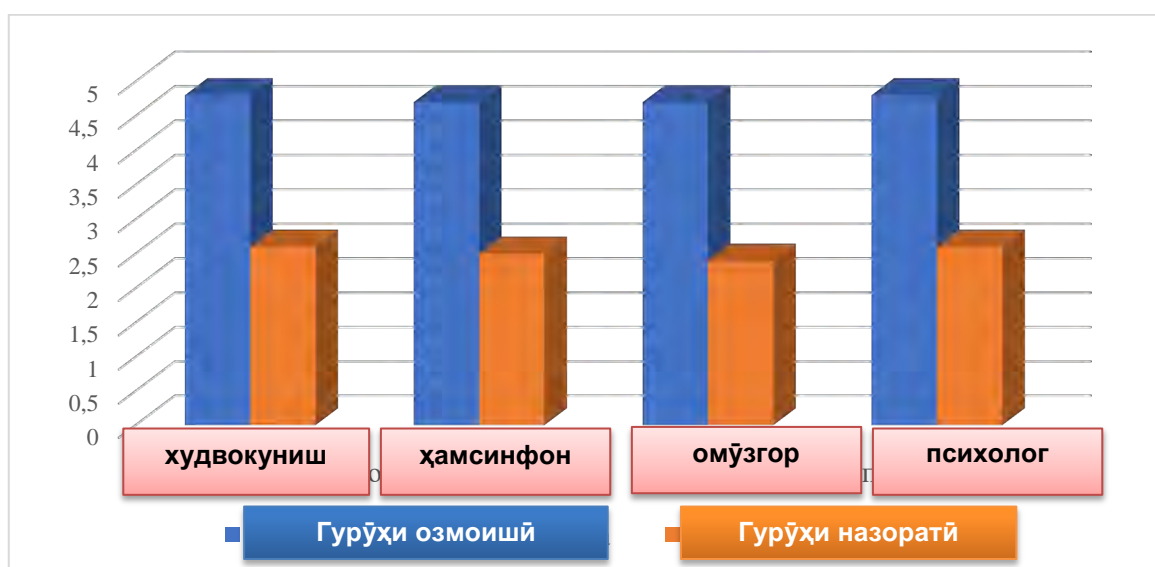


Намудори 13. *Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ*

(салоҳияти шахрвандӣ)

Дар ин ҳолат, натиҷаҳои ҳангоми корбурди абзорҳои таҳлили субъективӣ ва объективӣ бадастомада, тақрибан дар як сатҳ қарор доранд ва дар ҳама ҳолатҳо афзоиши қобили мулоҳизаи нишондиҳандаҳои аввалия дар гурӯҳи озмоишӣ ба назар мерасад, дар ҳоле ки маълумоти гурӯҳи назоратӣ ё тағйир ёфтаанд, ё тасҳеҳҳои нозир гирифтаанд, ки онҳоро ба таври графикӣ низ мушоҳида кардан мумкин аст.

Салоҳияти худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ.



Намудори 14. Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии ҳонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ)

Равшан аст, ки салоҳияти худрушдӣ ё худтакмилдиҳӣ низ рушди назаррас ба даст овардааст, ки ин бо ҷанбаи маҷмуии функсияҳои дар ҷаҳорҷӯбаи корҳои таҳқиқотии иштирокдорони гурӯҳ истифодашаванда шарҳ дода мешавад. Ҳамзамон, натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ дар ҷараёни таҳлис бетағйир ё андаке ислоҳшуда нишон дода шудаанд.

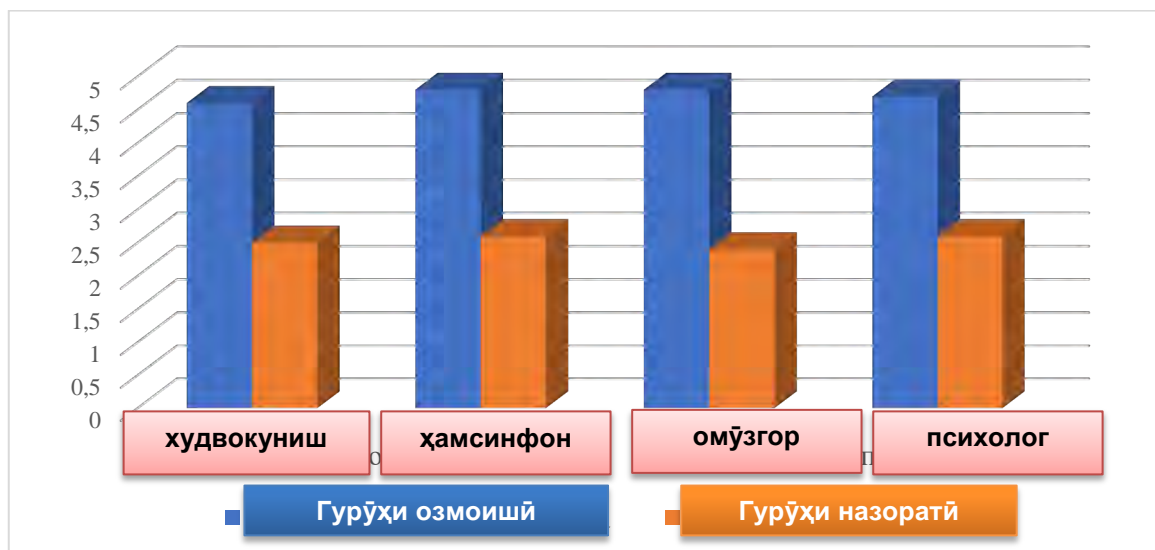
Салоҳияти ҳамгироии донишҳо.



Намудори 15. *Натиҷаҳои таҳлили вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳамгироии донишҳо)*

Сарфи назар аз як андоза мураккаб будан аз лиҳози муҳтавоӣ ва идрок аз ҷониби иштироккунандагони озмоиш, бо вучуди ин, бори дигар мушоҳида кардан мумкин аст, ки рушди салоҳият ва тақмили пешравандаи он комилан қобили қабул буда, дар ин ҳол нишондиҳандаҳои чунин рушд басо баланд мебошанд. Бори дигар, метавон дар бораи тафовути қобили мулоҳизаи ҷанбаҳои ададӣ байни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ сухан гуфт, ки самаранокии умумии озмоиши пешниҳодшударо тасдиқ мекунад.

Салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ.



Намудори 16. Натиҷаҳои таҳлили вурудии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳамкорӣ иҷтимоӣ)

Дар шакли кори гурӯҳӣ, аз ҳама бештар бовазоҳат, ки комилан равшан аст, маҳз салоҳиятҳои ҳамкорӣ иҷтимоӣ ва иртиботот мебошанд. Дар баробари ин, ҳамчунин мантиқист, ки ин салоҳиятҳо аз ҷиҳати маъноӣ муҳтавоии худ айният надоранд. Аз ин рӯ, комилан мантиқист ва интизор меравад, ки нишондиҳандаҳои ҷамъбастии рушди салоҳияти ҳамкорӣ иҷтимоӣ дар натиҷаи тамоси наздик ва дарозмуддати хонандагон рушди назаррас ба даст овардаанд. Дар бораи гуруҳи назоратӣ чунин хулоса баровардан мумкин нест.

Салоҳияти муошират (иртибототӣ).

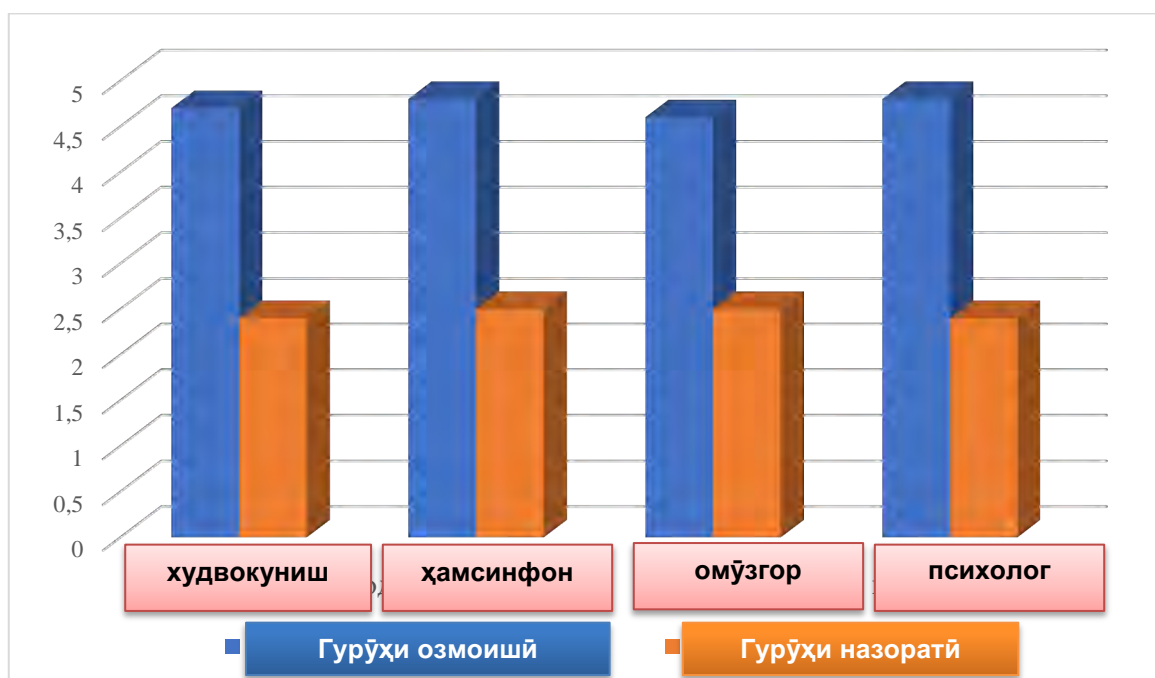


Намудори 17. Натиҷаҳои таҳлили вурудии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти муошират (иртибототӣ))

Ва боз ба ақида дар бораи дараҷаи бениҳоят баланди талабот ба салоҳияти иртибототӣ дар намуди фаъолияти баррасишаванда бармегардем. Мо метавонем рушди воқеии ин салоҳиятро ҳангоми истифодаи абзорҳои таҳлили

ҳам субъективӣ ва ҳам объективӣ барои таҳлил мушоҳида кунем. Дар баъзе мавридҳо (масалан, ҳангоми истифодаи худвокуниш) мо ҳатто метавонем афзоиши нишондиҳандаҳоро нисбат ба нишондиҳандаҳои аввала тақрибан ба андозаи ду баробар мушоҳида намоем. Дарвоқеъ, рушди салоҳияти иртибототӣ дар натиҷаи фаъолияти гурӯҳӣ ҳангоми нақши фаъоли тақрибан ҳар як иштирокдори гурӯҳ чунон возеҳ аст, ки ҳатто худ иштироккунандагони озмоиш афзоиши сифатии нишондиҳандаҳоро эҳсос мекунанд. Ва ин минбаъд дар чамбастаи натиҷаҳои фаъолияти худвокунишӣ ифода меёбад. Абзорҳои касбии таҳлис низ ин ақидаро тасдиқ мекунанд.

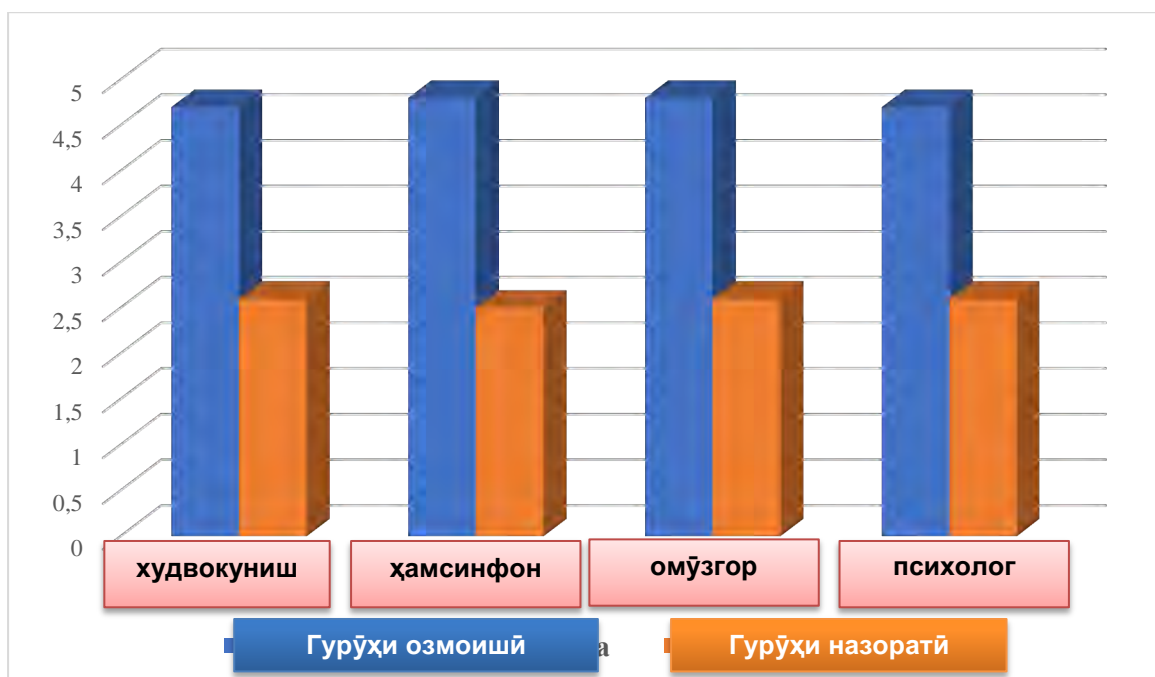
Салоҳияти ҳалли масъалаҳои маърифатӣ.



Намудори 18. Натиҷаҳои таҳлиси вуруди гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти ҳалли масъалаҳои маърифатӣ)

Аз нуқтаи назари субъективӣ, салоҳияти ҳалли масъалаҳои маърифатӣ низ дар идроки худ душвор ба назар мерасад ва ин аз омӯзгор тавзеҳоти иловагӣ, ҷалби бештари ўро дар раванди таҳлис тақозо мекунанд. Аммо ба ҳар ҳол, дар инъикоси графикӣ мо афзоиши басо мусбати нишондиҳандаҳои микдориро мушоҳида менамоем, ки ин бо абзорҳои субъективӣ ва объективӣ (касбӣ) тасдиқ карда мешавад.

Салоҳияти мавзую фаъолиятӣ.



Намудори 19. *Натиҷаҳои таҳлили вурудии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ (салоҳияти мавзуию фаъолиятӣ)*

Салоҳияти мавзуию фаъолиятӣ, мисли дигар салоҳиятҳо рушди пешравандаи худро ба даст овардааст. Дар озмоише, ки мавриди баррасӣ қарор дорад, он ба маънои қонунию ҳуқуқӣ, яъне мавҷудият ва инкишофи пешравандаи донишҳо, маҳоратҳо ва малакаҳои марбут ба саводи ҳуқуқии хонандагон ифода ёфтааст. Тавре ки дар намудор дида мешавад, натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ минбаъд амалан бетағйир мондаанд.

Салоҳияти иттилоотию технологӣ.



Намудори 20. *Натиҷаҳои таҳлили вурудии гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ*

*нисбат ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ
(салоҳияти иттилоотӣю технологӣ)*

Салоҳияти иттилоотӣю технологӣ, тавре ки ҳангоми ташҳиси вурудӣ қайд карда шуд, дар аввал сатҳи баланди вазоҳат дошт ва дар чараёни баргузориҳои озмоиш, амалан, ба гунаи идеалӣ - яъне нишондиҳандаи 5,0 наздик шуд. Аз ин рӯ, наметавонем дар бораи тақмили қобили мулоҳизаи салоҳияти мазкур сухан гуфт, балки, тавре ки қаблан дуруст қайд карда шуд, донишҳои нав айнан дар асоси мавҷуда «зам шуданд», ки онро то андозае тақмил дода, баъзе нишондиҳандаҳоро баланд мекунам. Бо вучуди ин, наметавонем гуфт, ки ҳатто дар дарки субъективӣ аз тарафи иштироккунандагони озмоиш афзоиши салоҳияти онҳо ба мушоҳида расид, ки ин як ҷанбаи басо мусбат аст. Илова бар ин, мо наметавонем беҳтаршавии маълумоти рақамиро ҳангоми истифодаи абзорҳои касбии ташҳиси омӯзгор ва психолог мушоҳида намоем.

Дар ниҳояти қор, таҳлили ҳамаҷониба ва бонизомии ҳамаи натиҷаҳои мавҷуда — миқдорӣ ва сифатӣ, инчунин шарҳу тафсири мутахассисон имкон дод, ки дар бораи натиҷаҳои иҷрои қисми озмоишӣ хулосаи бештар умумӣ тасвир ва тартиб дода шавад.

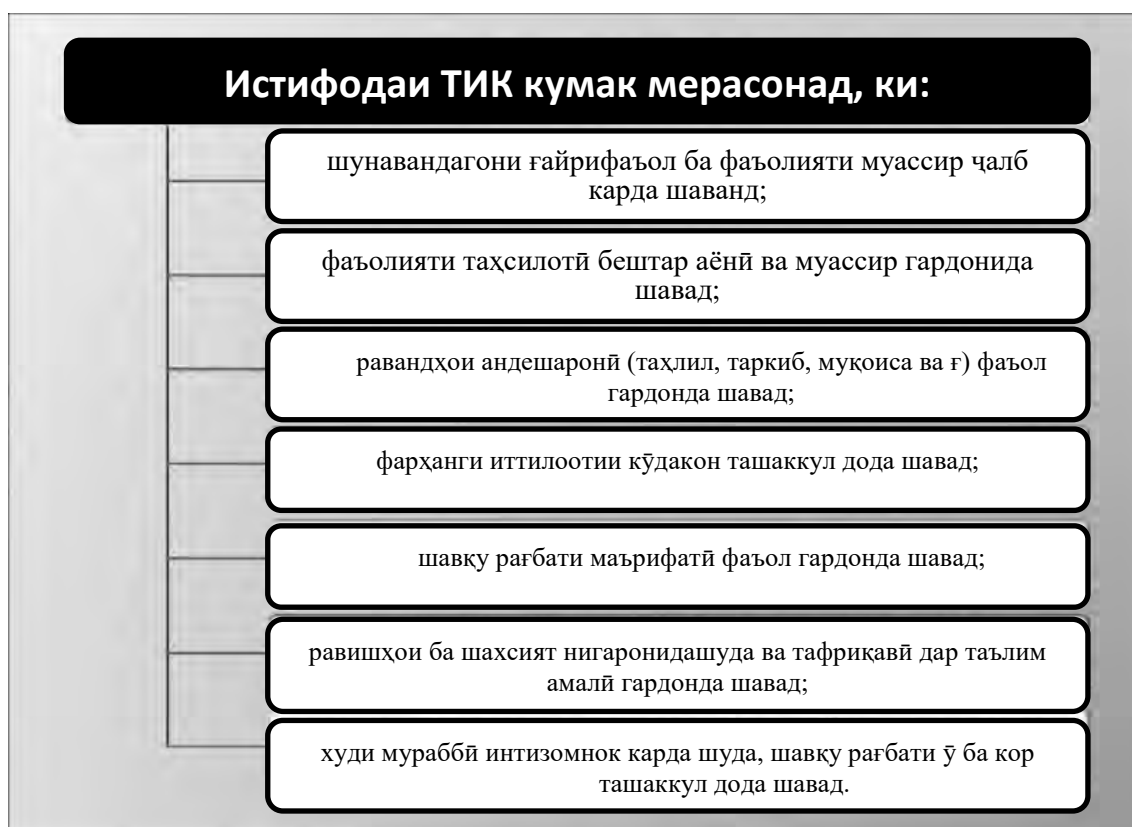
Ҳамин тавр, пеш аз ҳама, натиҷаҳои мусбати баргузориҳои озмоиш ба қадри кофӣ равшан аст, ки онҳо бо тамоми 10 тадбири ташҳисии махсус тасдиқ карда мешаванд. Таъсири мусбатро инчунин дар ифодаи графикаи дар намудорҳои дар болои матн овардашуда мушоҳида кардан мумкин аст.

Наметавонем гуфт, ки рушди баъзе салоҳиятҳои асосӣ худ ба худ шакли интиҳобшудаи қор - фаъолияти гурӯҳиро дар назар дорад. Масалан, инро дар нишондиҳандаҳои салоҳиятҳои муошират ва ҳамкорӣ иҷтимоӣ дидан мумкин аст. Мантақан тахмин кардан мумкин аст, ки ҳангоми интиҳоби қори инфиродӣ ин салоҳиятҳо ё умуман инкишоф наёфтаанд, ё дар ифодаи ҳадди ақали худ инкишоф ёфтаанд. Дар мавриди салоҳиятҳои дигар бошад, дар ин ҷо шакли гурӯҳӣ чунин таъсири бунёдӣ намерасонад.

Муваффақ шудан ба такмили сифатии салоҳияти иттилоотию технологӣ дар амалия ниҳоят мушкил аст, зеро сатҳи ибтидоии рушди ин салоҳият дар ҳар як навраси кунунӣ аллакай дар сатҳи хеле баланд ба назар мерасад. Пешбинӣ кардан мумкин аст, ки дар ин вазъият ноил шудан ба дараҷаи баландтар ё бо роҳи хеле мураккаб кардани вазифаҳо ва ё бо истифода аз абзорҳои мураккабтари амалӣ дар фаъолияте, ки хонандагон дар ҳаёти рӯзмарра истифода намебаранд, имконпазир аст. Ҳангоми кор бо салоҳиятҳои асосӣ ин вижагӣ бояд ба назар гирифта шавад.

Мо инчунин қайд мекунем, ки нақши психолог дар қаринаи баррасишаванда ниҳоят муҳим аст. Ҳамин тавр, дар таҳқиқот баъзе хулосаҳои муҳим оварда шудааст, ки омӯзгор бинобар надоштани таҳассуси зарурӣ он хулосаҳоро мустақилона бароварда наметавонад, дар ҳоле ки ин ақидаҳо барои ташаккули ин гуна абзорҳои амалӣ, инчунин амалисозии ҳуди раванди таҳсилот аҳамият доранд.

Дар шакли бештар умумӣ, аҳамияти амалии истифодаи ТИК-ро дар намуди фаъолияти баррасишаванда ба таври ангоравӣ чунин пешниҳод кардан мумкин аст (ангораи 18).



**Ангорай 18. Аҳамияти амалии корбурди ТИК ва шабакаи Интернет
дар рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ**

Илова бар ин, ба андешаи мо тасвият намудани тартиби зерини тавсияҳо барои омӯзгорон мубрам ба назар мерасанд:

- истифодаи ҳар гуна абзорҳои муосири таҳсилоти ва ТИК имконоти раванди таҳсилотро ба таври қобили мулоҳиза тавсеа намуда, инчунин шароити муҳимро барои амалисозии захираи билқувваи эҷодӣ ва зеҳнии хонандагон ва омӯзгор, ҳамкориҳои онҳо дар раванди таълим ба мақсади баланд бардоштани сифати таҳсилот фароҳам меоварад;

- ҳар гуна вазифаеро, ки хонандагон дар дарс, инчунин дар фаъолияти беруназсинфӣ (кори хонагӣ, лоиҳа ва ғ.) иҷро мекунанд, метавон ба сифати ҳам ташхисӣ ва ҳам рушддиҳанда баррасӣ намуд. Корбурди ТИК, дар ниҳоят, ба баландшавии самаранокии раванди таҳсилот ва мумкин аст дар дилхоҳ марҳилаи омӯзиши мавзӯ ва ҳам дар ҳар гуна марҳилаи дарс ба таври назаррас мусоидат мекунад;

- дар натиҷаи ташкил ва амалисозии фаъолияти мақсадноки педагогӣ оид ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагон, ташкили дурусти фаъолияти хонандагон дар азхудкунии муҳтавои фаннӣ ноилшавии натиҷаҳои марбутатаи шахсӣ ва метафаннии таъминкунандаи муваффақиятнокии хонанда дар коллеч, дар ҷомеа, дар фаъолияти минбаъдаи таҳсилоти ва касбии ӯ имконпазир мегардад;

- абзорҳои ТИК умуман ва дар маҷмӯъ ба ҳар гуна хонандаи кунунӣ амалан имконият медиҳанд, ки на танҳо мувофиқи маводи омодаи таълимӣ бошад, балки иштирокдори эҷод, дигаргунсозӣ, истифодаи амалӣ гарданд, дар ин ҳол фаъолияти таълимгирандагон ба азхудкунии амалиёти намунавӣ ҳангоми кор ба иттилоот, ташаккули малакаҳои таълимию маърифатӣ, рушди маҳоратҳои иртибототӣ ва ғайра нигаронида шудааст.

Бад-ин тартиб, нуктаҳои дар ин зербоби боб бозгӯшударо мухтасаран чамъбаст менамоем.

Тавре ки аз натиҷаҳои дар зербоб пешниҳодгардида дида мешавад, дар ифодаи фоизи хеле баланд метавон қисми озмоиши амалишударо босамар иҷрошуда, ҳадафу вазифаҳои дар қисми муқаддимаии таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон додашударо пурра ноилгардида ҳисоб намуд.

Мо аз рӯи чамъбасти омӯзиши нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатӣ ба ҳамин гуна хулоса омадем. Чунончи, дар чаҳорчӯбаи татбиқи чорабиниҳои ташҳиси вурудӣ ва хуруҷӣ, мо нахуст маҷмуи абзорҳои амалии дорои ҷанбаи субъективӣ ва объективиро пешбинӣ намудем, он ба мо имкон дод, ки тасаввуроти бештари бонизом ва ҳамҷонибаро оид ба тавассути хонандагон фарогирии сатҳи салоҳиятҳои асосӣ ҳосил намоем. Ёдовар мешавем, ки дар маҷмуъ рушди 10 салоҳиятҳои асосӣ мавриди таҳлил қарор гирифтанд, аз ҷумла:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шаҳрвандӣ;
- хушрушдӣ, худтакмилдихӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзуию фаъолиятӣ;
- иттилоотию технологӣ.

Ташҳиси вурудӣ тақрибан сатҳи яқсонӣ рушди салоҳиятҳои асосии номбаршударо дар гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нишон дод, ба истиснои салоҳияти иттилоотию технологӣ, ки суръати баланди рушди онҳо комилан аён

ва чашмдоштӣ аст. Ба ғайр аз ин, дар бораи сатҳи собиту устувори чунин рушд сухан рондан мумкин аст, ки он дар таҳқиқот тавассути абзорҳои субъективии худвоқуниш ва худтаҳлил, инчунин методикаҳои объективии омӯзгорону психологҳо тасдиқ шудааст. Ин абзорҳоро дар зербоби якуми ҳамин боб метавон муфассалтар мавриди омӯзиш қарор дод. Ҳамин тавр, пас аз амалисозии қисми озмоишӣ, мо инчунин метавонем дар бораи рушди бонизом ва пешравандаи ҳамаи салоҳиятҳои номбаршуда хулоса барорем ва ин ҳатто ба салоҳияти иттилоотӣ технологӣ низ дахл дорад. Ин ақидаҳои назариявиро ифодаи графикӣ, ки дар намудорҳои боло оварда шудаанд, низ тасдиқ мекунанд. Дар ниҳоят, мо самаранокии ба қадри кофӣ баланди амсилаи педагогии пешниҳодшударо дар татбиқи воқеии он мушоҳида мекунем.

Илова бар ин, дар асоси ҷамъбасти амалисозии озмоиш боз як қатор хулосаҳо ва тавсияҳои амалӣ, аз ҷумла инҳо тасвир ва тартиб дода шуданд.

Метавон гуфт, ки рушди баъзе салоҳиятҳои асосӣ худ ба худ шакли интихобшудаи қор - фаъолияти гурӯҳиро дар назар дорад. Масалан, инро дар нишондиҳандаҳои салоҳиятҳои муошират ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ дидан мумкин аст. Мантқан тахмин кардан мумкин аст, ки ҳангоми интихоби қори инфиродӣ ин салоҳиятҳо ё умуман рушд накардаанд, ё балки дар ифодаи ҳадди ақал инкишоф ёфтаанд. Дар мавриди салоҳиятҳои дигар бошад, шакли гурӯҳӣ дар ин ҷо чунин таъсири бунёдӣ надорад.

Муваффақ шудан ба тақмили сифатҳои салоҳияти иттилоотӣ технологӣ дар амалия ниҳоят мушкил аст, зеро сатҳи ибтидоии рушди ин салоҳият дар ҳар як навраси кунунӣ аллақай дар сатҳи хеле баланд ба назар мерасад. Тахмин кардан мумкин аст, ки дар ин вазъият ноил шудан ба дараҷаи баландтар ё бо роҳи хеле мураккаб кардани вазифаҳо ва ё бо истифода аз абзорҳои мураккабтари амалӣ дар фаъолияте, ки хонандагон дар зиндагии рӯзмарра

истифода намебаранд, имконпазир аст. Ҳангоми кор бо салоҳиятҳои асосӣ ин вижагӣ бояд ба назар гирифта шавад.

Мо инчунин қайд мекунем, ки нақши психолог дар қаринаи баррасишаванда ниҳоят муҳим аст. Ҳамин тавр, дар таҳқиқот баъзе хулосаҳои қобили мулоҳиза оварда шудааст, ки омӯзгор дар сурати надоштани таҳассуси зарурӣ наметавонад онҳоро мустақилона барорад, дар ҳоле ки ин ақидаҳо барои ташаккули ин гуна абзорҳои амалӣ, инчунин амалисозии вазифаҳои раванди таҳсилотӣ аҳамият доранд.

Дар хотимаи зербоб, инчунин тавсияҳои дигареро барои корбурди онҳо дар фаъолияти амалӣ ва истифодаи имконпазир ҳам дар дохили муассисаи таҳсилотӣ ва ҳам берун аз он тасвир карда шудааст.

Хулосаи боби 3

Аз рӯи ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқоти озмоишӣ, ки дар ин боб оварда шудаанд, мо хулосаҳои муҳими зеринро баровардем.

Ҳамин тавр, зербоби якуми боби сеюм ба омӯзиши маълумоти ташхисии сатҳи аввалия, ки бевосита пеш аз оғози озмоиш ба даст оварда шудааст, бахшида мешавад.

Пеш аз ҳама, бояд гуфт, ки хонандагон на ҳама вақт имкони баҳодихии басамар ба салоҳияти худ ва дараҷаи рушди онро доранд. Барои ин сабабҳои гуногун вучуд дорад. Масалан, идроки баъзе салоҳиятҳо душвор аст ва хонандагон ба осонӣ моҳият ва муҳтавои онҳоро тасаввур намеkunанд – бинобар ин, онҳо салоҳияти худро дар ин самт сифатан арзёбӣ карда наметавонанд (масалан, ин салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ ё салоҳияти ҳамгирии донишҳо аст).

Инчунин бояд гуфт, ки салоҳияти иттилоотию технологӣ дар иштирокдорони ҳар ду гурӯҳ, бешубҳа бештар рушдёфта аст, ки ин ба истифодаи густурдаи гачетҳо ва дигар абзорҳои ТИК дар фаъолияти ҳаррӯза вобастагӣ дорад. Минбаъд, ин ақида дар ҷаҳорҷӯбаи амалисозии воқеии озмоиш бевосита тасдиқ карда шуд.

Сеюм, бояд гуфт, ки абзорҳои ташҳиси касбии аз ҷониби омӯзгорон ва психологҳо таҳияшуда имкон медиҳанд, ки дараҷаи фарогирии ин ё он салоҳияти калидӣ босифат арзёбӣ шуда, дар қаринаи дарёфти натиҷаҳои дилхоҳи ташҳис бештар объективӣ бошанд. Дар ниҳояти қор, маҳз ташкилотчиёни озмоиш бо таъя ба маълумоти объективӣ бештар ба он самтгирӣ мекарданд, ки нишондиҳандаҳои микдорӣ нисбат ба нишондиҳандаҳои сифатӣ бешубҳа воқеитаранд, ҳарчанд ки нишондиҳандаҳои сифатӣ ҳам дар идроки умумии вазъият саҳми қобили мулоҳиза мегузоранд.

Зербоби дуюми боб, мутаносибан, ба тавсифи ҳуди озмоиш, инчунин баъзе ҳулосаҳо ва мушоҳидаҳои ҷанбаи сифатидошта, ки дар натиҷаи ин фаъолият ба даст омадаанд, бахшида шудааст.

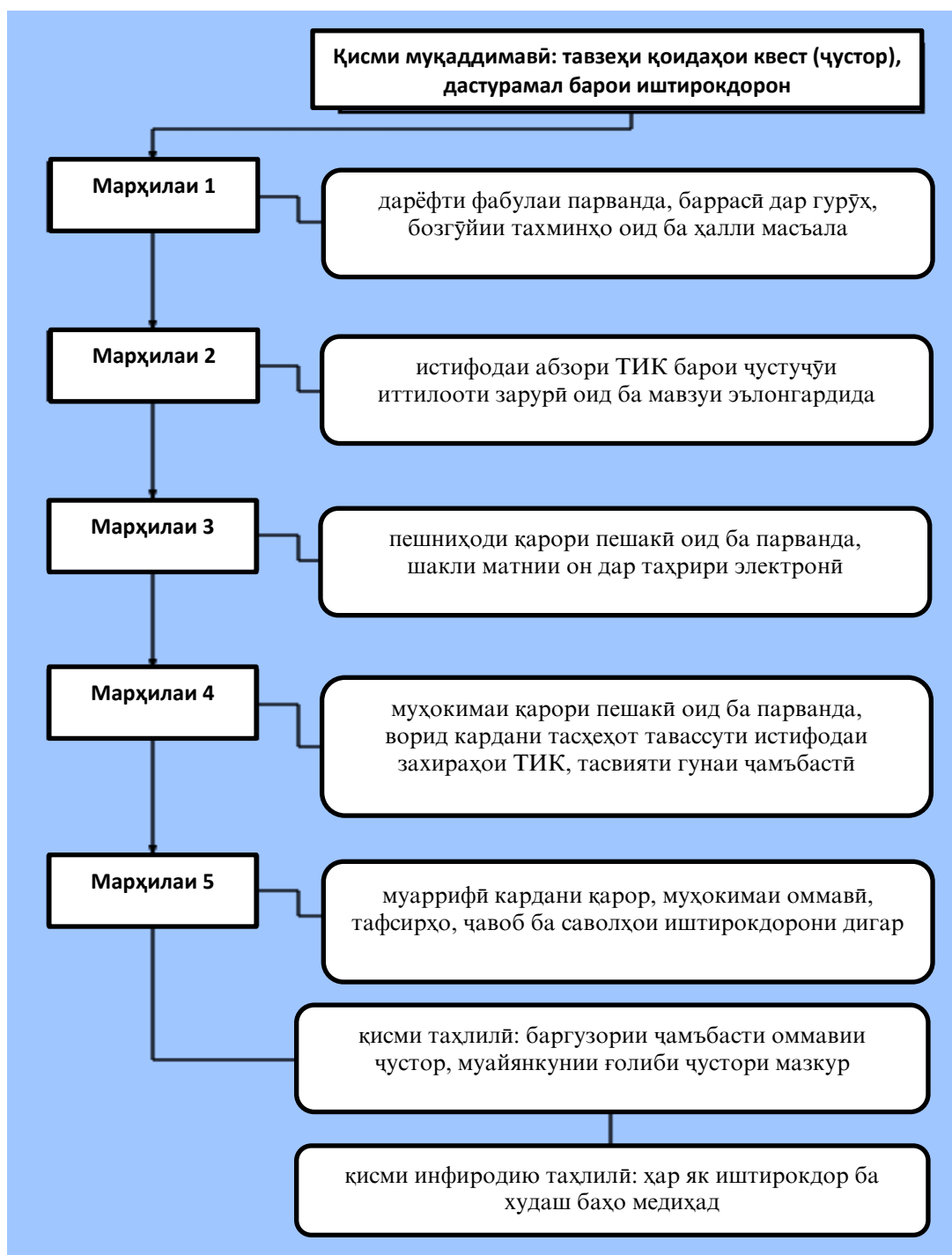
Ҳамин тавр, барои ин таҳқиқоти диссертатсионӣ, яъне барои қисми амалии он амсилаи зерини ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет – ҷустори интерактивӣ, ки дар шакли фаъолияти гурӯҳӣ амалӣ мешавад, истифода мегардад. Ин ҷустор ба тақмили ҳамаҷониба ва бонизоми салоҳиятҳои калидӣ нигаронида шудааст, ки сохтори он барои онҳо маҷмуи вазифаҳои зерини гуногунро дар назар дорад ва ҳар яки онҳо ба рушди ягон салоҳияти асосии мушаххас нигаронида шудаанд.

Ғайр аз он, истифодаи захираҳои Интернет барои дарёфти иттилоот ба хонандагон имкон медиҳад, ки малақаҳои рақамиро инкишоф диҳанд. Онҳо мустақилона дарёфт, таҳлил ва арзёбии интиқодии иттилоотро меомӯзанд, ки

ин махсусан дар ҷомеаи муосири иттилоотӣ муҳим аст. Ҳар як марҳилаи кор, аз интихоби манбаъҳо то тарҳрезии натиҷаҳо, аз онҳо муносибати систематикӣ ва ҳушериро талаб мекунад.

Ҷанбаи муҳим инчунин худдорӣ ва арзебии амалҳои худ мебошад. Хонандагон дар назди худ ҳадафҳо гузоштан, банақшагирии амалҳои худ ва арзебии самаранокии онҳоро меомӯзанд. Ин масъулияти онҳоро барои натиҷаҳои кори худ ташаккул медиҳад, ки ба рушди салоҳиятҳои асосӣ, ба монанди қобилияти худтаълим ва малакаҳои соҳибкорӣ таъсири мусбат мерасонад.

Ёдовар мешавем, ки ҷустор аз 5 вазифа иборат буда, ҳадафи асосии он амсиласозии як намуди муайяни фаъолияти касбӣ мебошад, дар ин ҳолат он касби судя, яъне ҳама гуна намуди фаъолияти марбут ба самти ҳуқуқшиносиро дар бар мегирад (ангораи 19).



Анграи 19. Амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифодаи захираҳои шабакаи Интернет, ки дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мазкур таҳия шудааст

Қабл аз ҳама, қайд мекунем, ки барои таҳия ва амалисозии қисми озмоишӣ мо ду гурӯҳи хонандагони синфҳои болоӣ –гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратиро ташкил кардем. Ҳар як гурӯҳ аз 26 нафар иборат буда, шумораи писарону духтарон баробар буданд. Иштирокдорони гурӯҳ ба ҳеҷ гуна омӯзиши иловагӣ (таҳсилоти томақтабӣ ё тақмили ихтисос дар назар аст)

машғул нестанд, аз ин рӯ, салоҳиятҳои асосии онҳо, аксаран дар доираи таҳсил бевосита дар муассисаи таҳсилоти маҳз таҳти таъсири мустақим қарор доранд. Пешбинӣ мешавад, ки иштирокдорони ҳарду гурӯҳ дорои салоҳиятҳои калидӣ мебошанд, ки тақрибан баробар мавзӯи таҳқиқоти мазкур қарор гирифта, баъдан тавассути тадбирҳои ташхисии марбута тасдиқ гардиданд.

Акнун ҳар як вазифаи чусторро мухтасар номбар мекунем ва ҳамзамон тадқиқ менамоем, ки рушди кадоме аз салоҳиятҳои асосиро мо дар ин марҳилаи озмоиш мушоҳида мекунем:

- шиносӣ бо парванда, бо фабулаи он, муҳокима ва идроки моҳияти ин масъала, тавсифоти алоҳидаи он (салоҳияти иртибототӣ, салоҳияти ҳамкориҳои иҷтимоӣ, инчунин салоҳияти шахрвандӣ, салоҳиятҳои мавзӯию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ);

- зарур аст, ки иттилооти дар Интернет дастрасбударо оид ба вазъияти проблемавӣ ҷамъоварӣ намуда, онро бо хулосаҳои пешакӣ ва тахминҳои, ки гурӯҳ қаблан баён карда буд (такмилдиҳии салоҳиятҳои муошират ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо);

- тасвир намудани қарор (салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзӯию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо);

- ба қарори пешакӣ оид ба парванда ислоҳот ворид кардан, онро бо ҳама гуна унсурҳои муҳим (салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзӯию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо) пурра намудан;

- пешниҳоди қарори худи гурӯҳ, баёни оммавии он бо муҳокима, ҷавоб додан ба саволҳои гурӯҳҳои дигар, инчунин аз омӯзгор (ҳангоми зарурат) - салоҳиятҳои иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, мавзӯию фаъолиятӣ, арзишию маъноӣ, салоҳияти ҳамгирии донишҳо;

- қисми таҳлилий (аз ҷумла худтаҳлил, таҳлили шакли кори гурӯҳӣ) – салоҳиятҳои ҳифзи саломатӣ, иттилоотию технологӣ, ҳалли вазифаҳои маърифатӣ, худрушдӣ, худтакмилдиҳӣ.

Ҳамин тавр нақши муҳими салоҳияти иртибототӣ возеҳ намоён мешавад, зеро озмоиш тавассути кори гурӯҳӣ амалӣ карда шуда буд. Аз ин рӯ,

аз як тараф, рушди доимӣ ва қобили мулоҳизаи (ба ҳисоби миёна) салоҳияти иртибототӣ аён аст, аммо ҳамзамон дар бораи дараҷаҳои гуногуни ифодаи салоҳияти мазкур сухан рондан лозим аст, ки ин ба сабабҳои гуногун вобастагӣ дорад.

Ҳамчунин дар амал аҳамияти ба истилоҳ таҷрибаи ҳаётии ҳуди хонандагон барои ташаккули салоҳиятҳои асосӣ равшан гардид. Дараҷаи таъсири ин таҷриба, ҷанбаи мусбат ё манфии он ба шароити берунӣ ва дохилии фаъолияти ҳаётии шахси муайян вобаста аст.

Акнун бевосита ба истифодаи ТИК дар ин озмоиш муроҷиат мекунем. Аз ҷумла дуруст танзим намудани вазифаҳои ҷустор имкон дод, ки ду гунаи мухталифи фаъолият ба таври самаранок муттаҳид карда шавад: бо истифода аз абзорҳои ТИК ва бидуни истифодаи онҳо, аммо ҳангоми амалисозии чунин равандҳо ҳанӯз ҳам метавон мушоҳида кард, ки вобастагии воқеии иштирокдорони гурӯҳ аз таҷҳизоти ТИК, ба ин манбаъҳо эҳсоси умед ва хатто боварии муайяне ба онҳо равшан ифода ёфтааст. Чунон ки психолог дуруст қайд кард, ин аз ҷумла. дараҷаи пасти эътимоди кӯдакон ба неруи худро нишон медиҳад, эҳсоси ин ки онҳо бидуни кумаки беруна, мустақилона, ягон масъалаи ғайриқолайиро ҳал карда наметавонанд.

Ҳамчунин маълум гардид, ки истифодаи абзорҳои ТИК дар дохили гурӯҳ барои фаъолиятҳои муштарак фазои муайяни беназирро ба вучуд овардааст, ки дар он ҳар як иштирокдор, тақрибан дар сатҳи якхелаи таҷҳизоти иттилоотию технологӣ қарор дорад ва ин ба иштироккунандагони гурӯҳ имкон медиҳад, ки ҳамдигарро беҳтар дарк намоянд, самаранок муошират кунанд ва вазифаи гузошташударо анҷом диҳанд.

Сеюм, инчунин тафсири психологе, ки чараёни амалисозии озмоишро назорат мекунад, барои таҳқиқот ҷолиб мебошанд. Хулосаҳои мазкур бевосита дар маводи зербоби дуюми боби дуюми ҳамин таҳқиқот ба таври бештар муфассал пешниҳод ва шарҳу тафсир шудаанд.

Мутаносибан, дар зербоби сеюм мо ҷамъбасти амалисозии қисми озмоишии таҳқиқоти диссертациониро анҷом дода, хулосаҳои калидӣ аз рӯйи

мавзуи тавсияшударо тасвият намудем, инчунин пойгоҳ барои оmodасозии нуктаҳои барои ҳимоя пешниҳодгардида муаррифӣ карда шуд.

Ҷузъи таркибии таҳлилӣ бо ёрии худи ҳамон абзорҳои ташхис амалӣ карда шуд, ки пеш аз оғози озмоиш ба кор бурда шуда буданд. Таҳлил бо роҳи бонизом, маҷмӯй ва пайгир анҷом дода шуда, аз рӯйи ҷамъбасти амалисозии он муаллиф хулосаҳо тасвият намудааст.

Тавре ки аз натиҷаҳои дар зербоб овардашуда дида мешавад, қисми амалишудаи озмоишро дар ифодаи хеле баланди фоизии самаранокӣ ҳисоб кардан мумкин аст, ҳадаф ва вазифаҳои дар муқаддимаи таҳқиқоти диссертатсионӣ нишондодашуда бошад, пурра ноилгардида мебошанд.

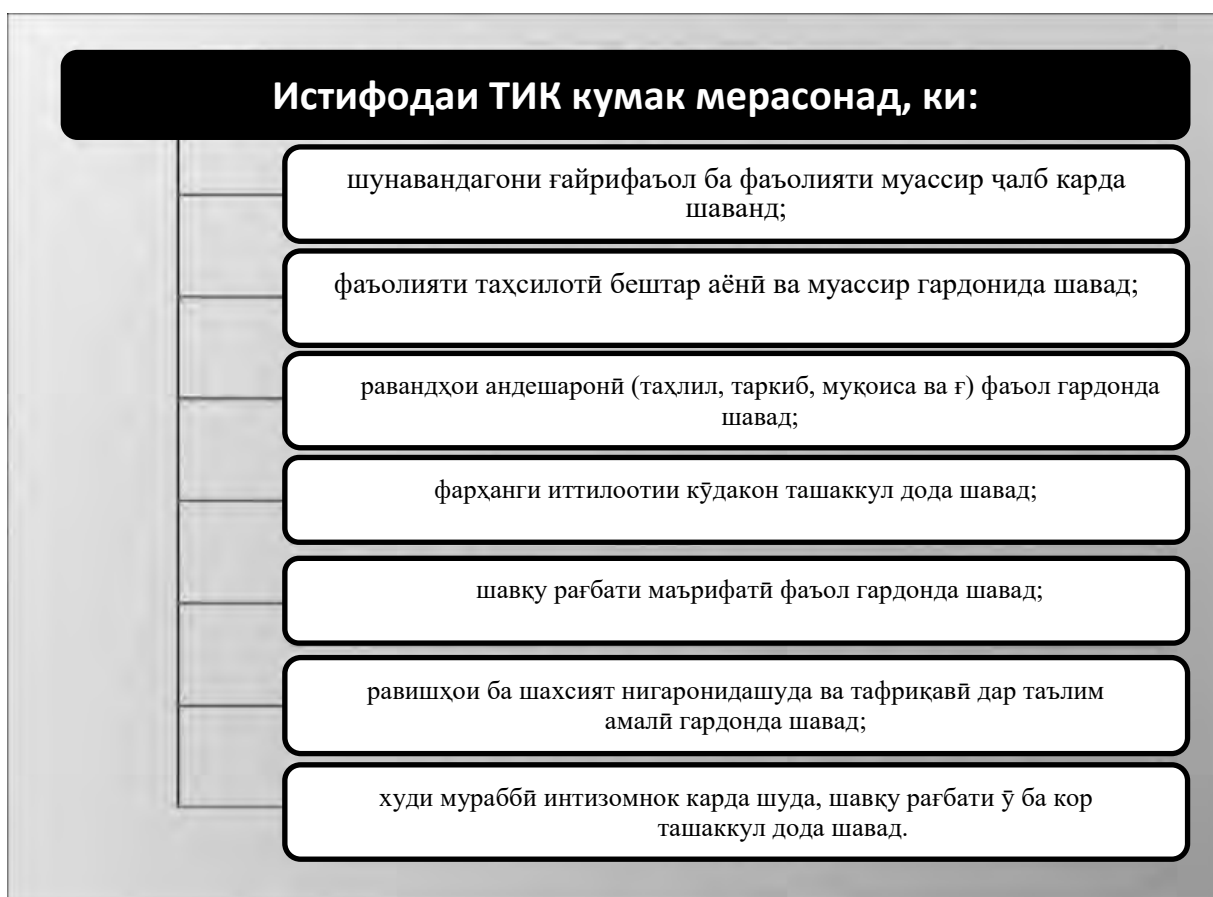
Мо аз рӯйи ҷамъбасти омӯзиши нишондиҳандаҳои микдорӣ ва сифатӣ ба ҳамин гуна хулоса омадем. Чунончи, дар ҷаҳорҷӯбаи татбиқи чорабиниҳои ташхиси вурудӣ ва хуруҷӣ, мо нахуст маҷмуи абзорҳои амалии дорои ҷанбаи субъективӣ ва объективиро пешбинӣ кардем, он ба мо имкон дод, ки тасаввуроти бештари бонизом ва ҳамачонибаро оид ба фарогирии сатҳи салоҳиятҳои асосӣ аз тарафи хонандагон ҳосил намоем. Ёдовар мешавем, ки дар маҷмуъ рушди 10 салоҳиятҳои асосӣ мавриди таҳлил қарор гирифтанд, аз ҷумла:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шаҳрвандӣ;
- худрушдёрӣ, худтакмилдиҳӣ;
- ҳамгирии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзуию фаъолиятӣ;
- иттилоотию технологӣ.

Ташхиси вурудӣ тақрибан сатҳи яқсонӣ рушди салоҳиятҳои асосии номбаршударо дар гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ нишон дод, ба истисноӣ

салоҳияти иттилоотию технологӣ, ки суръати баланди рушди онҳо комилан аён ва чашмдоштӣ аст. Ба ғайр аз ин, дар бораи сатҳи собиту устувори чунин инкишоф сухан рондан мумкин аст, ки он дар таҳқиқот тавассути абзорҳои субъективии худвокуниш ва худтаҳлил, инчунин методикаҳои объективии омӯзгорону психологҳо тасдиқ шудааст. Ин абзорҳоро дар зербоби якуми ҳамин боб метавон муфассалтар мавриди омӯзиш қарор дод. Ҳамин тавр, пас аз амалисозии қисми озмоишӣ, мо инчунин метавонем дар бораи рушди бонизом ва пешравандаи ҳамаи салоҳиятҳои номбаршуда хулоса барорем ва ин ҳатто ба салоҳияти иттилоотию технологӣ низ дахл дорад. Ин ақидаҳои назариявиро ифодаи графикае, ки дар намудорҳои боло оварда шудаанд, низ тасдиқ мекунанд. Дар ниҳоят, мо самаранокии ба кадри кофӣ баланди амсилаи педагогии пешниҳодшударо дар татбиқи воқеии он мушоҳида мекунем.

Дар хотимаи зербоб инчунин қайд карда мешавад, ки дар шакли бештар умумӣ аҳамияти амалии корбурди ТИК-ро дар намуди фаъолияти баррасишаванда ба таври ангоравӣ ба таври зайл ифода кардан мумкин аст (ангори 20).



**Ангоран 20. Аҳамияти амалии корбурди ТИК ва шабакаи Интернет
дар рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ**

Муаллиф ба машварату тавсияҳои амалии зерин диққати махсус додааст.

- истифодаи ҳар гуна абзорҳои муосири таҳсилоти ва ТИК имконоти раванди таҳсилотро ба таври қобили мулоҳиза тавсеа намуда, инчунин шароити муҳимро барои амалисозии захираи билқувваи эҷодӣ ва зеҳнии хонандагон ва омӯзгор, ҳамкориҳои онҳо дар раванди таълим ба мақсади баланд бардоштани сифати таҳсилот фароҳам меоварад;

- ҳар гуна вазифаеро, ки хонандагон дар дарс, инчунин дар фаъолияти беруназсинфӣ (кори хонагӣ, лоиҳа ва ғ.) иҷро мекунанд, метавон ба сифати ҳам ташхисӣ ва ҳам рушддиҳанда баррасӣ намуд. Корбурди ТИК, дар ниҳоят, ба баландшавии самаранокии раванди таҳсилот ва мумкин аст дар дилхоҳ марҳилаи омӯзиши мавзӯ ва ҳам дар ҳар гуна марҳилаи дарс ба таври назаррас мусоидат мекунад;

- дар натиҷаи ташкил ва амалисозии фаъолияти мақсадноки педагогӣ оид ба рушди салоҳиятҳои асосии хонандагон, ташкили дурусти фаъолияти хонандагон дар азхудкунии муҳтавои фанӣ ноилшавии натиҷаҳои марбутаи шахсӣ ва метафаннии таъминкунандаи муваффақиятнокии хонанда дар коллеч, дар ҷомеа, дар фаъолияти минбаъдаи таҳсилоти ва касбии ӯ имконпазир мегардад;

- абзорҳои ТИК умуман ва дар маҷмӯъ ба ҳар гуна хонандаи кунунӣ амалан имконият медиҳанд, ки на танҳо мувофиқи маводи омодаи таълимӣ бошад, балки иштирокдори эҷод, дигаргунсозӣ, истифодаи амалӣ гарданд, дар ин ҳол фаъолияти таълимгирандагон ба азхудкунии амалиёти намунавӣ ҳангоми кор ба иттилоот, ташаккули малакаҳои таълимию маърифатӣ, рушди маҳоратҳои иртибототӣ ва ғайра нигаронида шудааст.

Хамаи гуфтаҳои боло дар бораи ду ақидаи ба ҳам алоқаманд шаҳодат медиҳанд. Аввалан, маълум аст, ки корбурди абзорҳои ТИК дар доираи ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар

шароити кунунӣ зарур аст, аз он канорагирӣ кардан мумкин нест, агар омӯзгор ба натиҷаҳои баланди раванди таҳсилот самтгирӣ дошта бошад. Сониян, расидан ба мақсади дар пеш гузошташуда танҳо дар сурате имконпазир мегардад, ки фаъолиятҳои методӣ, ташкилӣ ва дигар чорабиниҳои психологию педагогӣ дар маҷмуъ босифат амалӣ карда шаванд.

Ба ҳамин тартиб, мо қисми озмоишии таҳқиқоти диссертациониро пурра анҷом додем ва натиҷаҳои дилхоҳ ба даст оварда шуданд.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ:

Ҳамин тавр, дар асоси ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқоти ҳаматарафаи илмӣ, ки дар ин таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон дода шудааст, чунин хулосаҳо бароварда шуданд.

Салоҳиятҳои асосӣ ҳамчун объекти муҳим ва ҷолиби фаъолияти таҳқиқотӣ барои ҷомеаи касбии педагогӣ боқӣ мемонанд, зеро онҳо дорои аҳамияти баланди амалӣ ва ҳамзамон сатҳи нокифояи мулоҳизаронии назариявӣ мебошанд.

Пас аз баррасии маҷмуи таснифоти гуногуни салоҳиятҳои асосии дар илми педагогика пешниҳодшуда, дар ниҳоят, мо маҷмуи салоҳиятҳои асосии зеринро чун асос пазируфтем, ки пойгоҳи онҳо аз тарафи И.А. Зимняя таҳия гардидааст:

- ҳифзи саломатӣ;
- арзишию маъноӣ;
- шахрвандӣ;
- худрушдодӣ, худтакмилдиҳӣ;
- ҳамгироии донишҳо;
- ҳамкориҳои иҷтимоӣ;
- муошират;
- ҳалли масъалаҳои маърифатӣ;
- мавзую фаъолиятӣ;
- иттилоотию технологӣ [1].

Минбаъд зикр мегардад, ки амалӣ гардидани раванди муносири таҳсилот дар ҳар гуна кишвари ҷаҳон бидуни истифодаи густурдаи абзорҳои ТИК имконнопазир мебошад. Имрӯз талаботи рақамисозӣ на он қадар ҷонибдори

давлат аст, балки ҳамон қадар равшан ва ҳаётан муҳим аст: ҳар гуна соҳаи ҳаёти инсонӣ муосир бо инноватсия ва ТИК чунон иртиботи наздик дорад, ки раванди мазкурро сарфи назар кардан ва аз он барканор будан ғайриимкон аст. Ин махсусан, ба раванди таълиму тарбия дахл дорад [2].

Махсусан муҳим аст, ки дар синфҳои болоӣ аҳамияти истифодаи воситаҳои ТИК меафзояд, зеро ҳар як хонанда ба марҳилаи гузариш аз муассисаи таҳсилоти умумӣ ба таҳсилоти олий наздик шуда, имтиҳонҳои ҷамъбастиро месупорад, ки дар он тасдиқи воқеии аз тарафи ӯ азхудкунии маҷмуи ин ё он салоҳиятҳо ба вуҷуд меоянд. Ҳамин тариқ, дар синфҳои болоӣ истифодаи абзорҳои ТИК ва захираҳои шабакаи Интернет мураккабтар ва муҳимтар гардида, баъзан, ҳатто ҷанбаи ҳалқунанда ба худ мегирад [2].

Дар ниҳоят, абзорҳои педагогӣ, ки барои ташаккул додани ин ё он салоҳияти асосӣ истифода мешаванд, метавонанд универсалӣ ё, баръакс, мушаххас, ё маҷмуи тавсифоти гуногунро дар худ муттаҳид созанд. Дар ҳар сурат, кадом абзори мушаххас истифода мешавад, бевосита аз хосиятҳои ҳуди салоҳияти калидӣ дар маҷмуъ вобаста аст [3].

Дар доираи қисми озмоишии таҳқиқот амсилаи педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои шабакаи Интернет таҳия ва амалӣ карда шуд. Пешбинӣ мешуд, ки ҷустори таҳиякардаи мо, ба рушди ҳамаҷониба ва бонизомии салоҳиятҳои дар боло зикршуда мусоидат мекунад ва дар аксари мавридҳо вазифаҳои ҷусторӣ имкон медиҳанд, ки якбора ҳамзамон якҷанд салоҳиятҳои калидӣ инкишоф дода шаванд, ки ин самаранокии умумии амсилаи таҳияшударо баланд мебардорад [8], [10].

Мақсади асосии он – амсиласозии бевоситаи як намуди фаъолияти касбӣ аст, ки дар ин ҳолат касби судья, яъне ҳама гуна намуди фаъолияти ба соҳаи

ҳуқуқшиносӣ иртиботдошта мебошад. Дар натиҷа, тамоми ҷустор, дар маҷмуъ ба рушди салоҳиятҳое аз қабили худрушдӣ ва худтакмилдиҳӣ нигаронида шудааст. Шаклҳои гурӯҳии ҳамкорӣ дар натиҷа рушди салоҳиятҳо ба монанди муошират, яъне салоҳияти иртибототӣ, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, инчунин ҳамгироии донишхоро дар бар мегирад [3].

Қайд карда мешавад, ки лоиҳакаи муҳтавои муносиби шаклҳо ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ худ як раванди мураккаби дарозмуддатест, ки аз маҷмуи унсурҳои ба ҳам алоқаманд иборат аст. Дар ин раванд нақши асосӣ ба омӯзгор тааллуқ дорад ва натиҷаи ниҳоеӣ фаъолият бештар аз дараҷаи таҳассус ва маҳорати касбии ӯ вобаста аст. Аммо, ин раванд пайгирона ва силсиламаротибӣ аст, ки дар он ҳар як унсури таркибӣ танҳо пас аз татбиқи бевоситаи унсури қаблӣ амалӣ карда мешавад. Дар акси ҳол дар бораи самаранокии ниҳоеӣ раванди таҳсилот ва сифати абзорҳои амалии истифодашаванда сухан рондан душвор аст [2].

Таваҷҷуҳ ба он низ мутамакказ шудааст, ки самаранокии баланди раванди таҳсилотро танҳо дар сурати интихоби босифати шароити мувофиқи педагогӣ, татбиқи мусбати онҳо бевосита дар раванди таҳсилот ба даст овардан мумкин аст. Ин дарвоқеъ то чи андоза муяссар мегардад, ба омӯзгори мушаххас вобаста аст.

Тавсифоти ҳар як вазъияти мушаххаси педагогӣ, унсурҳои алоҳидаи онро ба назар гирифтани муҳим аст, ки бидуни онҳо ба самаранокии дилхоҳи кори таҳсилот ба ҳаёти ҳақиқӣ ва сифати баланди он ноил шудан имконнопазир аст. Аз ин рӯ, маълум аст, ки таҳсилот ва ба ҳаёти ҳақиқӣ раванди тулонӣ ва мураккаб буда, аз ҷиҳати муҳтавои худ бисёртаркиба, вале дар қаринаи аҳамияти тамоми раванди таҳсилот, дар маҷмуъ, ҷавҳари муҳим аст. Ин унсурҳо ба ҳеҷ ваҷҳ ноҳақиқати гирифтани мумкин нест [2], [4].

Инчунин қайд карда мешавад, ки дастгирии методӣ ҷузъи муҳими ҳамагуна раванди таҳсилот мебошад, хусусан, вақте ки сухан дар бораи ҳолатҳои беназири педагогӣ меравад. Он далел возеҳ аст, ки ба дастгирии методӣ дар вазъияти баррасишаванда бояд бо диққати махсус муносибат карда, кӯшиш карда шавад, ки ҳамаи омӯзгорони муассиса ба қатори иштирокдорони доимии он, сарфи назар аз мансубияти фанни онҳо дохил карда шаванд [6].

Дар асоси ҷамъбасти татбиқи қисми амалии таҳқиқот инҳо қайд карда мешаванд. Худ ба худ дуруст сохтани вазифаҳои ҷустор имкон дод, ки ду гунаи мухталифи фаъолият ба таври самаранок муттаҳид карда шавад: бо истифода аз абзорҳои ТИК ва бидуни истифодаи онҳо, аммо дар ҷараёни татбиқи чунин равандҳо ҳанӯз ҳам метавон вобастагии воқеии иштироккунандагони гурӯҳро аз таҷҳизоти ТИК, эҳсоси басо возеҳи умеди онҳо ба ин манбаъҳо ва ҳатто эътимоди муайян ба онҳоро мушоҳида кард. Чунон ки психолог дуруст қайд кард, ин аз ҷумла. намоёнгари дарҷаи пасти эътимод ба нерӯҳои худ, эҳсоси он нукта мебошад, ки онҳо мустақилона, бидуни кумаки беруна ҳеҷ як масъалаи ғайриқолабиरो ҳал карда наметавонанд.

Илова бар он, истифодаи абзорҳои ТИК дар дохили гурӯҳ барои фаъолиятҳои муштарак фазои муайяни беназирро ба вучуд овард, ки дар он ҳар як иштироккунанда тақрибан дар сатҳи яқсони таҷҳизоти технологияҳои иттилоотӣ қарор дорад ва ин ба иштирокдорони гурӯҳ имкон медиҳад, ки ҳамдигарро беҳтар дарк намоянд, бо самарани бештар муошират намуда ва вазифаи гузошташударо иҷро кунанд [7].

Ҳамаи гуфтаҳои боло дар бораи мавҷудияти ду ақидаи ба ҳам иртиботдошта шаҳодат медиҳанд. Аввалан, маълум аст, ки корбурди абзорҳои ТИК дар ҷаҳорҷӯбаи ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ дар шароити кунунӣ зарур мебошад, ки агар омӯзгор ба

натичаҳои баланди раванди таҳсилот самтгирӣ намояд, аз он канорагирӣ кардан мумкин нест. Сониян, ноилшавӣ ба мақсади дар пеш гузошташуда танҳо дар сурате имконпазир мегардад, ки дар маҷмӯъ, фаъолиятҳои методӣ, ташкилӣ ва дигар тадбирҳои психологию педагогӣ ба таври босифат ба амал бароварда шаванд [5].

Бад-ин тартиб, зарур ба назар мерасад, ки аҳкоми зерини назариявӣ ва амалӣ ҳамчун нуктаҳои барои ҳимоя пешниҳодшаванда муайян карда шаванд:

– истифодаи абзорҳои ТИК ва шабакаи Интернет дар раванди ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ ба тақмили босуръаттар ва самараноки ҳамаи салоҳиятҳои мунтазам ва ҳамаҷониба амалишаванда мусоидат мекунад;

– омили муайянкунанда дар ташаккул ва амалисозии амсилаи педагогӣ нақши омӯзгор, дараҷаи маҳорати ӯ дар иҷрои вазифаҳои идоракунӣ, ташкилӣ, методӣ ва ғайра мебошад;

– коркард ва амалисозии бевоситаи раванди таҳсилот дар сурати ба роҳ монда шудан бо ҷалби мутахассисони дигар – психологҳо, омӯзгор-ташкilotчиён ва ғайра сифатноктар ва самараноктар хоҳад буд, ки ба рушди бештари коркарди муфассалтари абзорҳои амалӣ мусоидат мекунад;

– дастгирии методии корбурди абзорҳои ТИК ва шабакаи Интернет дар раванди ташаккул ва рушди салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ, инчунин, дар маҷмӯъ, дастгирии методии азхудкунии салоҳиятҳои калидии хонандагон бо усули универсалӣ, касбият, мубрамаӣ, маҷмӯӣ ва муназзамӣ амалӣ карда мешавад;

– салоҳияти иттилоотию технологӣ дар байни дигар салоҳиятҳои асосии хонандагони муосир бештар возеҳу аён аст ва он, бешубҳа, бо раванди

густардаи рақамисозӣ шарҳ дода мешавад, ки на танҳо ба раванди таҳсилот, балки ба фаъолияти ҳаётии муқаррарии кӯдак низ таъсиррасон аст [6], [9].

Тавре ки аз натиҷаҳои дар боби сеюм овардашуда дида мешавад, бо ифодаи фоизи хеле баланд қисми озмоиши амалишуда ба таври муассир татбиқ гардида, ҳадаф ва вазифаҳои дар муқаддимаи таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон додашуда пурра ноилшуда мебошанд.

2. Тавсияҳо барои истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар амал:

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ва корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ моро ба таҳия ва ироаи тавсияҳои зерин водор сохтанд:

- истифодаи воситаҳои ТИК ва шабакаҳои Интернетӣ бояд қисми ҷудонашавандаи раванди таълим бошанд, алахусус дар синфҳои болоӣ, ки ташаккули салоҳиятҳои калидиро талаб мекунанд. Татбиқи технологияҳои рақамӣ ба хонандагон имкон медиҳад, ки на танҳо ба маводи васеъ дастрасӣ пайдо кунанд, балки тафаккури интиқодӣ, қобилияти таҳлили иттилоот ва кор дар гурӯҳро инкишоф диҳанд. Платформаҳо ва захираҳои муосири рақамӣ омӯзиши мустақилро ҳавасманд мекунанд, ки ба азхудкунии амиқи дониш ва ташаккули ҳавасмандии таълим мусоидат мекунанд;

- унсури асосии ин раванд ҳамгироии ТИК ба фаъолияти таълимӣ мебошад. Омӯзгорон метавонанд технологияҳои гуногуни интерактивиро истифода баранд, то дарсҳо шавқовартар ва самараноктар шаванд. Масалан, истифодаи видеоконфронсҳо, курсҳои маҷозӣ ва барномаҳои таълимӣ барои мутобиқ кардани раванди таълим ба ниезҳои инфиродии хонандагон ва суръати азхудкунии мавод кӯмак мекунанд;

- аҳамияти ҳамкориҳои шабакаро набояд нодида гирифт. Хонандагон имконият доранд, ки дар гурӯҳҳо кор карда, мубодилаи афкор кунанд ва вазифаҳоро якҷоя ҳал кунанд, ки ин малакаҳои муоширати онҳоро инкишоф

медихад. Ин барои ташаккули яке аз салоҳиятҳои калидии ҷомеаи муосир - қобилияти самаранок кор кардан дар гурӯҳ шароит фароҳам меорад. Истифодаи ҳамҷонибаи воситаҳои ТИК ва Интернет дар таълим ба ташаккули зудтар ва босифати салоҳиятҳои зарурӣ дар хонандагони синфҳои болоӣ мусоидат мекунад;

- дастгирии методии истифодаи воситаҳои ТИК ва шабакаи Интернет дар раванди ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ муносибати системавиरो талаб мекунад, ки ба принсипҳои универсалӣ ва комплексӣ асос ёфтааст. Ин маънои онро дорад, ки усулҳо ва воситаҳои педагогӣ бояд ба намудҳои гуногуни вазъиятҳои таълимӣ ва хусусиятҳои донишҷӯен мутобиқ карда шаванд. Ворид кардани технологияҳои муосир ба раванди таълим имкон медиҳад, ки онро интерактивӣ гардонад ва донишҷӯенро ба омӯзиши амиқи мавзӯъ ҳавасманд кунад;

- касбияти омӯзгорон дар татбиқи самараноки дастгирии методӣ нақши калидӣ мебозад. Омӯзгорон бояд на танҳо дониши мушаххаси мавзӯъ, балки малакаҳои ТИК низ дошта бошанд. Ин таҷдиди доимии дониш ва малакаи худро тавассути курсҳои тақмили ихтисос ва мустақилона дар бар мегирад. Маводҳои муосири методӣ, ки бо назардошти тамоюлҳои муосири таълим таҳия шудаанд, ба рушди тафаккури интиқодӣ ва қобилияти эҷодии донишҷӯен мусоидат мекунад;

- аҳамияти низомнокӣ аз ҳамгироии ҳамаи ҷузъҳои раванди таълим - аз нақшаҳои таълимӣ то арзебии натиҷаҳо иборат аст. Ҳар як дарс бояд барои рушди салоҳиятҳои асосии донишҷӯен, аз ҷумла малакаҳои иттилоотӣ, коммуникатсионӣ ва ҳамкорӣ тарҳрезӣ шавад. Ин на танҳо сифати таълимро баланд мебардорад, балки донишҷӯенро ба ҷомеаи муваффақ дар ҷаҳони зудтағйиребанда омода мекунад;

- насли навраси муосир аз хурдӣ бо технологияҳои рақамӣ сару кор мегиранд, ки ба рушди малакаҳои истифодаи захираҳои интернетӣ, барнома ва замимаҳо мусоидат мекунанд. Ин на танҳо омӯзишро осон мекунад, балки барои эҷодкорӣ ва ифодаи худ уфукҳои нав мекушояд;

- дар баробари афзалиятҳо, рақамисозӣ инчунин хонандагонро бо мушкилоти муайян дучор мекунад. Муҳим аст, ки ба онҳо таълим диҳед, ки манбаъҳои бозътимоди иттилоотро аз манбаъҳои нодуруст фарқ кунанд ва тафаккури интиқодӣ инкишоф диҳанд. Унсурҳои амнияти рақамӣ ва ахлоқи муоширати рақамӣ қисми чудонашавандаи барномаи таълимӣ шуда, ба мактаббачагон имкон медиҳанд, ки ба муҳити зудтағйирёбандаи ҷомеаи иттилоотӣ мутобиқ шаванд;

- салоҳияти иттилоотӣ ва технологӣ на танҳо як рағбати мақбул, балки талаботи зарурии замони муосир аст. Муассисаҳои таълимӣ бояд технологияҳои муосирро ба раванди таълим ворид намуда, дар насли наврас на танҳо малакаҳои технологӣ, балки қобилияти истифодаи самараноки онҳоро дар оянда ташаккул диҳанд.

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абаева, С.М. Ключевые образовательные компетенции и их классификация [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: https://tribune-scientists.ru/media/p_articles/Абаева_QNjzNyq.pdf
2. Абдурахмонов Г.Н., Бобизода Ғ.М. Амсилаи ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотии хонандагон дар раванди тадриси фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, №4(4), 2020. – С. 147-151.
3. Абулханова, Л.П. Исследование сформированности коммуникативной компетенции старшеклассников // Студенческий вестник. – 2019. – № 45-1 (95). – С. 12-14.
4. Аверьянова С. Ю. Ключевые компетенции как факторы и результаты профессионального самоопределения старшеклассников / С. Ю. Аверьянова // Научный диалог. – 2013. – № 8 (20): Педагогика. – С. 120–130.
5. Авдеев, В.М. Педагогическая система формирования ключевых образовательных компетенций старшеклассников: автореф. дисс. к.п.н.: 13.00.01 / Авдеев, Владимир Михайлович. – Тамбов, 2007. – 24 с.
6. Актуальные вопросы педагогики и психологии: монография / гл. ред. Ж. В. Мурзина. - Чебоксары: Среда, 2023. - 176 с.
7. Алибулатова, А. М.-А. Психологические особенности учащихся старших классов // Цифровая наука. – 2021. – № 15. – С. 136-140.
8. Андреева, Е.Е., Галагузова, Ю.Н. Модель формирования правовой компетенции старшеклассников // Педагогический журнал Башкортостана. – 2020. – № 11. – С. 63-70.
9. Андриенко, О. А. Общие основы педагогики: учебно-методическое пособие / О. А. Андриенко; под. ред. А. Ю. Швацкого. - 2-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2020. - 89 с.

10. Андриенко, О. А. Педагогика. Введение в педагогическую деятельность: учебно-методическое пособие / О. А. Андриенко, М. С. Мантрова. - 2-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 101 с.

11. Афанасьева, Л.А. и др. Ключевые компетенции и механизмы их формирования в условиях цифровой трансформации экономики: монография / под ред. С. А. Гальченко. – Курс, Изд-во КГУ, 2022. – 221 с.

12. Ахмадбекова М. Инновационные технологии в образовании это возможность проявления творческих способностей и готовность к реализации собственной индивидуальности личности / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник технологического университета таджикистана. 2013. № 1 (20). С. 150-151.

13. Ахмадбекова М. Оид ба истифодаи технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар соҳаи маориф / М. Ахмадбекова // Маводи конференсияи вилояти илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Проблемаҳои муосири таҳсилоти математикӣ ва технологияи иттилоотӣ дар мактабҳои миёнаи олӣ” баҳшида ба 30 – солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф барои солҳои 2020-2040 (31 майи соли 2021) - Хучанд-2021. - С.360-363.

14. Ахмадбекова М. Шароити педагогӣ ва салоҳиятҳои тарроҳии муаллим дар раванди таҳияи дарси мултимедиявӣ / М. Ахмадбекова // Конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ баҳшида ба солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф» дар мавзӯи: «Омӯзиш ва татбиқи технологияҳои иттилоотии муосир дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ» // Коллеҷи техникаи ДТТ ба номи академик М. Осимӣ. – Душанбе, 2021. - С. 111-116.

15. Бакушева, З.Л. Педагогические условия формирования образовательных компетенций старшеклассников [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://scienceforum.ru/2016/article/2016020844>

16. Бейзеров, В.А. 105 кейсов по педагогике. Педагогические задачи и ситуации: учебное пособие / В. А. Бейзеров. — 2-е изд., стер. — Москва: ФЛИНТА, 2019. — 84 с.
17. Барномаи давлатии татбиќи технологияҳои иттилоотӣ ва каммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2017. - Душанбе, 2017.
18. Бенин, В. Л. Культура, образование, человек (философские основы толерантной педагогики): учебное пособие / В. Л. Бенин. - 3-е изд., стер. - Москва: Флинта, 2021. - 171 с.
19. Бескровная, Н.И. Современные технологии формирования социокультурной компетенции обучающихся: Наука и образование: отечественный и зарубежный опыт: междунар. 44-ая науч.-практ. конф.: сб. ст. – Белгород: ООО «ГиК», 2021. – С. 161-165.
20. Булбулов Дж., Шоидарвозова Г.С. Проблемы подготовки педагогов к моделированию и внедрению в учебный процесс электронных образовательных ресурсов // Паёми Донишгоҳи миллӣ, 2022, 5. – С. 194-198.
21. Вербицкий, А. А. Категория «контекст» в психологии и педагогике: монография / А. А. Вербицкий, В. Г. Калашников. - Москва: Логос, 2020. - 300 с.
22. Воровщиков, С.Г. Т.И. Шамова о специфике учебно-познавательной деятельности как разновидности учения школьников [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://vestnik.astu.org/temp/063d935e9b2498033d064118daeff45e.pdf>
23. Воскресенко, О.А., Дунаева, О.В. Адаптация старшеклассников: особенности, факторы, направления педагогического сопровождения // Современные наукоемкие технологии. – 2022. – № 11. – С. 107-111.
24. Воҳидова З.Р. Таълими технологияи иттилоотӣ дар ташаккули салоҳияти иттилоотӣ-коммуникативии омӯзгорони ояндаи ҳуқуқ // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар, 2024, 1\2(122). – С. 288-293

25. Газгиреева, Л. Х. История педагогики и образования: государственная педагогика России: монография / Л. Х. Газгиреева. — 2-е изд. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 149 с.
26. Галагузова, М. А. Эволюция понятийного аппарата педагогики и образования: монография / М.А. Галагузова, Г.Н. Штинова. — Москва: ИНФРА-М, 2020. — 137 с. — (Научная мысль).
27. Глухарева, О.Г. Влияние проектного обучения на формирование ключевых компетенций у учащихся старшей школы [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://naukaru.ru/ru/nauka/article/1397/view>
28. Голубовская, Е.В. Формирование ключевых компетенций учащихся на основе современных образовательных технологий // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2010. – № 15. – С. 136-140.
29. Горностаева, В.В. Проектная технология как способ развития ключевых компетенций учащихся: Педагогические проблемы в образовании: теория и практика: Всеросс. науч.-практ. конф. с междунар. уч. – Димитровград, 2020. – С. 8-11.
30. Горшков, М. К. Непрерывное образование в современном контексте: монография / М. К. Горшков, Г. А. Ключарев. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 200 с.
31. Государственный стандарт общего образования в Республике Таджикистан // Постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 августа 2015 года №494. – Душанбе, МОН РТ, 2015. – 112 с.
32. Демидко, М. Н. Общая и профессиональная педагогика: учебно-методическое пособие / М. Н. Демидко, В. В. Демидко, С. В. Хмелевская. - Минск: РИПО, 2021. - 211 с.
33. Демидко, В. В. Педагогика: учебно-методическое пособие / В. В. Демидко, М. Н. Демидко. - Минск: РИПО, 2020. - 223 с.
34. Дименштейн, М. С. Педагогика, которая лечит. Опыт работы с особыми детьми [Электронный ресурс] / сост. М.С. Дименштейн. — 6-е изд. (эл.). — Электрон. текстовые дан. (1 файл pdf: 241 с). — Москва: Теревинф,

2019. — Систем. требования: Adobe Reader XI либо Adobe Digital Editions 4.5; экран 10". - ISBN 978-5-4212-0561-6. - Текст: электронный. - URL: <https://znanium.com/catalog/product/1029151> (дата обращения: 27.08.2024). – Режим доступа: по подписке.

35. Джафаров С.Ф., Шохиён Н. Н. Педагогическое проектирование и реализация вариативных личностно-ориентированных инновационных мотивационно-развивающих педагогических технологий по формированию коммуникативных и лидерских качеств студентов с учетом вызовов XXI века // Вестник Педагогического университета, №2(79), 2019. – С. 8-11.

36. Зависимость от Интернета: актуальная проблема // Войскунский А.Е. Социальные и психологические последствия применения информационных технологий: материалы конференции. М., 2001.

37. Захарова, И.Ю. Игровая педагогика: таблица развития, подбор и описание игр [Электронный ресурс] / И.Ю. Захарова, Е.В. Моржина. — Эл. изд. — Электрон. текстовые дан. (1 файл pdf: 154 с.). — Москва: Теревинф, 2019. — Систем. требования: Adobe Reader XI либо Adobe Digital Editions 4.5; экран 10". - ISBN 978-5-4212-0507-4. - Текст: электронный. - URL: <https://znanium.com/catalog/product/1029164> (дата обращения: 27.08.2024). – Режим доступа: по подписке.

38. Захарова, М.С. Формирование универсальных компетенций у старшеклассников посредством ученического самоуправления [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: https://amgpgu.ru/upload/iblock/be5/zakharova_m_s_formirovanie_universalnykh_kompetentsiy_u_starsheklassnikov_posredstvom_uchenicheskogo.pdf

39. Зиновьева, Т.И. Навыки и компетенции XXI века в научном описании // Известия Института педагогики и психологии образования. – 2019. – № 1. – С. 9-16.

40. Золотарева, А. В. Тьюторское сопровождение одаренного ребенка: учебное пособие для вузов / А. В. Золотарева, Е. Н. Лекомцева,

А. Л. Пикина. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 184 с.

41. Иванов, М.С. Ролевая компьютерная игра как особый вид деятельности / М.С. Иванов, Г.М. Авилов // Сибирская психология сегодня: сб. науч. тр. - Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. - С. 41-55.

42. Исломов О., Турсунов С.А., Эргашев А.Э. Дидактические игры как основа формирования интеллектуальной способности учащихся по черчению // Учёные записки ХГУ, №2(67), 2021. – С. 222-227.

43. Каленов, А. А. Особенности субъектности старшеклассников: теоретический аспект / А. А. Каленов. — Текст: непосредственный // Образование: прошлое, настоящее и будущее: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2017 г.). — Краснодар: Новация, 2017. — С. 3-6.

44. Казин, Ф.А., Лукьянова, Н.Г. Школа сегодня и завтра глазами старшеклассников // Вопросы образования. – 2022. – № 15. – С. 101-108.

45. Калюжный, А. С. Краткий курс психологии и педагогики: учебное пособие / А. С. Калюжный. - Москва; Вологда: Инфра-Инженерия, 2023. - 292 с.

46. Каримзода М.Б. Сифати таҳсилот ва муносибати босалоҳият ба таълим – унсурҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф [Текст] // Дастури илмӣ-методӣ / М.Б. Каримзода. - Душанбе: Ирфон, 2018. – 327 с.

47. Каримзода М.Б. Таҳсилот ба хоҳири рушди устувор ва ташаккули салоҳиятҳои калидии асри XXI [Текст] / М.Б. Каримзода // Маорифи Тоҷикистон, №8, 2018. – С. 14-16.

48. Каримзода М.Б. Таҳсилоти босифат барои рушди устувор ва ташаккули салоҳиятҳои асосии асри XXI [Текст] / М.Б. Каримзода // Номаи Донишгоҳи давлатии Хучанд, 2019, №1(58). – С. 129-138.

49. Каюмова Х.Т. Компетентностный подход-основа организации самостоятельной работы студентов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, №5-(9-10), 2021. – С. 118-121.

50. Ким, Н.О. Формирование и развитие метапредметных компетенций у старшеклассников // Вестник Кемеровского государственного университета. Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2021. – № 13. – С. 65-72.

51. Кирьякова, А. В. Аксиология образования: прикладные исследования в педагогике: монография / А. В. Кирьякова, Т. А. Ольховая, И. Д. Белоновская. - 3-е изд., стер. - Москва: Флинта, 2021. - 294 с.

52. Кобра, Ф.Х. Влияние эмоционального и познавательного интеллекта на повышение академической успеваемости старшеклассников // Ф.Х. Кобра: Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Душанбе, 2013. - 20 с.

53. Кодыров Дж.А. Интерпретация компьютерных технологий как определяющий стержень в современной системе профессиональной подготовки экономистов / [Текст] // Дж.А. Кадыров // Вестник Таджикского национального университета. –Душанбе, 2019. -№6. -С.249-253. ISSN 2074-1847.

54. Конуни Чумхурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”.- Душанбе, 2018.

55. Корнилов, Ю.В., Попов, А.А. К вопросу о терминологии и классификации иммерсивных технологий в образовании // Проблемы современного педагогического образования. – 2020. – № 11. – С. 45-53.

56. Коршунова, Н. Е. Факторы формирования жизненных стратегий старшеклассников: монография / Н. Е. Коршунова, О. В. Шатаева, Е. Н. Акимова. - Москва: Директ-Медиа, 2022. - 120 с.

57. Корягина, И.И., Куклина, Л.В. Особенности становления ключевых компетенций у обучающихся с разной профессиональной направленностью // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2020. – № 15. – С. 147-153.

58. Косослапова, Л. А. Косолапова, Л. А. Педагогика как контекст конструирования учебных педагогических дисциплин [Электронный ресурс]: монография / Л. А. Косолапова. – 3–е изд., стер. – Москва: ФЛИНТА, 2019.–77 с.

59. Красношлыкова, О.Г., Кошечая, О.Г. Понятие «социальная компетенция» как научная категория // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2019. – № 16. – С. 144-147.

60. Красникова, Т.В. Особенности развития социальной компетенции старшеклассников [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://phsreda.com/e-articles/10582/Action10582-111262.pdf>

61. Креативная педагогика. Методология, теория, практика: монография / А. И. Башмаков, И. А. Башмаков, А. И. Владимиров [и др.]; под ред. д. т. н., проф. В. В. Попова, акад. РАО Ю. Г. Круглова. – 6-е изд. – Москва: Лаборатория знаний, 2021. – 322 с.

62. Қосимова Ф.Ҳ. Муаммои ғаболсозии хонандагон дар дарс бо истифодаи усулҳои наву ғабولي таълим // «Номаи донишгоҳ», №3(76). – Хучанд, 2023. - С. 142-147. ISSN 2077-4990.

63. Кроль, В. М. Педагогика: учебное пособие / В. М. Кроль. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: РИОР: ИНФРА-М, 2021. — 303 с.

64. Кругликов, В. Н. История активной педагогики: монография / В.Н. Кругликов, Е.Б. Гулк, К.П. Захаров. — Москва: ИНФРА-М, 2022. — 612 с. — (Научная мысль).

65. Кудряшева, Л. А. Педагогика и психология: учебное пособие / Л.А. Кудряшева. — Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2022. — 160 с. — (Краткий курс).

66. Кузнецова, А.В., Чернышов, С.В. Теоретическая модель иноязычной межкультурной компетенции старшеклассников // Педагогика. Вопросы теории и практики. – 2020. – № 15. – С. 99-104.

67. Лебедева, Р.В. Учебно-познавательная компетентность старшеклассников: понятие, структура, уровни проявления [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://journals.uspu.ru/attachments/article/1748/8.pdf>

68. Леонова, Е. В. Психологическое обеспечение непрерывного образования: монография / Е. В. Леонова. — 2-е изд. — Москва: Издательство Юрайт, 2022. — 275 с.
69. Лутфуллоев М. Дарс / М. Лутфуллоев [матн]. - Душанбе, 1995. – 107 с.
70. Лутфуллозода, М., Бобизода Ё. Андешаҳо перомуни салоҳиятҳо ва ташаккули онҳо. /М.Лутфуллозода, Ё.Бобизода. – Душанбе, 2017. - 88 с.
71. Макотрова, Г.В. Использование сети Интернет в познавательной деятельности старшеклассников: культурологический подход: монография / Г.В. Макотрова. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 312 с.
72. Мақсудов, З.О Теоретические предпосылки реализации ценностно-компетентностного подхода в подготовке студента педагогического колледжа – будущего учителя/З.О.Мақсудов: Автореф. дис. канд. пед. наук: – Душанбе, 2015. -22 с.
73. Мандель, Б. Р. Педагогика: учебное пособие / Б. Р. Мандель. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 287 с.
74. Маҳсиддинов Б.С. Истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ барои баланд бардоштани сифати таълим // Паёми Донишгоҳи давлатии Кулоб, 2024, №3(36). – С.67-72.
75. Методология педагогики: монография / Е.А. Александрова, Р.М. Асадуллин, Е.В. Бережнова [и др.]; под общ. ред. В.Г. Рындак. — Москва: ИНФРА-М, 2022. — 296 с.
76. Милёхин А.В. Проблема социализации старших школьников в условиях современного образования [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2011. Том 3. № 3. URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2011_n3/47078 (дата обращения: 27.08.2024).
77. Мирзоев Р.Р., Мамаюсупов А.А. Принципи модулии таҳияи барномаҳои таҳсилотӣ ва истифодаи низоми модули дар раванди таълим

ҳамчун омили таъмини кафолати сифати таҳсилот // Паёми ДДТТ. - 2019. -№9. - С. 279-283.

78. Мирзоев М.С., Джонмахмадов И.Т., Тагоев З.З. Практико-ориентированное обучение информатики в общеобразовательных школах Республики Таджикистан // Паёми ДДБ, 2024, №1/1(119). - С. 180-185.

79. Мирзоева, М.А., Хайитбоева, М.Б. Современные требования к профессионалу [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <file:///C:/Users/natal/Downloads/2482-Текст%20статьи-6069-1-10-20210824.pdf>

80. Мироненко, Е.С. Компетенции XXI века vs образование XXI века // Вопросы территориального развития. – 2019. – № 13. – С. 99-104.

81. Морозова, Г. К. Сравнительная педагогика [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие / Г. К. Морозова. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 183 с.

82. Муллоджонов М., Тухлиев К., Шодмонов Ш. Информатика и информационная технология (на тадж. яз.) / М. Муллоджанов, К. Тухлиев м др. [Текст]. – Худжанд: Наргис, 2003. - 224 с.

83. Муносибати босалоҳият ба таълим (дастури методӣ).- Душанбе: «Ирфон», 2018. -72 с.

84. Муродова Ш.С., Курбонова Ч. Ҳадафҳои пайгирионаи психологӣ-педагогии рақамикунонии интиҳоби касби оянда зимни ҳамкориҳои мутақобилаи “мактаби миёна-олиӣ” // Паёми Донишгоҳи забонҳо, №1(53), 2024. – С. 283-287.

85. Муродова Ш.С., Курбонова Ч. Ҳадафҳои пайгирионаи психологӣ-педагогии рақамикунонии интиҳоби касби оянда зимни ҳамкориҳои мутақобилаи “мактаби миёна-олиӣ” // Паёми Донишгоҳи забонҳо (силсилаи илмҳои филология, педагогика ва таърих), 2024. № 1(53). – С. 283-291.

86. Нарзуллоев, Б.Х. Теоретическая обоснованность формирования этнокультурной компетентности будущего учителя музыки/ Б.Х. Нарзуллоев: Автореф. дис. канд. пед. наук. - Душанбе, 2014. -24 с.

87. Ниёзбекова Г. А., Мирзоева С. Р. Истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ дар ташкили раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ // Паёми Донишгоҳи миллӣ, 2022, №3. – С. 295-299.
88. Низоми таълими салоҳиятноки. Модули таълимӣ барои татбиқи стандартҳои фаннии синфҳои ибтидоӣ.- Душанбе, 2016. - 36 с.
89. Нугмонов М., Ҷонмирзоев Э., Пайшанбиева Х. Ташаккули фаъолияти маърифатии хонандагон ба воситаи технологияи тафаккури интиқодӣ. // Проблемаҳои муосири методикаи таълими математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ. Маҷмӯаи илмӣ.– Душанбе, 2023. – с.26-30.
90. Овчинников, О.А., Сатарова, М.И. Современные педагогические технологии как средство развития ключевых компетенций старшеклассников // Глобальный научный потенциал. – 2023. – № 4 (145). – С. 37-43.
91. Околелов, О. П. Инновационная педагогика: учебное пособие / О. П. Околелов. — Москва: ИНФРА-М, 2023. — 167 с.
92. Островский, Э. В. Психология и педагогика: учебное пособие / под ред. Э.В. Островского. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2023. — 368 с.
93. Официальный сайт Российской государственной библиотеки [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://www.rsl.ru/>
94. Официальный сайт Национальной библиотеки Таджикистана [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://kmt.tj/ru/>
95. Педагогика духовно-нравственного воспитания. В 2 частях. Часть 1: учебно-методические материалы образовательной программы «Педагогика духовно-нравственного воспитания». Магистратура / Т. И. Березина, М. С. Москаленко, Е. Н. Федорова [и др.]. - Москва: МПГУ, 2023. - 162 с.
96. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. П 24 для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С. А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др.; Под ред. С.А.Смирнова. - 4-е изд., испр. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 512 с.

97. Педагогика, психология и методика образования человека: коллективная монография [под ред. О.А. Козыревой]. - Уфа: Аэтерна, 2021. – 119 с.
98. Педагогика: теория и методика воспитательной работы: учебное пособие / под общ. ред. д-ра пед. наук В.Г. Рындак. — Москва: ИНФРА-М, 2023. — 334 с. — (Высшее образование).
99. Педагогика и методика игровой деятельности: учебное пособие / авт.-сост. И. И. Недоповз. - Ставрополь: Изд-во СКФУ, 2021. - 95 с.
100. Педагогика с методикой преподавания специальных дисциплин: учебное пособие модульного типа / сост. И. В. Новгородцева. - 4-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2022. - 378 с.
101. Педагогика, психология, общество: от теории к практике: материалы V Всероссийской научно–практической конференции с международным участием (Чебоксары, 22 декабря 2022 г.) / гл. ред. Ж. В. Мурзина; Чувашский республиканский институт образования. – Чебоксары: Среда, 2022. – 368 с.
102. Педагогика и психология как науки формирования потенциала современного общества: монография / гл. ред. Ж. В. Мурзина. – Чебоксары: Среда, 2022. – 216 с.
103. Педагогика и психология: вопросы теории, методологии и практики / [Абдулаева Э.С., Аверина Е.И., Барышева Е.И. и др.]; Под ред. Кагермазовой Л.Ц., Подкопаева О.А. – Самара: ООО НИЦ «ПНК», 2022. – 180 с.
104. Плетенева, И. Ф. Реализация идей гуманистической педагогики в деятельности отечественной высшей педагогической школы в 70-80-е годы XX в.: монография / И. Ф. Плетенева, А. Ю. Демин. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2022. - 117 с.
105. Попков, В. А. Педагогика в зеркале научно-исследовательского педагогического поиска: учебное пособие / В. А. Попков, А. В. Коржуев. - 2-е изд. - Москва: Лаборатория знаний, 2021. - 217 с.

106. Расторгуева, А.Н., Сомкина, М.А. Особенности формирования надпрофессиональных педагогических компетенций старшеклассников: Психолого-педагогическая деятельность: сферы сотрудничества и взаимодействия: матер. VI Межрегион. заоч. науч.-практ. инт.-конф. с междунар. уч. – Кострома, Изд-во КГУ, 2020. – С. 65-69.

107. Рахмонов, А.Б. Специфика компетентностного подхода в процессе развития самообразования // Вестник науки и образования. – 2020. – № 13. – С. 154-160.

108. Реан, А. А. Позитивная психология и педагогика: монография / А. А. Реан, А. А. Ставцев, Р. Г. Кузьмин; под. ред. А. А. Реан. – Москва: МПГУ, 2023. – 411 с.

109. Редина, Н. А. Использование интернет-ресурсов в развитии ключевых компетенций обучающихся / Н. А. Редина. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 39 (225). — С. 184-187.

110. Романовская, И.А. Цифровая трансформация профессиональной подготовки педагогов: новые вызовы – новые инструменты [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_50371581_28094155.pdf#page=26

111. Рылеева, А.С., Хомутникова, Е.А., Еманова, С.В. Развитие soft skills у старшеклассников с применением цифровых инструментов // Science for Education Today. – 2022. – № 5. – С. 117-122.

112. Савенков, А. И. Педагогика. Исследовательский подход: учебник и практикум для вузов / А. И. Савенков. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 400 с.

113. Савчик, Е.А. Из опыта развития исследовательской компетенции старшеклассников // Химия в школе. – 2019. – № 13. – С. 28-33.

114. Садыкова, Г. ТРИЗ-педагогика. Универсальный конструктор (алгоритм) ТРИЗ-занятий / Г. Садыкова. - Москва: КТК «Галактика», 2022. - 70 с.

115. Саломов Ш.Н. Масъалаҳои сифати таҳсилот дар назария ва амалияи педагогӣ: таҳхиси мафҳумҳои «сифати таҳсилот» ва «сифати таҳсилоти касбӣ» // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, №4(4), 2020. – С. 101-105.

116. Салоҳиддинова, Г. Муносибати босалоҳият // «Маърифати омӯзгор», 2018, №5. - С. 26-27.

117. Сатарова, М.И. Формирование лидерских компетенций старшеклассников в общеобразовательной организации: Современные проблемы профессионального образования: тенденции и перспективы развития: сб. науч. ст. II Всеросс. науч.-практ. конф. – Калуга: Изд-во ФГБОУ КалГУ им. К.Э. Циолковского, 2022. – С. 461-465.

118. Синева, Л.С. Формирование ключевых образовательных компетенций старшеклассников ресурсами сети Интернет: автореф. дисс. к.п.н.: 13.00.01 / Синева, Лариса Сергеевна. – М., 2015. – 24 с.

119. Синева, Л.С. Формирование ключевых образовательных компетенций старшеклассников ресурсами сети Интернет: дисс. к.п.н.: 13.00.01 / Синева, Лариса Сергеевна. – М., 2018. – 344 с.

120. Синева, Л.С. Особенности формирования ключевых компетенций старшеклассников // Евразийский Союз Ученых. – 2016. – № 11. – С. 303-307.

121. Ситникова, М.И., Бондаренко, Л.П. К вопросу о формировании предметных компетенций обучающихся в системе основного общего образования // Вопросы журналистики, педагогики, языкознания. – 2017. – № 13. – С. 65-72.

122. Скитейкина, С.Ю. Интерактивные ресурсы в формировании ключевых компетенций обучающихся [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://almanahpedagoga.ru/servisy/publik/publ?id=57634&date=19.02.2022>

123. Скударёва, Г.Н. Допрофессионально-педагогическая компетентность старшеклассника: понятийно-сущностный анализ // Вестник государственного гуманитарно-технологического университета. – 2021. – № 1. – С. 23-29.

124. Собитов М.Ш. Значение принципа связи образования и жизни в процессе подготовки будущих учителей к разработке и использованию мультимедийных средств обучения // Учёные записки ХГУ, №4(73), 2022. – С. 177-182.

125. Современные подходы и технологии специальной педагогики: сборник научных статей / под. ред. Е. Г. Речицкой, В. В. Линькова. - Москва: МПГУ, 2020. - 272 с.

126. Современное начальное образование: проблемы и перспективы развития: материалы научно-практической конференции студентов, магистрантов и аспирантов. Красноярск, 26–27 апреля 2018 г. [Электронный ресурс] / Гордиенко Е.В.; ред. кол.; Электрон. дан. / Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2018. – Систем. требования: РС не ниже класса Pentium I ADM, Intel от 600 MHz, 100 Мб HDD, 128 Мб RAM; Windows, Linux; Adobe Acrobat Reader. – Загл. с экрана.

127. Содикова Х.М. Информационные технологии и инновации в образовательном процессе // Паёми Донишгоҳи миллӣ, 2024, №3. - С. 58-63.

128. Солдатова Г., Зотова Е., Лебешева М., Шляпников В. Интернет: возможности, компетенции, безопасность. Методическое пособие для работников системы общего образования. — М.: Google, 2013. — 165 с.

129. Стандарти фаннии зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи умумӣ. - Душанбе, 2016. – 78 с.

130. Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2015.

131. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои барои давраи то соли 2030. - Душанбе, 2020. – 110 с.

132. Стратегияи рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ барои давраи то соли 2030. – Душанбе, 2021. – 58 с.

133. Сумнительный, К. Е. Педагогика Монтессори в современной России. К 150-летию со дня рождения Марии Монтессори: сборник статей / К. Е. Сумнительный. - Москва: МПГУ, 2020. - 144 с.

134. Суровцева, Н.А., Никитина, Э.К. Роль и место диагностики ключевых компетенций старшеклассников в процессе проектирования элективных курсов <https://science-education.ru/ru/article/view?id=5335>

135. Таратайко Е.К. Развитие цифровой компетенции современных школьников // Современные научные исследования и инновации. 2021. № 6 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2021/06/95834> (дата обращения: 27.08.2024).

136. Таҳияи стандарт, барномаи таълим ва роҳнамои омӯзгор барои зинаи таҳсилоти миёнаи умумӣ. - Душанбе, 2018. - 52 с.

137. Телина, И. А. Социальная педагогика: учебное пособие / И. А. Телина. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 191 с.

138. Теоретические и практические аспекты педагогики и психологии: монография / гл. ред. Ж. В. Мурзина. - Чебоксары: Среда, 2023. - 200 с.

139. Теоретические и практические аспекты педагогики: монография / редкол.: Ж.В. Мурзина, О.Л. Богатырева. – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – 104 с.

140. Тимощук, Н. А. Педагогика высшей школы. Педагогическая инноватика: учебно-методическое пособие / Н. А. Тимощук, Л. С. Мотора. - Москва: Издательский Дом НИТУ МИСИС, 2023. - 54 с. - Текст: электронный. - URL: <https://znanium.ru/catalog/product/2148254> (дата обращения: 27.08.2024). – Режим доступа: по подписке.

141. Томюк, О.Н. и соавт. Цифровизация образовательной среды как фактор личностного и профессионального самоопределения обучающихся // Перспективы науки и образования. – 2019. – № 13. – С. 56-63.

142. Тохиржонова, М. Р. Преподавание физики с использованием искусственного интеллекта: инновации в преподавании и обучении / М. Р. Тохиржонова // Мировая наука. – 2023. – № 7(76). – С. 41-44.

143. Тьюторское сопровождение одаренных старшеклассников: учебное пособие для вузов / Е. Н. Лекомцева [и др.]; ответственный редактор

Е. Н. Лекомцева. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 260 с.

144. Турбовской, Я. С. Педагогика: монография / Я.С. Турбовской. — Москва: ИНФРА-М, 2021. — 209 с. — (Научная мысль).

145. Турбовской, Я. С. Современные проблемы педагогики и образования: монография / Я.С. Турбовской. — Москва: ИНФРА-М, 2023. — 320 с. — (Наука и практика).

146. Уман, А. И. Формирование рефлексивных знаний школьников в учебном процессе: монография / А. И. Уман, Н. А. Морозова. — 2-е изд. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 184 с. — (Актуальные монографии).

147. Утаев, М.М. Дидактические условия формирования профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка в процессе педагогической практики (на материале английского языка в таджикской школе) / М.М. Утаев: Автореф. дисс канд. пед. наук.- Душанбе, 2012. — 23 с.

148. Файзализода Б.Ф., Рахимов Б.Н. Методикаи ташаккулдиҳии салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи информатика дар соҳаи амсиласозии компютерӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб, 2024, №4-1(37). — С. 34-43.

149. Файзалии М. Вазъи омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ — коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб, 2024, №2-1(35). — С. 128-133.

150. Файзиев А.Н. Формирование коммуникативных универсальных учебных действий младших школьников в коллективной творческой деятельности // Учёные записки ХГУ, №1(66), 2021. — С. 142-145.

151. Ҳаффиззода А.Ф. Ҷанбаҳои асосии саводнокии рақамии хонандагони синфҳои болоӣ дар дарси технологияи иттилоотӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Кулоб, 2024, №2(35). — С. 147-151.

152. Хлоповских, Ю. Г. Психология и педагогика: учебное пособие для обучающихся специальности 20.05.01 Пожарная безопасность и направления подготовки 20.03.01 Техносферная безопасность / Ю. Г. Хлоповских. -

Железногорск: Сибирская пожарно-спасательная академия ГПС МЧС России, 2023. - 118 с.

153. Хидиров Ф., Бандаев С., Баротзода К.А. Асосҳои дидактикӣ-методии тайёрии касбии омӯзгорони оянда зимни ба роҳ мондани корҳои мустақилона бо истифодаи салоҳиятноки дар таълими биологияи синфҳои 5-9 // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, №3-4(7-8), 2021. – С. 201-205.

154. Хуторской, А.В. Пять типологий компетенций в образовании // Вестник Института образования человека. – 2022. – № 1. – С. 103-110.

155. Цветкова, И.В., Иванова, Т.Н. Социальные компетенции старшеклассников с позиций контекстного подхода // Интеграция образования. – 2021. – № 13. – С. 44-49. Чекулаенко, В. Л. Общая социальная педагогика. Основы теории: учебное пособие / В.Л. Чекулаенко. — Москва: ИНФРА-М, 2023. — 191 с.

156. Чалилов Ф. Истифодаи технологияи информатисонӣ дар омӯзиши мутақобилаи зарраҳои заряднок бо ядро ва қисмҳои таркибии қисмҳои саҳт // Номаи Донишгоҳи Хучанд, №3(76), 2023. – С. 203-207.

157. Шарифзода Ф. Актуальные проблемы современной педагогики. В 2-х книгах. Кн 1. / Ф. Шарифзода [Текст]. – Душанбе: Маориф, 2009. – 460 с.

158. Шаропов Ш., Абдалла Халлафала. Подготовка будущих учителей к компьютеризации учебного процесса в общеобразовательной школе / Ш. Шаропов, Х. Абдалла [Текст]. – Худжанд, 2006. - 185 с.

159. Шаропов Ш.А., Алиева Г.Х. Педагогическая концепция инновационного подхода к системе образования в современных условиях // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 2022. №1- С. 121-126.

160. Шарофиддин Юсуфӣ Татбиқи амсиласозии математикӣ ва компютерӣ дар ҳалли масъалаҳои геометрӣ ба воситаи технологияи иттилоотӣ ва барномасозӣ // Паёми ДДБ, 2024, №1/1(119). – С. 216-221.

161. Шихбалаева, А.С. Диагностика уровня сформированности метапредметных компетенций старшеклассников [Электронный ресурс] –

Режим доступа: – URL: https://www.mordgpi.ru/upload/iblock/48c/Том-12 - 3-iyul_sentyabr .pdf#page=109

162. Шукшина, Ю.А., Сульдина, О.В. Образование XXI века: ключевые компетенции и новая грамотность // Гуманитарные науки и образование. – 2019. – № 1 (37). – Т. 10. – С. 90-94.

163. Электронная библиотечная система «Лань» [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://e.lanbook.com/>

164. Электронная библиотечная система «Знаниум» [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://znanium.ru/>

165. Электронная библиотечная система «Юрайт» [Электронный ресурс] – Режим доступа: – URL: <https://urait.ru/>

166. Юнусов Ш.Ю. Педагогические основы развития интеллектуальных способностей школьников средствами компьютерной технологии (на материалах Республики Таджикистан) / Ш.Ю. Юнусов [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Курган-Тюбе, 2009. – 25 с.

ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

1) Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:

[1-М]. Теоретические аспекты формирования ключевых компетенций учащихся старших классов ресурсами сети интернет. [Матн] /Мисралиева Ф. Н. Ахмадзода . Б. С // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2024. – №11. – С.299-304.

[2-М]. Мисралиева Ф. Н. Шартҳои педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ тавассути технологияҳои рақамӣ. [Матн] / Мисралиева Ф. Н. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. // Бахши илмҳои педагогӣ // соли 2025. – №8. – С. 252-262.

[3-М]. Мисралиева Ф. Н. Ҷанбаҳои назариявии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз захираҳои Интернетӣ [Матн] / Мисралиева Ф. Н. // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ // Бахши илмҳои педагогӣ // – 2025. – №1 (38). – С. 174-178.

2. Мақолаҳои дар маҷмуаи маводи конференсия ва нашрияҳои дигар батабърасида:

[4-М]. Мисралиева Ф. Н. Нақши технологияҳои иттилоотӣ дар рушди иқтисоди рақамӣ. [Матн] // Маҷмуаи маводи Конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи "Нақш ва аҳамияти технологияи рақамӣ ва интеллектӣ сунъӣ дар рушди соҳаҳои мошинсозӣ, сохтумон, энергетика, химия, саноати сабук" бахшида ба 20 - солаи омӯзиш ва рушди илмҳои табиатшиносӣ, риёзӣ ва дақиқ барои солҳои 2020 – 2040. - Кӯлоб, 2022. – с. 106-109.

[5-М]. Мисралиева Ф. Н. Усулҳои тайёр намудани мутахассисони касбӣ дар рушди зеҳни сунъӣ [Матн] // Маҷмуаи маводи Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Нақши илмҳои табиатшиносӣ, риёзӣ ва дақиқ дар татбиқ ва ташаккули технологияҳои инноватсионӣ ва зеҳни сунъӣ”.

Бахшида ба 20 солаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, риёзӣ ва дақиқ барои солҳои 2020-2040 ва 30 солагии иҷлосияи 16-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. /Мисралиева Ф. Н / – Кӯлоб, 2022. – С. 33-35.

[6-М]. Мисралиева Ф. Н. Нақш ва аҳамияти зехни сунъӣ дар рушди мутахассисони рақобатпазирӣ бозори меҳнат. [Матн]/ Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи “Масоили муҳими таъмини амнияти иқтисодии Тоҷикистон ва кишварҳои ҷаҳон дар шароити муосир”. – ш.Кӯлоб, 2023.

[7-М]. Мисралиева Ф. Н. Истифодаи муодилаҳои дифференциалӣ дар моделҳои иқтисодӣ [Матн] / Маводҳои конференсияи XII –уми байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои муосири моделсозии математикӣ ва татбиқи он”, бахшида ба “Солҳои 2020-2040 эълонгардидани 20 солаи омӯзиш ва рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” ва 75-солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон” (Тоҷикистон, Душанбе, 18-майи соли 2024)

[8-М]. Мисралиева Ф. Н. Асосноксозии амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет [Матн] / Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ «нақши зехни сунъӣ дар саноат, энергетика, сохтмон, нақлиёт, тиб, кишоварзӣ, рақамикунонии иқтисодиёт ва рушди инноватсионӣ дар тоҷикистон» – ш. Кӯлоб, 2025с.

[9-М]. Мисралиева Ф. Н. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи Интернет барои ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ /[Матн]. Маводи конференсияи илмӣ- амалии ҷумҳуриявиро дар мавзӯи “Вазъият ва дурнамои амнияти иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”. –ш. Бохтар 2025с

[10-М]. Мисралиева Ф. Н. Амсилаи ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагони синфҳои болоӣ, асосноксозӣ бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва захираҳои шабакаи интернет./ [Матн] Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ - назариявӣ дар мавзӯи «Роҳҳои баланд

бардоштани амнияти иттилоотии шахс, ҷамъият ва давлат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» – ш.Кӯлоб, 2025.